

B2-páholy

Nagyapa lettem. Még nem tudom pontosan, milyen is ez, de azt már igen, hogy legalább két ember kell az ilyesmihez. Ez nálunk adott. A kisebbik, a jövevény Szabó Zalán Árpád névre hallgat, és még nem sok érdeklődést mutat irántam. Megérkezett, és onnantól kezdve tudom, nekem más lett a társadalmi státusom, ebből gondolom, hogy ő irányít, avagy az ő létezése immár az irányadó. Már nem vagyok ugyanaz, aki a születése előtt voltam. Most akkor meg mi van? Meg kéne tanulni ebben azt új szerepben mozogni, nézek végig magamon. Hordhatok-e továbbra is rövidnadrágot? Járhatok-e papucsban? Magamra húzhatom-e a többnyire családtagoktól, barátoktól kapott színes feliratos trikókat, pólókat, hirdetőtáblát játszva? Megihatom-e a napi whiskymet a borommal, amikor jólesik, vagy adnom kell ilyen szempontból is magamra? A csajok után mindenesetre nem fordulhatok már meg, ez majd az ő reszortja lesz egyszer.

Amúgy békés, alvós egy lény, szép kis pofija van, és túlságosan nem érdekli a körülötte zajló cécó. Sára lányomat hagyja aludni a kórházban, mert még ott vannak, tehát figyelmes és belátó gyermek. Más ő, mintha a saját fiam lenne. Távlabbi és közelebbi is egyben, ami nem oly nehéz, hiszen nekem nincs törvényesen született fiam. Fogadott fiam van, de az ő kicsi gyermekségét nem tudtam eléggé figyelemmel követni – annál inkább követem, már amennyire engedi, a férfikorát!

De térjünk vissza a nagyapasághoz mint kitapintandó, de nem ismert státushoz. Szóval, óhatatlanul én lettem a (nagy) családi öreg. Az vagyok, no, de ilyen botránnyosan hirtelen és egyértelműen beismerni ezt... Nem könnyű, bárki által belátható. „Azzal, hogy a lányom gyereket szült, én még nem leszek automatikusan nagyapa” – mordult fel Huzella Péter barátom első unokája születésekor önérzetesen, hogy azóta majd egyfolytában csak az unokáiról meséljen. Mert igenis, van valami önkényes ebben, hogy hirtelen nagyapává tesznek bennünket ezek a gyerekek. Sebjaj. Majd járunk meccsre, ha tizenhat éves lesz, megisszuk az első korsó közös sört, egy-két bolyongásába még be is von talán... De a férfikornak más időszaka kezdődött el vele könnyörtelenül – hogy focinyelven fogalmazzuk meg a kérdést, középcsatárból, de legyünk realisták, középhátvédéből az ember átmegy tarcsiba vagy másodedzőbe, rosszabbik esetben pályagondnokba. Az apa szerepébe Bendegúz vejem lép, rendjén is lesz ez így.

A Zalán Árpád nevű új egyed gondtalan nyugalommal húzza a lóbórt a kórházban. Neki még nincsenek értelmezési problémái. Ha majd tudatához jut, felfogja, hogy halad az életbe – befelé. A nagyapja meg azon tűnődik, hogy az összes öröm ellenére, amit egy ilyen kis jövevény érkezése jelent, egyben megkezdődött a kiiratkozás is az életből, zajlik a helyátadás. De azért ne ijedj meg, Zalán Árpád, lesznek nekünk még szép éveink, együtt, kézen fogva, futva vagy biciklin évődve, családi ebédeknél vagy mozikban, autón és repülőn, földön, vízen és égen, Óbudán, Abonyban, Cegléden, a nagyvilágban! Össze vagyunk csatolva, barátom, szokd meg idejekorán! Az már csak kényszerű ostobasága az életnek, hogy mire te felnőtté válsz, akkorra könnyörtelenül öregemberré leszek, de ezzel ne törődjünk még, spongya rá! De, mondják, így van ez rendjén. Majd igyekszünk megőrizni nagyanyáddal, Csillával együtt a frissességünket, ha meg elgyöngül a kezünk, a téged megkeresztelők, Judit lányom és Attila fiam fog magasba emelni. De akkor már nem kell emelni téged, emelkedsz te magadtól is.

Na, emelintem poharamat reggeli magányomban rád, te nagyon várt, mindent önkéntelenül megváltoztató, egyelőre összekavaró, kis jövevény! Örülök neked, hogy vagy... hogy vagy... nagyon...

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVI. évfolyam 6. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene),
Hlavacska András (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggyűjtés), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wenner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Napút-kör: **Csáji László Koppány**, **Csűrös Miklós**,
Doncsev Toso, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetlelbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Vasadi Péter: És te ki vagy? Megmondom. 3
Gelléri Andor Endre: Majompecsenye; Szeánsz
(Urbán László gyűjtése és bevezetője) 7
Gombár Endre: Egy író halála 9
Bozgor Elian: A „Kék Kutya” meséiből. 13
Triceps: Mint üveggolyót (1964). 25
D-Vektor: Az üzenet 28

Bővéből szűkösen

Pápay Eszter: Őszi sétány 31
Kiss B. Zsolt: Hegytetőn; Szeretem a nagy
fákat; A zöld ágak pártján levőkkel 33
Henigerné Barabás Marianna: Futószőnyeg . . . 33
Stonawski József: Mély benyomások 34
Martini Noémi: Nyugalmas álmom 34
Barabás Irén: Hajléktalan 35
B. B. Nala: Csillag tündöklése;
Nap aranszívében tűzsugárrá válok;
Tündérrózsa-tánc a hajnalok szelén 36
Bakos Zoltán: Létmozgás 37
Barcza Katalin: Helyükön állnak. 38
Szabó Jolán: Kődös reggel 38
Botos Ferenc: Tófarok 39
Dudás Sándor: Mozgó csönd;
A csönd hangjai; Üzenet; Udvar-Európa . . . 40
Ferkai Luca Anna: Illúzió 42
Oláh Dóra: Katarzis 42
Galgóczi Máté: Azték éjszaka; Ragadozók . . . 43
Nyírfalvi Károly: Monolit 44
Kolarics Andrea: Őszi kérdések. 45
Dett Liliána: Ezeregyéjszaka-bazár. 46
Oberczian Géza: Nógrádgárdonyi napló 54
Pleyer Adrienn: Szóvátehetetlen 60

Hetedhét

Gerard Smyth: Hegy 61
Nora Madjarian: A tenger 62
Donald Revell: Égre hajolva 63
Dick Davis: Víz 63
Eva Bourke: Hómese 64
Halvard Johnson: Éjszakák az esős tavon
(Mohai Szilvia fordításai) 65
Ahmet Ümit: A szerelem illúzió
(Biacsi Mónika fordítása) 66

Sali Bashota: Hazatérés; A befalazás legendája;
 Az álom hősi halála; Halkan égő bűnök;
 Elég lesz meghalni egyetlenegyszer
 (Győri László fordításai) 75
 Alexandra Tärziu: Kígyófészek
 (Szlafkay Attila fordítása) 78

Zalán Tibor köszöntése. 80

Tárlat

Zemlényi Csaba festményei . . . színes melléklet
 Lóska Lajos: Átiratok 81

Németh István Péter: Áldomás
 egy csobánci kályhacsempére 83
 Mátyás B. Ferenc: Macskajaj. 84

Szóvár

Tamás Ildikó: „Balanga janegol”
 (Gondolatok a nonszenszről) 85

Fajt Anita: Méznél édesb
 (16–17. századi imádságainkról) 92
 Dani Erzsébet: A kisebbségi élet ajándékai
 (avagy revideálható-e
 a nemzeti azonosságtudat?) 104

Téka

N. Lakatos Zoltán: Zách Klára él! 110

Ablak

Tasnádi Attila: Fodor József redivivus
 (Fodor József a krónikás festő). 121

Tizennegyedikmagunkban

Jolanka Tišler: Bagrem. 124
 Tislér Jolán: Akácfa; Lábnyom 125
 Kamarás István: A szó hatalma. 126

Oláh Tamás: Szeretted volna átélni. 128

E számunk szerzői. 129

Illusztrációk

Zemlényi Csaba illusztrációi 24, 53, 82

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 86.

Juhász Anikó: Egzisztencia a háborúban

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XVI. évfolyam 6. szám

Bővéből szűkösen

E számunk képzőművész vendége, **Zemlényi Csaba** 17 évesen politikai elítéltként börtönbe került Romániában. Kiszabadulása után gyári munkás. 1974-ben a N. Grigorescu Akadémia festő szakán diplomázott. 1980 és 2000 között New Yorkban dolgozott. Stilisztikailag egyetlen ma tevékenykedő csoporthoz sem sorolja magát. Érdeklődésének középpontjában a Tárgy áll. Ábrázolt elemei között nem olvasható logikai kapcsolat, inkább egyfajta könnyed szürreális látásmód. Képei nem teremtenek párbeszédet nézőjünkkel. Grafikai tevékenysége is jelentős, másfél évtizeden keresztül a New York Timesban és egyéb amerikai lapokban illusztrált főként történelmi és kulturális töltetű cikkeket.

Vasadi Péter

És te ki vagy? Megmondom.

Jim Northrupnak*

Átkiabálok a tengeren, Jim,
te lassú pillantású napnyugta,
déli állhatatosság elfojtásra
ítélt verőfényben, te tiszta,
bosszútlan erély. Bandzsít
a jobb szemed, mint nekem
tette egykor a bal – kinövöd,
ahogy kinőttem magam is;
egyszer az őrmester rácsapott
mindkét tenyerével a vállamra:
Növendék, maga csal! Jobban lő,
mint itt bármelyikünk (... meg)
– tessék? mit? hogyan? –
gyerünk a mesterlövész-sátorba,
meg ne lássam a körletben,
maga úgy les szét a szemüvege
mögül, mint akinek baja van,
a fenébe, mért titkolta? – Én
nem, semmit, őrmester úr. –
Hanem? – Így volt kezdettől,
eltaláltam kővel azt is, mit
nem akartam, csak úgy hanyagul!
– Oda be! Köztünk fogja akarni,
érti?... – Azt hiszem, értem.
– Azé' mondom. Fogja, mint ezt –
nyomta kezembe a távcöves
karabélyt... Attól kezdve...
Jaj, Jim, néz az egész arcod.
Néz a szád, szétropogtatja benne
fogad fölparázsló mondatodat,
mekkora s hányféle kínból kevered
ki asszonyölélő indulatod, s hinted
be mégis aranypor-türelemmel.
Sovány melled izmaiban könnyű
futásod ritmusa vibrál, sztyeppén,
mint a gazellának, tisztásra le-

rétekre beügetsz, fűben rejló
kis tavakat szökkensz s át-
ugrasz, hemperedve a zsombékon,
épp oda esve, ahová kell.
Testvéred a strucc. Koala. Orrszarvú.
Ez a léptenként tonnás tocsogás
lepecsételi a monszunesőt, az
oszloplábak súlyos tehetetlensége
sárba tapossa az életet, de a
halált is: aszfaltoz, nem rombol
nehéz palástjában a királyi vad,
nyomában jöjjön a falu népe,
mire megvirrad, száraz az út,
ki a tengerre. Hullámzik a
homlokod, Jim, halántéktől
a halántékig, a nagy orr ősök
vágya szerint alakul, formálja
az értelem, meg biztos ismerete
a szagoknak, kettős csatornája
fegyver is, oltalom is
támadásra, védekezésre; nyers,

* N. „odzsisbve indián, vietnami veterán, költő, filmrendező az észak-minnesotai Fond du Lac rezervátumban él a családjával”. (Gyórfy Ákos közlése, in: Új Forrás 2014, 5. szám.)

de finom vonalával, erős fölső
 ajkadra simul. Arcodat kétfelől
 tartja, uralja a koponyából
 előrenyomuló, előrebukó, árnyékolt
 nyugalom. Nagy vagy, Jim. Felelős.
 Mély gyökerű. Faragott. Szelíd.
 Megőrzött. Rejtett tűz. Költő.
 A Nagy Szellem s te együtt írtatok
 meg az erdőt. Állatait kitaláltatok.
 S végül a bal szemed, Jim.
 Na szabadkozz. Életem első
 negyedét ifjú férfiak, bajtársak
 közt töltöttem. Tőlük tanultam,
 s értük. Tudom, mit mondok.
 Fajtam érzékelő szervévé
 lettem, szolgája, s ha úgy
 adódott, vezetője is.

Az okos óvatosak, kik mégis
 előrefigyeltek, akkor is,
 ha ott a semmi mutogatta
 magát, mindig megpillantották
 az akár settenkedő valamit,
 ők voltak az igazi bátrak.
 ...Kicsit tanakodni, majd
 belevágni. Fél éve meg-megbámulom
 arcod, Jim. A bal szemedet. Néz.
 Rám néz. Néz és néz. Aranyban
 ég a barnája. Nem szoktam
 ilyet, de most leírom: égi-
 földi élesség egyszerre
 süt ki belőle: megvallat,
 fölkatat, váraozik, kérdez
 – te is az vagy?
 Jim, ne tedd soha asztalra
 se a szíved, se a vasadat.
 Órségben vagyunk. S maradunk.
 Ellenségek közt kell megszeli-
 dülünk. Ez törvény. Az erő
 rokona mindenféle halálnak.
 Nincs más élet.
 Emlékezni fogok rád.

Pontosán kilencven éve jelent meg Gelléri Andor Endre (1906–1945) első novellája *Az Estben (Trombitálnék)*, melyet még négy kötetben 129 követt. Igen karcsú életmű, nem véletlen, hogy minden újabb felbukkanó, könyv alakban ki nem adott rövidprózai alkotására odafigyelünk.

A tragikusan rövid életű író, a háború ártatlan áldozata egy szemtanú vallomása szerint a felszabadító amerikai hadsereg húskonzervjétől pusztult el, az örökös éhezéstől meggyengült szervezet nem bírta a hirtelen jött kalóriabőveléssel: sok munkaszolgálatos és táborlakó járt így.

Már soha nem tudjuk meg, mit veszítettünk korai halálával, de minden bizonnyal egy remek szatirikus életművet is. Hiszen Gelléri nemcsak az élet kisemmizettjeiről írt, hanem a mindennapok (tragik)komédiáiról, szatirikus apróságairól; két ilyen, eddig kötetben ki nem adott, lappangó humoros írását mutatjuk be olvasóinknak.

Urbán László

imakönyv, több tucat rózsafüzér s mindenféle Krisztus-képecske, amelyeket a tiszteletes ur a gyerkőcöknek osztogatott szét, azonfelül pedig, – a majom.

A bíró gyorsan intézkedett, mondván, ami a szent dolgokat illeti, legyen a legközelebbi papé, mire a helyettes egyházi közbeszólt alázatosan:

– S a majom?

Erre Szvetozárnak nyilván a homályosabb oldala így szólt hivatalos nyelven:

– A majom ölessék le és süttessék meg.

Erre már kijöttek szemünk üregeikből, mint róka a lyukából a nagy bámulatban. Az egyházi is hümmögött, mint aki azt mondja, hogy a füle fáj, nem hallja jól, majd halkán, mint a tanulógyermek, aki nem akarja elfelejteni a leckét, motyogni kezdte:

Gelléri Andor Endre

Majompecsenye

Hol ettem én majompecsenyét.

– A tót felföldön.

Élt ott egy bizonyos Kruzsina tiszteletes ur, aki fekete sipkácskát viselt a fején. Hosszu pipája volt és egy olyan térdig érő majma, akinek a kezét nyujtotta, ha sétálni ment vele a kertbe. Mi gyerekek csak figyeltük, hogy miféle beszéd folyik köztük. De amint a helybeli tanító megmagyarázta, a pap ur görögül beszélt a majomhoz, az meg csak nyikorgott, mint cipő a hivatalnok lábán. Nappal nem volt ebben a sétában semmi csodálatos. De amikor a gyönyörű teli hold feljött, mint tükör az égre és még a sírköveknek is rozmaringszaga támadt a temetőben, hát ilyenkor bizony nem értette senki, hogy lehet majommal társalogni holdfényben. Viszont ám Munci-Funci, a majom sok derék szolgálatot tudott tenni a tiszteletes urnak: például vitte neki a pipáját, vagy ellopta a sipkáját, felfutott vele a legmagasabb fák tetejére, aztán meg hirtelen visszahozta neki. Ennek a tiszteletes urnak a sors kegyelméből csakhamar vége lett. S ezáltal a falura maradt a Munci-Funci. Akkor nagyhasu bírónk volt nekünk: a Szvetozár bácsi. Azt mondták róla, hogy ő az egyik felére józan, de a másik szemére vaksi és a fél koponyájára bolond. Így lett szólás-mondás nálunk, hogy jobbról ígért-e Szvetozár bíró valamit, vagy balról? A helyettes egyházi elébe ment azzal a listával, amely felölelte a tiszteletes ur hagyatékát. Volt száz

– Ölessék le és süttessék meg! Nagyságos bíró ur, – fordult végre egyenesen Szvetozárhoz – ki ölje le ezt a pondró állatot?...

Mire még közbekiáltott Pancsákné, a kofás-asszony:

– Azt minek az, bíró uram?

– Mert megmondatik, népességem, – felelte recsegő hangon a bíró – vegyétek tudomásul, hogy a majomhus volt ősapánk eledele. Attól mi eltántorultunk s ezért van korai halálunk. Aki majomhust eszik, az soha meg nem halatkozik.

Mivel a falunkban mindig is haldokolt legalább egy-két ember, az ilyesfajta rokonsága azonnal nagy küzdelembe kezdett, hogy hát rajta: le kell ölni, meg kell sütni a majmot, hadd meneküljön meg Józsi bácsi: ne nyelje el a sir Kati nénit; nekem is van beteg gyeregem; én is sokáig akarok élni, mondta egy nyolcvanéves juhásztor. Az egész népség megéhezett a szegényke majomra, aki csak állt, kezét a szintén nekivaduló egyházfi kezében tartva és mivel a finom uri, görög nyelvhez volt szokva, biztos nem értett sokat a mi tót locsogásunkból. De azt mondja egyszerre Ancsura néném:

– No né, no né, népek, sir a majom.

Eközben Szvetozár megint megnyilvánult:

– Hiszen erről van szó, a majom – ördög; az ördög soha se hal meg, most pedig sir, hogy ő meghal, ml pediglen általa örökké élünk.

Ekkor felszólította a hentességgel foglalkozó Domanovot, hogy tegyen a majommal úgy, mintha disznó volna s ha van rajta elég szalonna, azt füstölje be, azt kapják majd télen át a heptikások, a sonkája is jusson ugyanerre a sorsra, maga a velő pedig tojással szolgáljon a községi előljáróság esze fejlesztésére. A majmot csakhamar legyilkolták az egyik fészkerben; úgy sikoltott az, mintha a Belzebub nyakát vágta volna el és Domanov fölfogta egy vederben minden vérét s még hét nap mulva is árulgatta stampedliját 10 krajcárért. Persze az egész majom nem volt akkora, hogy valami sok jutott volna a falu 300 emberének, – Szvetozár bíró vállalta a főosztó szerepét, miután általam irigyelve bekebelezte magába az egész községi tanács részére fenntartott majomvelőt tojással. Én a majom alsóbb részéből kaptam egy akkora falatot, mint a madár feje. Mikor lenyeltem, egyszerre csak elkezdtem ugrálni-bugrálni, felszaladtam a fára, lefutottam róla és mekegtem, mint valami majom-bakkecske. De hát nem egészen csak én voltam így a hatással. Estére az egész falu a fán volt, szaladgált, nyifogott (még az is lehet, hogy a fa tetejéről mérte a bort Bubián, a kocsmáros).

A következő hetekben is előfordult nálunk, hogy valakiféle egyszerre csak nyifogni kezdett s felszaladt a fára, a társa meg a szomszédosra, mire az egyik ezt kiabálta, hogy: „Hencsem”; erre a másik meg visszavágta: „Pencsem” – s így ment ez egészen addig, amíg csak tovább nem dagadtak a dolgok. – Ugyanis a szoloviciaiak úgy belejöttek a majmászatba, hogy azt kezdték híresztelni, miszerint leverhetetlenné vált általuk a tót föld, mert a szoloviciaiaknak megölhetetlen a létezésük. Volt is olyan fene nagy szoloviciai henccegés két évig, hogy akit kidobtak minden sorozáson, még az is tábornoknak képzelte magát.

Én azóta elkerültem onnan, de hogy a majompecsenye nem hiáavaló, arra bizonyosság az az ezerhét asszony, akinek kissé odahókoltam, mint mondhatnám: majomfuttában.

A Pesti Hírlap Vasárnapja, 1936. I. 24.

Szeánsz

Ha én lencsét eszek, mindig megerősödök a hitemben. Most is bevettem belőle, hogy teljesen szeánszos legyek, vagy mi a fene! Ugyanis Urik Borbála, a harmonikakészítő felesége azt mondta, hogy csak jöjjenek el velem a Gyorskocsi uccába, ott, ha kíváncsi vagyok, mit csinál az én drága Elzusom a másvilágon, hát megtudhatom.

Már sok mindent megláttam, és kitudtam, persze, fúrt, hogy mit tehet az én Elzám odaát, a fekete földön – miféle állást kapott, talán söpri az angyalportát, vagy tisztogatja a csillagot? Egyáltalán, kíváncsi az ember, hogy mi lesz belőle az éjszakában.

Már aki férfi volt valaha, az tudja, hogy a Gyorskocsi ucca lila! Hogy ottan, ej, no, satöbbi! Most meg fekete, lecsavart itt minden. Az ember tapogat. De Amália, Mancsura, Mancsi! darus kis testetek helyett csak a levegő! s az huzatos, nyálas, mint a csiga teste!

S akkor kijön a Vidrétiné és Popcsek, a pirosorrú, aki valamikor egymaga megivott öt litert. Szintén lábhegyen lépkednek.

A szeánszos szoba halk. Mintha pók szőné a csendet. Gyertyák égnek a gyászban. Ezek a lángok is olyanok, mintha zokognának. Az ablakon, kívül, sír a szél. Lépek és egyszerre csak macska lesz a padló és nyávog. S cipőm alól, ebadta boszorkányhelye, kiugrik egy fekete kandúr. A szobán átröppen egy fekete holló. Már csak azt lesem, hogy mikor jön elő rágcsálva valami csontváz és orron pöcköl. S ami nagy sóhajtás van itten! Leányzó, asszony, néember, banya, hú, hú, nagyot lélegzik, fulladoz. Hogy egészen el ne vesszen, kifújom kissé az orrom, de erre Vidrétiné azt súgja: – Csendesebben, jövevény!

Elzám! Sokszor húztam a hajad, hozzádvágtam a cipőm, kizavartalak az ágyból, ha mással jöttem haza; sorsod olyan volt, mint zivatar, dehát, ha józan lettem, mégis csak meg-megcirógattalak és elbeszéltem. kivel csaltalak meg és adtam néked vigaszul egy ötöst. De Elzuskám, te rossz helyen lehetsz most, ha ez itten a túlvilágiasság előcsarnoka!

– Csak tiszta gondolat – suttogetta orromba egy néember. – A Belzebúb nyifog, orrodon patak, lábodon sömör, testeden guta és vágyadban lépfene.

S minő hangon kenték ezt a fülemhez! Aztán elfújták a gyertyát.

Gondoltam, ha így megy ez tovább, még én is beszélni kezdek, miként a szú a balzsamok haván... hát inkább csak feltúrrom a bátorságomat, figyelek, na, megálljatok.

Ekkor fölállt egy kicsi gömbölyű. – Összegyűltünk – mondta –, hogy kinyisuk az ég kapuját.

No, gondoltam, most aztán lesek. Ha valami macska lesz a szellem, elkezdek én úgy ugatni, hogy szétszalad ez a bambusz társaság.

– Érzed – suttogetta ekkor a fő kolompos, Márta testvér –, érzed, csikordul a kapu, kilincs nélkül nyílik az ajtó.

– Kristófné, térj a körünkbe – sipította Vidrétiné.

– Esengve várunk – zümmögé a kar.

– Ó, drága férjem – sikoltá a megszállt cseléd –, ó, Miklóskám, tévelyegsz, az út a bokor.

– Adjatok ceruzát neki – morgolta a főmufti.

S ekkor szinte levegő lett az asztal, rajta szállongott a papír, a ceruza meg magától írta, prühaha, még suttozta is: A spiritusz, a spiritusz a Kleintől.

– A spirituszt a Kleinéktől vette – magyarázta halkán a fő-fő.

Én meg lestem, hogy hol áll tűzben az a megjelenni kényszerített Krisztófné, aztán mivel nem láttam sehol, tájékozatlanságomban megfogtam egy hölgy meleg derekát. Mire az felkiáltott: – Markolásznak! oh tisztességem. Erre megfogtak engem is hátulról, fölemeltek s mire magamhoz tértem, már kint is voltam.

– Távozz Pirók – mondta Popcsek, ezelőtti jóbarátom –, ez itt nem az Engel táncterem.

– Ebadta – ripakodott rám még –, zavarod szeánszunkat.

S ezzel kilökött.

Persze, körülnéztem. Nem ismerem a halált, hát lehet, hogy járkál, talán többedmagával is. Figyeltem a Gyorskocsi uccát végig, hátha innen jön egy szellem vagy amonnan, árnyékból, kapualjból, égből. Tudja a fene, hol van elbújva az, ami nincsen. Ám azért nem sikerült meglátnom a semmit. Csak egy kis hölgyet, no, a piszeorrú Macát. Azzal betértünk a „Boldog órák” csapszékbe s mikor már javában voltunk, azt mondtam Macának, fogd meg az orrom, mire megfogta hatalmasan, én meg az övét s így tovább. Fújd le a gyertyust, parancsoltam. Kialudt is minden. S akkor csendben azt mondtam, daloljuk, hogy: török pasa, nagy a hasa, kicsi a pipája.

*Török pasa,
nagy a hasa,
kicsi a pipája*

s erre, bot legyek, ha nem igaz, fölkélt az asztal fenyegetően a levegőbe, ide-oda vonogatta magát, mint a leány s aki tud a poharak s az üvegek nyelvén, az hallhatta, amint mondta: Pi-rók. – Pi-rók – pityeregsz? Még azt is mondta nekem a végén asszonyi nyelven: ne turkálj ott – s valaki úgy hátba vágott, hogy kiesett a számból az imádság. Az Elzus szelleme volt rubintsöprűvel.

Népszava, 1941. júl. 20.

Gombár Endre

Egy író halála

Hasnyálmirigyrákja volt. A tegnapi utolsó vizsgálat véglegesen igazolta. Kezelőorvosa fél napig azon tűnődött, vajon megmondja-e neki. Az íróemberek érzékenyebbek az átlagnál. Másrészt viszont már jó ideje az volt a gyakorlat, hogy az orvos őszintén megmondja a betegének, mi a betegsége.

Másnap a délelőtti vizitnél megmondta neki. Se nem halkan, se nem hangosan. Mindenesetre az orvos szavait csak ő hallotta. Úgy érezte, nincs ideje rá, hogy megijedjen, sem arra, hogy azon nyomban elszámoljon vagy leszámoljon az életével. Alig láthatóan, de mégis száraz sápadtság borította be az arcát. Az orvos már várta az obligát kérdést. És ő meg is kérdezte: – Mennyi időm van még hátra?

– Két-három hónap, de lehet, hogy fél év – felelte az orvos tárgyilagosan, és közben arra gondolt, hányadszor mond ilyesmit egy betegének.

A silány ebédbe éppen csak belepiskált a vásott alumíniumvillával. Délután a csendes pihenő elmúltával meglátogatta a felesége.

– Ugye jobban vagy, drágám? – kérdezte a felesége, aki erősen hinni akart abban, hogy a férje tényleg jobban van a három napja tartó kórházi tartózkodás után. – Látom, az infúziót is kivették. Már nincs rá szükséged – folytatta, és fogalma sem volt az igazságról, arról, amit az orvos délelőtt mondott el az írónak. – Hoztam neked őszibaracklét – mondta –, rostos, az jót tesz az emésztésnek. Aztán, nézd, ez itt két csirkecomb – mutatta a sztaniolba csomagolt csirkecom-

bokat –, ezt tudom, hogy szereted. Enned kell, hogy ne fogyjál le, sejtem, hogy a kajával nem kényeztetnek el.

Ő meg csak nézte, nézte a feleségét, mint aki bűvöli. Nem tudta, meg kell-e mondania neki, amit az orvos a tudomására hozott. Ugyanakkor arra gondolt, hogy a felesége és az orvos első találkozásakor az orvos úgyis megmondja neki is. Felesége szinte olvasott a gondolataiban. Harminc-négy év házasság után nem volt nagy csoda. – Mondani akarsz valamit, édesem? – nézett a férjére fürkészően.

– Nem... nem is tudom. De... de tudod, hogy én... hogy én komolyan beteg vagyok?

A felesége most színészkedni kezdett. – Na persze... valamennyire. Különben nem volnál kórházban. De a leleteid még nincsenek meg...

– Épp ez az! – mondta, erőt véve magán, súlyosan. – Megvannak. Legalábbis az orvos látta őket.

– És??? – nyitotta kerekre a szemét a felesége.

– Nem jók.

– Mit jelent az, hogy nem jók?

Megint erőt vett magán, amint ki-nyögte: – Hasnyálmirigyrák.

Felesége megfogta a kórházi ágy fehér támlarácsát. – Az... az még nem biztos. Ugyan... a leletek annyiszor tévesek... tévesek lehetnek.

– Az én leleteim nem tévesek – mondta az író, mint aki presztízskérdést csinál a betegségéből. – A vizitnél az orvos világosan elárulta. Vagyis megmondta őszintén. Érted?

Felesége már nem tudott színészkedni, már sem az értelem, sem a be-

látás nem vezérelte. Könnyek szöktek a szemébe, de nem vette elő a zsebkendőjét. Csak állt, akár egy élettelen bábu, könnyes szemmel, a kórházi ágyba kapaszkodva. Görcsösen kapaszkodott a fehér támlarácsba, görcs szorította össze a mellkasát, kiszaladt a vér a fejéből, ha nem fogja az ágyat, úgy érezte, elesett volna.

Az író felült, nehézkes mozdulattal az oldalára fordult, és megfogta a felesége karját. – Nem akarom, hogy szomorú legyél – mondta, okosabb dolog nem jutott az eszébe.

– Nem vagyok szomorú – szipogta a felesége. – Akárhogy van, te meg fogsz gyógyulni – mondta, és erősen megszorította az író két karját, mint aki vissza akarja tartani minden rossztól vagy meg akarja tartani magának.

– Tudod, édesem, egyszer minden véget ér – mondta az asszonynak. – Akár akarjuk, akár nem.

Közhely, gondolta magában. Ilyen mondatot sosem írtam le a novelláimban, hála istennek.

– De mi együtt maradunk, érted? – bizonykodott a felesége, és a szemével mintha hipnotizálni akarta volna a férjét. Végre kihalásztta kezításkájából a zsebkendőjét és megtörölte a szeme alját. Elővett egy kis ovális tükröt is. – Kicsit elmázolódott a szemfestékem – magyarázta. – De csak az esőtől.

– Miért? Esik? – kérdezte kis sóhajjal az író. – Észre se vettem.

– Hát csak mert nem néztél ki az ablakon.

– Tényleg – állapította meg a férfi, és feljebb húzta a félreacsúsztott takarót.

– Hogy vannak a gyerekek? – kérdezte. – Ők mikor jönnek?

– Lili azt mondta, hogy öt felé. Laci holnap.

– Nekik ne mondj semmit, rendben?

– Mit mondanék, amikor nem is biztos semmi? – mondta az asszony méltatlankodva, bár megint szipogni kezdett.

– Biztosnak minden biztos, de nem kell hogy ők is fölöslegesen idegeskedjenek – mondta az író. – Elég, ha te idegeskedsz – folytatta. – Bár neked se kellene. Tudod, én már megpróbálok hozzászokni a gondolathoz...

– Miféle gondolathoz? – kérdezte az asszony, megint a zsebkendőjét kutatva.

– Hát ahhoz, hogy nem olyan nagyon sokára már nem leszek.

– Ne kezd elölről!

– Miért, talán nem így van? – kérdezte az író, azt remélve, hogy a felesége határozott nemi fog válaszolni. Mintha az mindent megváltoztatna.

Mindketten elhallgattak. Az író mintha hallotta volna a bal csuklóján lévő régi karórája ketyegését. Egymást nézték. Résnyire nyílt az ajtó, benézett egy ápolónő. A csend folytatódott. Egyikük sem tudta, most mit kellene mondania. Az író az őszibaracklé felé nyúlt, de nem érte el. Felesége megkérdezte: – Innál egy kicsit?

Bólintott. Az asszony teletöltötte a doboz mellett álló üvegpoharat. Az író egy hajtásra kiitta. – Ez nem rossz – mondta. Hogy mondjon valamit.

– Gondoltam, hogy ízleni fog – mondta az asszony. Az író az ablakra bámult. Egy kövér légy mászkált összevissza az üvegen. Nem tudta fel-fogni, hogy hiábavaló az igyekezete, nem jut ki a szabadba.

– Holnap is jövök – folytatta a felesége, de rögtön megbánta. Mert férje biztosan éppen ezt tartotta természetesnek. Aztán úgy érezte, tovább rontotta. – Minél többet látlak, annál jobb.

– Gyere csak, amikor ráérsz. Jöhetsz később is, ha nem tudsz el-

kéredzkedni a főnökötől – fordította fejét a felesége felé. Mindketten gondolataikba mélyedtek. Hallgattak. Pontosan tudták, mire gondol a másik. Arra, hogy mi lesz holnap.

– Ha akarod, rostos narancslevet is hozok – törte meg a csendet az asszony.

– De azt sűrítőményből csinálják, úgy tudom – jegyezte meg, és meg akarta simogatni a felesége fejét. Riadtan észlelte, hogy elzsibbadt a karja és nem akar mozdulni. Nem értette, mitől, de nem is szólt többet. Mintha az egész ágy megemelkedett volna vele együtt. Mintha felülről nézné a feleségét. Mintha a felesége és a szobában lévő három betegtársa, meg azok látogatói összezsugorodtak volna. Megdörgölte a szemét.

Kinézett az ablakon. Galambok szárnyaltak kint. Egy erős motorzajra visszatért a valóságba.

– Mit szoktak ilyenkor csinálni? – nézett kérdően a feleségére.

– Én már adtam az orvosnak. A nővéreknek holnap fogok adni – biztosította az asszony.

– Nem arra gondoltam – mondta, kicsit ingerülten.

– Hát mire?

– Hát hogy rendezzem a... a dolgaimat. Írásban. Vagy mit gondolsz?

– Ne beszélj butákat! – válaszolt a felesége. – Mondtam már, hogy meg fogsz gyógyulni.

– Majd üzenek onnan főntről, ha meggyógyultam – bökött mutatóujjával a mennyezet felé. – Állítólag ott mindenki egészséges és boldog, megszabadul minden bajától. Láthatja a Teremtőt, és angyalok röpködnek körülötte.

Felesége most elővette a zsebkenőjét. Sikerült visszatartania a könnyeit. Úgy tett, mintha a sminkjét akarta volna megigazítani, mert a kis

tükröt is kivette a kézitáskájából. Nem akarta tudomásul venni a diagnózist. Nem és nem! – mondta magában. – Meg fogjuk ünnepelni az ötvenedik házassági évfordulónkat.

Az író félig ülve, félig fekvé fészkelődött a kórházi ágyon. Bejött egy nővér, kivitte az éjjeli szekrényen álló üvegkancsót és zavarosnak látszó teával hozta vissza.

– Tessék inni! – figyelmeztette.

– Köszönöm – bólintott –, de van gyümölcslevem is. – Csak nem tettek ebbe a teába valami nyugtatót? – mondta a feleségének. – Mert felesleges. Teljesen nyugodt vagyok.

– Hát persze. Nincs is okod a nyugtalanságra – nyugtázta a felesége, pedig tudta, hogy nagyon is volna.

Megszólalt egy hangszóró. – Kérjük a kedves látogatókat, fejezzék be a látogatást.

– Látod, van itt technika – jegyezte meg, és megpróbált mosolyogni, de fanyarra sikerült. – Csak rajtam nem segít.

– Meg fogsz gyógyulni – bizonygatta a felesége. – Ma már mindenféle új gyógyszerek vannak... Holnap újra jövök – mondta. – Mit hozzak? Mire van szükséged?

– Valami rendes ennivalót hozhatsz – felelte. – Tudod, mit? Hozhatnál egy franciakrémest. Utóételnek – tette hozzá. – Azt mindig meg tudom enni.

Másnap a felesége nagyon megremült. Az íróba fentről infúzió csöpögött, a takarója alól egy csövön vizeletes zacskó lógott. Ez azt jelentette, hogy katétert nyomtak belé.

Amikor meglátta a feleségét, motyogott valamit, és már fanyarul sem tudott mosolyogni.

– Hogy vagy, drágám? – kérdezte az asszony, megpróbálva leplezni ijedségét.

– Lát-ha-tod – felelte szótagolva és hangsúlyozva. – Minek kérdezed? Inkább szólj a nővérnek, hogy mindjárt elfogy ebből a nyomorult zacskóból a folyadék. Az infúzió.

A járóképes betegek egymást segítették. Az osztályon harmincnyal beteg volt, és csak két ápolónő. Kettejük közül is az egyik rendszeresen eltűnt. Olyankor lerohant az udvarra cigarettázni, vagy a nővérszobában kávézott.

Fél ötkor megérkezett Lili és Laci. Az infúziót zacskóstu, állványostu elvitték már, de a katéter maradt. A fia megkérdezte: – Ez minek, apa?

– Nemcsak székrekedésem van, de pisilni se tudok – mondta, és megigazította a takaróját. Felesége két franciakrémest hozott neki, a gyerekei gyümölcslevet.

– Mikor engednek haza, apukám? – kérdezte Lili.

– Holnapután, kiskedden, kislányom – felelte. – Honnan tudjam?

– Otthon biztosan jobb dolgod lenne, drágám – vetette közbe a felesége. – Az is lehet, hogy gyorsabban gyógyulnál...

– Vagy nem – mondta, és lehorgasztotta a fejét. – Persze lehet, hogy egyre megy – fejezte be.

Egy szerdai napon temették el. Ahogy írni és mondani szokás: szűk

családi körben. Már nagyon messze járt a testétől. Sok milliárd fényévyire. De még folytatta az útját. Lelki szemeivel – mert már csupán lelki szemei voltak – látta, amint gyászoló hozzátartozói lehajtott fejjel hagyják el a temetőt, útközben betérnek egy kávézóba, ahol kávé és Unicumot isznak, majd három különböző irányban elindulnak hazafelé.

A csillagközi térben suhanva visszagondolt az életére. Világossá váltak a hibái és az erényei. Hogy mikor döntött jól, és mikor rosszul. Lelki ismeret-furdalást érzett azokért a kudarcokért, amelyek családja életét döntően befolyásolták. De jól tudta, hogy csak az az egy élet adatott meg neki, ugyanúgy, mint a többi embernek is, és már nem lehet semmit sem visszacsinálni. Folytatta földi tűnődését azon, hogy tényleg van-e Teremtő. Arra a következtetésre jutott, hogy kell lennie, ha egyszer itt száguld a semmiben, de határozott irányban. Vajon milyen lehet? Mikor és hogyan fog találkozni vele? Mi lesz a találkozásakor? És mi lesz a sorsa utána? Lelki szemei kezdtek elhomályosulni. Már nem látta többé a hozzátartozóit. Hatalmas csóvával egy üstökös húzott el mellette. De csak egy pillanatig látta, aztán az üstökös is eltűnt a feketeségben.

Bozgor Elian

A „Kék Kutya” meséiből

(Ómódi történet)

*Fontos az, hogy saját magának ne hazudjék –
Aki önmagának hazudik – nos..., az sértődékeny csak igazán.
(Dosztojevszkij: A Karamazov testvérek)*

E kéziratot¹ O. fogyatékaiban találta közös ismerősünk, akit szakmaiként kerestek azzal, hogy közreműködjek az író hagyatékának feltárásában.

Nem ment a móka. Akkor még nem is sejtettem, hogy milyen hálás leszek majd annak a fiatalembernek s kis társaságának (s külön annak a fekete, mesélő kis hölgynek). Hogy milyen hasznát veszem majd annak – kilátástalan éjszakámra – hallgatóim előtt, akik megtisztelnék azzal, hogy kurzusaim látogatják. De az, ami a Károlyon megfelelő (vagy Cambridge-ben megfelel), nem biztos, hogy ugyanaz az anyagfeldolgozás elnyeri az itteniek érdeklődését is. Meg aztán ebben a témában kikerülhetetlen a nehezebb tipikus; az általános nem nélkülözheti azt.

Hazugságról és sértettségről szóltak akkori előadásaim; de készülteimben késő este se tartottam még sehol. Szerettem volna valamit frissíteni előadói anyagomon; gondoltam: legfőbb ideje ennek. Mert már túl is burjánzik rajta a rutinbunda...

Anekdota jut eszembe.

Abban mester s volt tanítvány találkozik, s meg is kérdi az tőle: „Mester! Ugye, maga az, aki sose hazudott..., vagy legalábbis jó ideje nem hazudik már: se másnak, se önmagának...”

„Feltételezem...” – mosolyodott el a mester ezen az idealista, ha nem is naiv kérdésen. S tetszett is neki, mert arra gondolt, hogy még lehet ebben a gyerekben valami érintetlen-szer akármi... „Igen, fiatal barátom. Feltételezem... De nézzen csak rám, s láthatja, hogy bele is őszültem...”

Ennyi... mindössze.

S gondoltam ott, a szobákban fel-le járva: csak nem állhatok elő felszínességgel, szinte viccel?...

És majdnem lemondtam arról, hogy juthatok is valamire. De rábízta magamat az időre, mely már nemegyszer kisegített.

Még nem volt fogalmam se arról, hogy egypár órával később milyen értékes történethez jutok. Nem is sejtettem, hogy milyen találkozásban lesz részem, s hogy abban olyan köznapi segít majd – voltaképp ahogy valamilyen hiány segít az emberen: olyan, mint az, hogy ez is elfogy, hogy amannak is híján

¹ A szerző *Piszkozati* (vegyes) füzetek-jei közül

lenne rendetlen háztartás. (Pl. a magamfajtnál – aki valamilyen előtte legalább idegen okból: egyedül maradt; s adódik is ilyen, nem is ritkán...)

Talán gyufa még akadt a háznál, de pipadohányom elfogyott, s reggelre se ártott volna egy rendes kávé: nehogy kérkedjem fáradt ábrázatommal tanítványaim előtt. Azok előtt, akik okkal-joggal mulatnának ezen, hiszen mégiscsak azt juttatnám állapotommal (magammal) eszükbe, hogy én is voltam fiatal. De már eléggé nem vagyok az...

Igaz, semmi sincs, amit sajnálni lehetne gondolatokból, hiszen sehová se jutottunk, s még az a bosszúság se vigasztalhat, hogy most a test teljességével nekiveselkedhettünk is volna, s persze nem lehetett, ilyen... (milyen?) semmiségek miatt. Pedig majdnem mindig az első gondolatfélék az érvényesek. Szinte azok, amelyek a testből-testtől szabadulnak...

„Na, de ez most már mindegy...” – ezzel léptem hajnaltájt a (volt!) Kék Kutyaába.

Beléptem; s nem sokkal ezután felém indult – a bentebbi összetolt asztalok sarki társaságából – egy húszasforma gyerek... ifjú.

A fiatal (öreg?... kit érdekelne) „Baglyok 90” társasága miatt most nem húzta le a rolót a Kék Kutya. És se azt nem tették ajtóra-ablakokba, hogy „Telt ház!”, sem pedig azt, hogy „Zártkörű!” – hogy az egész intézetre érvényes rendezvény lenne...

Szó, mi szó, azért már nem is nagyon várhatott új vendégeket. (Lehet, hogy a kis táblát be is vették; az is lehet...)

Az asztalukat szedték (volna) már, de nekik eszükbe’ se volt távozni, sőt, mintha valamit megzavartam volna felbukkanásommal. Valami rituálisat, ami javában tartana.

Nem is akartam leülni, de mielőtt Rémó, az új fiú kiszolgált volna (Pacsulinak olasz /nápolyi/ „rokonismerősféléje”...), látom-hallom, egy nagyon tetszető, fekete hölgyecskét noszogatnak, hogy most már ne húzódozzék: ő következne.

„Mir-la, Mir-la...” S szinte sajnáltam, ahogy a sok követelő hang ott rátámadt. De hiszen az ő dolguk...

S akkor érkezett a pulthoz az a fiatalember; és mondhatni: kedélyesen, mintha ismerne (máskor is előfordult velem ilyesmi. De inkább mondanám, hogy kedvesen; tényleg), társai közé, jeles asztalukhoz vonszolt, tessékelt...

Karomat fogta, s ez kicsit zavart abban, ahogy sétapálcámra támaszkodom.

– Remélem: őt... senkinek, közületek... nem kell bemutatni!

Aztán hozzám fordult:

– Na jó... kisváros lennénk; becsüljük értékeinket, ugye?... Elnézést... Te meg jól figyelj majd! Mert ma neked mesél a Kék Kutya...

Köszöntések után az asztalsarokra is ültem; kíváncsi lettem. „Becsüljük értékeinket...” Rokonszenves. A tegezés se volt sértő; nem egy hallgató tegez engem, jöllehet nem kezdeményezek pertut, de nem merevségből, nem rártartiságból, így neveltek, neveltem magam. S néha még nem is veszem rosszul ezt...

Valamiért ragaszkodott ahhoz, hogy melléje telepedjem, s a kis fekete társaságának közelébe, közel ahhoz, akitől (mintegy járandóságukat) követelték már a kórustagok: „Naa-a, Mirla-a!... mi lesz már?! Mir-la-a! Mir-la-a!...”

Akkor a hölgyecske, nehezen bár, de belefogott; s szabadkozva is kezdte.

Nekem előbb (hogy ezalatt erőt gyűjtsön?) poharat rakott, s ugyanazzal, mint övéik lehettek, enyémet is töltötte; csordultig...

„Ha már... így rám került a sor, mondok én is egy történetet, amelyből kiderülhet, hogy bizonyos El... Eldira... Eldira tanárnőnek erejéből majdnem csak magyarulkodásra futotta, eddig legalábbis. Pedig nyiladó vakmerő – talán még bátor – lány is volt volna szülői háznál; mígnem egyszer elérte őt – csak bonyodalmasabb előzményekben s kicsit keservesebb következményekkel: el az, amitől a huszadik évükbe lépő lányok javában már annyin ijedeznek. Merthogy ez lenne a szokás..., merthogy erről tanúskodnak nemzedékeknek tapasztalatai.”

– Ó, hó-ogyne... kis haladó konzervatív! talán csak nem az a bizonyos?! – szólt közbe egy lágyszerű kaján tenor, valamerről az asztal végéből, onnan, amerre csorba falibura világított, s az is igen vékonyan, majdnem homálylón.

– Hallgass már, te... – intette ezt az én szívesinvitáló ösmeretlen ösmerőm.

Ő pedig folytatta, mintha nem is zavarták volna:

„Még akkor is, ha közben alig változik a világ. Változik, és ugyanolyan marad... Úgyse kaphatjuk vissza: se a hegyeket, hiszen azok sose voltak mijeink, s nem is a gyerekkorunkat; amúgy se kellene egyik sem, igaz? A *kinti érdekeltiségeknek* folyton hajlongó-bókoló világ félhangjai..., amikben az ember is: folyton *magában*, ha... ha nem is egyedül.

Ahogy ennek az Eldirának az apja mondogatta: Egyedül, mint nullahipotét, de szívesen összeadódnék *valamire* mint egy meg egy...”

– Mondom, mondom!... – rekontrázott erre az iménti hang, bágyadtan nem is, de fátyolosan már, mintegy az elhangzottakban igazoltnak-indokoltnak véve saját közbeszólását. De aztán nyugton maradt. S talán épp a következő (egyik) mondat nyugtatta meg, az csitíthatta el.

„Csakhogy majdnem mindegyik *egy* szinte alig egyéb, mint... *harmadik*. Adott idő után; mikor lemerülnek támadó mániákus vegyületek; lefulladnak az odaadódás (az agy-tempó) szűkös (általános) szerotonin-készletei... Sajnos, ebből még egyáltalán nem tudhatjuk, hogy mi mit veszíthetünk s mit nyerhetünk azzal, hogy maradunk vagy csatlakozunk... De ez más stratégia. Ellenkezője annak, hogy: netán félsz tőle? – – – csatlakozz!... akkor is, ha haszontalan.

Igen, ez az Eldira is így volt; előtte pedig e kérdés egyáltalán nem érdekelte, nem is volt számára még hasonló kérdés se. Roham? lenyugvás, egyensúly meg ilyenek? Ezért aztán – bizonyára – nem is reagálhatott másként.

Élt pedig ígyen Magyarországon, Preurópa egyik kisvárosában, s járta a maga tizenévevégi gimnáziumi osztályait, érettségizett, egyetemre jelentkezett. Nem vették fel. Egyetlen ponton múltott – még egyetlen százalékon se: hogy kezdhette volna orvosi tanulmányait. S apja is csak azért folyamodott volna „protekciónak”, mert meggyőződése volt, hogy Eldira helytállna. S minek pazarolni éveket!... Mára már gyorsan megtanultuk mi is, hogy mi az a protekciónak...

A század nagy fordulata – sajnos, csak gatyaváltón! – éppen túl voltak... s apja hiába vette igénybe professzor barátjának ismeretségét, az a közbenjárás már nem lehetett eredményes: se közbenjárás nem volt az, de még befolyás se. Az ország el volt foglalva magával; sok volt a külső sürgetés... rossz volt a kiindulás, rosszak voltak a pozíciók. Úgy látszik már, hogy nemcsak „honnan”

nem volt, de nem volt hova se, nem akadt „kikkel”, nem került eszköz-mód... amivel. Janko-tengerészek már készülődtek ide, de az ottani figyelmeztetések lepattantak. A hasznosság a sikeresség prédája lett. De mért is figyeltek volna az újraosztás veszélyeire? Mindezeknek meg is kellett fizetni az árát.

Majd száz év múlva... újra lehet kezdeni valamit. Folytatva... De lehet, hogy csak ötszáz múlva adódik alkalom...

Eldirának ugyancsak mehetnékje volt, s olyan másik kart s szakot választott, olyat, melyen szinte átjáró nyílik az orvosira. Apja ugyan nem helyeselte ezt, de neki sürgős volt; főleg azután, hogy már egyetemista volt-barátnéfélét látogatta az országvégi kollégiumban, s igen tetszett neki az ottani kalandosság, amiben a hallgatók fölfedezéseiket teszik...

Az egyetemtől – itt bőségesek voltak a pontjai – két héten belül érkezett értesítő.

Édes Atyám! egyetemista lett az én Dira lányom... gyere, újságot adj nekem!

Apa: félrevonultan – ahogy maga mondja: firkálgat. Napi egy versbejegyzés, ha sikerül: vers... hét oldal próza vagy újabb oldalak filozófiai munkájához, melynek pizkozatoldalai az ún. Élő és Holt vagy Szimuláns macskáról, fotonokról, utakról, lövésekről szólnak, s univerzumi mátrixokkal s egyebekkel bonnyolódhatnak, vagy éppen az időparadoxon netáni okafogyottsága felé tekintet... aminek lényege a jövőbe tartás, ahonnan nagyon kérdéses még a vissza...

Volt úgy, hogy... festett. Egy ideje már... nem fest. Néha szintetizátorhoz ül, fülhallgatót rak a fejére, s halkán, hogy kinn ne is hallatszódjék: komponál. Egyetlen ütem-hang se szabadulhat onnan; se kazettára, se lemezre, se papírra nem kerül azokból a hangokból. Mindaz, amit zenében csinál – Az Örökkévalóságé. A Semmié... Ahogy újabb – láthatatlan, megjelenítetlen – festményei is.... Örökkéi.

Egy »mozgalmas« freskó részletei; ott lennének fejében: látszatként (?), látományokként. Ismert is némely európai értemiségieknek jellegzetes tünetkedése: az, hogy több dologban is elmélyültek; amolyan utó (futó?) polihisztoroként azok? s aktorként is? Attól függ a siker (a haszontalan, hiába... mondja ő... Eldira apja), attól, hogy miként tudja e Tülekedőben elsózni magát az ember...

A kinti már nem izgatja. Az írás, az: más. De abban se található ambíciót nála. Elfordult attól, amit »kintinek« szokás mondani. (Határozatlan Bizonytalannok? »Igen, a vég és a Vég... nincs szer, nincs orvosság...«) Egyetlen folyóiratnak küld ritkázva valamit.

Anya mozdítja apa fején a fülhallgatót, mondja az újságot.

Nincs válasz. Nincs mit válaszolni. S anya csak legyint.

Hagyjuk... Őgigászságát!... Persze gúnyolódik.

Eldinek pedig ezt mondja: »Élhetetlen alak! Mindig is az volt... Nekem is pont őt kellett kifogni...«

– Mindig így csináljuk – súgta akkor nekem az ifjú, s most ő töltött. Pezsgő volt az, sampányi frank (eléggé gyönyörös még). – Azért csak módján... (megárthat! Bármit is jelentsen ez...) Tudja, tanár-úr..., alkalmanként jövünk egybe... – s mintha megérezte volna, hogy fordulat következik, s vallomássá fordul abban az elbeszélés: szemöldököt emelt, mosolygott.

S úgy is lett: a kicsike személyesre váltott:

„...ekkor azonban már köztünk is el volt rontva valami..., ami csak rontható... maradt. Így kerültem hát, erre... Napi hajnali ébresztők, utazások... ingáztam egy hetet vagy kettőt. Hogy mentsem, ami menthető még?, pedig már nem volt szinte semmi érdemes...

Történt aztán az, ami történt. Anyám pátyolatán: ahogy akarók találnak cinkos-egymásra – harmadiknak diadalverésén...

Szokott gólyabálra: rá-fordult egy... autószerelő-inas: egyetemi rendezvényre. Tetszett is nekem. Bátornak tűnt? Nyilván, neolibéro... hiszen mit keresett e körben?... S szerette volna, ha jobban (meg?)ismerne.

Mindjárt, késő este... el is vitt a szüleihez néhány utcával arrébb.

Még az se riasztott (magamtól? attól? azoktól...), hogy rendőrfamíliához keveredtem. Hiszen ha hajkurászták is előtte szokott ily meg amolyan elhárító-tisztek, itt – az anyósjelölt félhivatalnok; egyenruha: legfeljebb alkalmi viselet...

Olyannyira összeforrottunk, hogy mindjárt kaptam is házkulcsot, s hamar költöztem az időközben mégis szerzett kollégiumból.

Otthon – neki! erről is: hallgattam. Anyám: ugyancsak hallgatott.

Aztán a dolgok szinte maguktól alakultak; jött egyik – másikra. Amikor hallotta anyámtól, »hogy állunk...« – egyszeri határozásra: úgy tett, mintha elfogadta volna a változtathatatlant. S én meg föllélegeztem.

Akkoriban valamelyik bulvárlapban olvastam, hogy »az apák milyen könnyen lekenyerezhetők...« egy-egy udvarlói ajándékkal; hogy valami színészlányt: berakásos műbútorosi komódért kapott a leendő férj. A menyasszony pedig örül, hogy apja elfogadja majd vőnek – a lány leendőjét.

Erre nem nagyon számítottam ugyan, de anyámmal a »vártán«: bizakodtam; s meg is nyugodtam.

– Ne törődj velem, Mirla – mondta. – Én is hasonlóan... szöktem, szüleim elől.

– Elég jól elhallgattad, hogy ilyen kezdeményező voltál.

– Most mondom!... Ne bonyolódj bele. Szüleim is beletörődtek, ki is békülünk. Hamar; három év? Ugyan, őt sose fogadták be...

Csakhogy mégis – utánam jött. Mikor anya kérdezte, mire készül, hová megy, valami ilyesmit mondott; mintha csak magának mondta volna: »Megyek butaságokat elkövetni...« Anyám erre: »De hiszen ez Csehov!« »Ki hitte volna... s vonaton rázatom magamat, s nem is hintón...«

Másodszor is jött... Ugyanis rosszul mondtam: nem volt sikeres a titok...

Sógorasszony-jelölt s férje, s nagyasszonyi élettárs: egészen távol, szinte félre... az én szeretőm (magyarul, nevén mondán): akivel épp ágyból kecmeredtünk elő: fel s le járt, emberszolga-németjuhász – mindjárt emeleti lépcsőfordulónál.

Másra alig emlékszem, mert ebben a térben valahogy »időtlen« mozogtam, ha mozogtam egyáltalán, s ha mozoghat valami is »tértelen«...

Ott némiket összehordott. Valót, s nem valót...

Aznap kétszer is mondtam: »Mégiscsak (az) apám!...« De ez csak szó volt, mintha Hamlet húgocskája lettem volna. Nem is értem, mi volt ez. Először akkor mondtam, amikor majdnem ráuszította... majd láttam, hogy a gazdasszony miként közeledett felé, lopózva, oldalasan... s letaszította volna az emeleti lépcsőn; de?... – mozdítani se bírt rajta. Állt, (meg)veszekedetten.

A taxiban még várt – ahogy mondta. Aztán a pályaudvarra hajtott. Most már nem vitt magával semmit a holmimból, mint ahogy minden cuccom öszszeszedte első ittlétekor, mikor rám talált; ugyanis bujkáltam. Micsoda komédia! Valamelyik előadóteremnél várt. A házban senki se volt akkor, dolgoztak; vőlegényféléim (parancsolóm): a szomszéd kisvárosi laktanyában töltötte még hátralévő heteit – – – – –

Annyira rosszul lettem (mitől?...), hogy – miután távozott: mentőt hívtak hozzám. Hogy megláttam a mentőtisztet, rosszullétem elmúlt valahogy. Ahogy a rendelőben is szűnhet a fogfájás... És ezután: mondani is röstellem, de... így volt: hat-hét évig nem is láttam.

Anyám hétvégi látogatásain szó se esett felőle.

Néha azért – jóval később (s láttam már anyámon is, hogy ez balfogás lesz...) –, néha mondott valamit az én siketre fogott füleimnek, hogy látta az utcáról... megint... szenved a hülye... iszik, összetörte magát, megint... beteg...

De én kiléptem; hát, maradok.

Felvettem a nevet. Ezzel is messzebb kerültem...

Mígnem aztán megkaptam az oklevelem, s betoppant az a dicsőséges ezredközeli majdnem századvégi esztendő, mikor is nem orvosnak, mégse annak (ha nem is feltétlen bosszúból): tanárnak eskettek. S besorolhattam a kollégák közé, azok népességébe, akik hozzám s a többihez hasonló harcos diákokat okítanak, manipulálnak (nevelnek) majd. Akikre ugyanígy nem hat majd az anyák vagy apák szava, mert ők már inkább maguk szeretnének lenni, és ebben nem ismernek se Istent, se embert, ahogy mondják: akadályokat.

Kockázat nélkül... senki nem állhat elibük – útjukba; nem kegyelmeznek az emlékeknek se!

Ilyesmiket gondoltam.

Eltékozoltam ugyan bizonyos lehetőségeimet, s ezekben az években mások meg eltékozolták változhatások ígéreteit; s látom már, mibe fogtam...

Világ, amerre nincs felelősség, s lehet ujjal mutogatni... vagy gyorsan át is alakultak némelyek, és még tovább s különbül ügyködnek. De nem is ez a fontos, hanem a körülmények számítanak; hogy tolvajok osztozkodnak... kövérednek most is.

Nem vártuk meg a vonatindulást, nem voltunk készek az útra: el kellett volna engedni azt a járatot, hogy felkészülhessünk... az osztó-szoró tanácsadóhadat kellett volna arra felpakolni. »Vissza a feladónak!« Azokkal együtt, melyek fogadták őket... De hagyjuk: az, bizony, már elment. Mint valami sínjár: egyfelől a kifordult társdalaminak lehetetlenei, Keleten-középen..., másrészt meg a szűkülő piacok, egy másféle berendezésben, a Nyugatnak csődjében: amikre érdemes milliárd-dollárokat költeni, hogy aztán a nincstelen országokat betagozzák, lakóikat fosztogassák, hiszen amúgy sincs pénzük arra, hogy maguk gazdálkodjanak képességeikkel... Összefoglalva. És bocsánatot kérve ezért a kitérőért...”

Itt szünetet tartott; nedvesített torkán, mely mintha elszorult volna...

Nem táncolhatott vissza; de nem is várt arra, hogy unszolják. Az én torkomat is szorongatta valami, de nem tudtam, hogy mi az. Csak sejtettem, hogy

e történet fordulatot tartogat. Sőt! talán több fordulatot tartogat. S meg is szégyenített ez a történelemórai emlékeztető; arra figyelmeztetve, hogy mennyire kiszolgáltatottak lehetünk!...

„Hát, útról... utazásról szóltam... hiába volt, hogy majdnem mindent elgázoltam, mint a parlamentet gázolják friss okleveles ifjúmozgalmár jogászok..., s ami csak eléem került, én is, persze... Azelőtt mögöttem vagy nálam volt..., én magam voltam az. Nevetségesek; de nem tudok nevetni... Magamon gázoltam keresztül; mint történészek gázoltak, azok, akik mondvacsinált politikusokká lettek (a dicső Nadrágváltók!, szeretik így emlegetni magukat): s lehetek volna leginkább azok, akiket becsap a múlt, maguk meg becsapódnak a jelennel, s épp a jövőhöz nem lehetett volna túlzott közük... s szívesen átván-becsapván magukat: ahogy majdnem mindannyian is becsapódnak, mert hisszük, hogy majdnem minden csak *most van*, s majdnem »minden«: csak úgy van, ahogy lesz...

Hamar kiderült, hogy még gimnáziumba se..., nemhogy elvihetném őt egészen egyetemre, főiskoláig... minthogy világ- vagy emberváltó terveim voltak ebben.

Hálából, hogy náluk laktam – megtartottam darabig a nevet. »Hálóba gabylyodtál, akkor, tessék: hálásnak is kell lenni!« Hogy most már meg is tagadjam az anyakönyvben kapott nevet?...

Ha léptünk egyet, lépünk még egyet arra. Majd lépünk hátra, mert különben fálnak megünk, vagy elbízunk magunkat? De lehet, hogy ezzel már elkéstünk.

Innen utaztam én – oda.

Az út tartalmait ne bolygassuk, összefüggésekben is legyünk engedékenyek... nem én voltam? Nem »a mi utunk« volt az...

Csendben nyílik: utcakiskapu, bejárati ajtó, egyszerre benn vagyok. Kilépve a mókuskerékből. Melyben: reggel héttől – délután négyig tart a taposás-loholás; a többi háziórai ráadás. A tanár magára csukja szobájának ajtaját; tucat-osztályok dolgozatait javítja, évtizedekig majd én is ezt teszem: ugyanazokat a könyvlapokat nyálazgatom-hajtogatom majd, vagy új kiadások tanulmányozásával töltöm szabad időmet; tanulok, továbbképzésekre járok, nehogy kényelmetlen helyzetbe hozzon valamelyik diák, ha netán kíváncsi... vagy kötekedni, ugratni támadna kedve. Tanulok-ismételek, ismételek, felejtek. S közben abban reménykedem, hogy általános napi szellemi – vagy inkább csak pusztagyai – leépülésünkre: kitalál nekünk valamilyen veszélyességi pótlékot e társadalom; egy miniszter...

Nem mondom, hogy kedvesen, inkább csak a helyzet okán: kávéscsészékre mutatott, hogy a nappaliba léptem; onnan tágas a látás... Valakik voltak nála: ágyban feküdt, illetve nem feküdt..., de nyitva a kanapé; a balkonajtónál: apácaruhás »ápolónő«?... Mihelyt a küszöbre léptem: arca szürkévé porladt? Annyira sápadttá.

Kicsikét nagyon sápadtnak láttam. S köhintettem...

Idvez legyen... az uraknak... Azoknak, akik nem itt laknak. Mondom gunyoros hanghordozással. Hogy vendégségbe jöttem, ha szabad... De ha nem szabad, akkor is itt lennék már. Mert az én látogatásom: elszámoló vendégség. Remélem, a ház ura azért fogad is; vagy talán tévedek?

A látogatók – csak úgy mellékest – röppentik kezüket. (Mint tudhatnák ők azt...!)

Ne zavartassák magok; mi is... csak... küldetésünket teljesítjük. Egyik; aki nek kezében írótómb – leltárt készíthet? Kedvesnővér: a balkon alatti előkertet nézegeti? »Mintha itt se lennének...« – így az, amelyik fiókokban turkál; s szekrényekkel-zárakkal recseg-csattog... »De maga kissé... zilált, kisasszony... vagy... asszonyom?!«

Mármint... hogy én; s ziláltság...

Jaj, tisztelt vendégek!... ez attól van, hogy hatnál is több éve nem akaródzik rendbe jönnie ennek az üszkös arcnak, ITTEN, látják?... mert azóta ilyen, hogy még itt volt, majd elment. És ez már nem változik, csak akkor, amikor (ígyen!) meg-változik. Csak erre képes már. Ugye?... Ahogy a filozófusok egyike mondaná. És felé pillantottam, s még kérdőn a fejemen is dobtam kicsit.”

S itt már stílust is váltott. Hallhattuk...

Vagy modort? Nem. Nem, nem. Talán Babelhez próbált igazodni, vagy Bulgakovhoz?... Lehet. S hevítetett is rajta az alkohol?

Előadásán azonban ez nem rontott; inkább mintha innen már kifejezőbb lett volna, hiteles. (Vendéglátóm rám is nézett. S bölintott; talán azért, mert majdnem egyszerre vettük észre ezt az „ugrást”). Merthogy most „maga szerint beszélt”, és ugyancsak elszántan... az is úgy lenne, hogy: ettől a pillanattól támadt bennem az a fájó érzés, mintha abban az éjszakában-hajnalban magával a boldogtalansággal (?) lett volna találkozásom...

– Na! – szólt noszogatón az egyik barátné; amelyik mellette ült, s láttam, hogy mily feszülten figyel. – Szóval, a... a... a filozófus...

Ő pedig?

„Hogy mily hasznos időben vetődtem oda... Pedig nézzünk csak jobban rá, s láthatnánk, hogy annak az arcnak – talán – nincs is tekintete; én ugyan felé fordultam, de nem láttam egyebet két pingponglabda-meredő szemgolyónál; s azok: az odvas emberi Világmindenségnek semmi-közepén. De lehet, hogy rosszul ítélek e dologban, merthogy ez üresség olykor vidámnak is mutatkoznék, s kivált nem rettenkedik saját világán. Ellenkezéseként annak, amiben én itten csalatkoznék...”

– Te magasságos ég!... ha vagy... Elképesztő ez a Mirla – valósággal beleborzongott ebbe a bátorságba a barátné; jóllehet ő is felfogta az elbeszélői változásokat.

Száját dörzsölgette, majd tenyerébe ejtette állát, úgy támaszkodott ezután pohara felett...

„Megyek abba a szobába, amelyikben meséket olvasott.

– Mirla!... – mondja ekkor. – Anyád áthurcolkodott Keresztanyához....

– Tudom.

E szobában – meséket mondott, olvasott, rögtönzött. És ott aludtam el – mellette. Valamikor... Ugyanazok a bútorok, talán ugyanazok a könyvek, s ugyanazok a virágfajták, még a szag is a régi. Régi, kellemetlen szag...

Lehet, hogy meg kell bocsátaniok az elvtársuraknak, s bocsátania... a hölgynek. Amiért négy szemközt beszélgetünk tovább.

S látom, hogy jön utánam, nincs a kezében bot, most így. Jön, majd lecövekkel; áll előttem – tisztos távolra tőlem...

Mint egy idegen.

Nem kap utánam, nem ölel magához. Nem kéri a kezemet.

– Nem azért jöttem, hogy bocsánatot kérjek. Nem azért jöttem, hogy a szót szaporítsam. Jöttem ezért... – s kézitáskámból borítékot veszek elő, s volt dolgozóasztalomra teszem azt. Nem volt leragasztva a boríték; a bankjegyek az asztallapra csusszantak: egyik-másik lepottyant a szőnyegre.

Nem mozdult, meg se rezzent.

– Ez nem illet engem – mondom. – Fontos az, hogy itt vagyok. Ha ez... nincs – ujjammal a borítékra koppintottam kettőt... – ha ez... nincs, én akkor is jöttem volna. Mert tovább már nem halogathattam az elszámolást. Ez a boríték pénzt már látott; de nem látott: levelet. Ahogy én se láttam levelet évek óta. Persze, te se láthattál. De nekünk nincs miről leveleznünk, telefonoznunk... Szóval: azért vagyok itt, hogy valamit... elrendezzek... Ne próbálkozz! Tanult tudatlan nő áll előtted, nem egy... maradékosztönös fruska! Nem hathatod meg azzal, ha vérről-génekről beszélsz neki, annak ócska olcsóságáról, s ha a szeretet kincseiről papolsz. Nincs semmi, amivel fölkelhetnéd az érdeklődését ennek a lánynak... asszonynak. Elvált asszonynak, aki *megint* csak tőled kapott anyakönyvi nevét használja. Mert már ítéletnapig csak bujdosó lehet... akkor meg?!... Bujdosó, akinek múltja van, s figyel arra a bizonyosra... Ajánlatosra! Ül csak le; ülj-ülj; tessék. Bár nem leszek hosszú...

Nem mozdul. Nem is kínált helyet.

– Ne gondold, hogy kudarcot vallottam, hogy sírok neked, hogy elrontottam... hogy hülye voltam. Csak visszahoztam, s megyek utamra. Többé nem látjuk egymást; de előtte még... Gondoltál arra valamikor, hogy... dehogy gondoltál, te; te aztán... nem gondoltál: dehogyis látod, te, ezt az égett, fekete arcot!

Mintha a kezemhez indult volna – kezével; elrántottam a kezem. Hát arra emlékszel-e, édes (!) apám (!)... arra, hogy milyen helyzetbe hoztál engem?! Merthogy mostanában nem nagyon divat a dolgokat történetien nézni. Nem is volt közeli haszna se – ez is így lehet. De érdekesebb is »belsőleg...«. Tudom, mire gondolsz. Ettől még nem az elméletek hibásak; elvek... nos, látod, te... a te... önzésedben-zsarnokságodban-cinikusságodban, egyáltalán... látod az én arcomat?! Mert azóta süt az..., hogy te megjelentél, hogy utánam jöttél; hívatlan... Ahová én menekültem, bilincseitől szabadult... micsoda-kicsoda?... előled, maga elől?... menekültem, és ott... engem befogadtak. De szerencséd is, szerencséd, hogy újra nem jöttél, mert az ott nem volt üres szó: a kutya rád uszítottuk volna, bizony, s azok a kutya fogak szaggattak-törtek volna tégedet, de nagyon. Tudom, nem azért nem kerestél, de mégis jobb, hogy nem kerestél. Akkor... nem jöttem veled: üres kézzel tértél vissza. Aztán nem jöttél, s nem jöttem én se. De most itt vagyok, pedig értem megint nem jöttél, csak-hogy most elszámolásra jöttem. Az oklevelem nem hoztam magammal, ne félj, ahhoz semmi közöd. S ha az ember lánya elszámolásra jön szülőházába, akkor nemhogy nem tudják visszarettenteni őt, hanem még ökrökkel se lehet akadályozni szándékaiban... elszámolásában.

És vajon... te, itthon vagy-e, hogy én vagyok itt. »Itthon.« És ezek a nagy szemű vendégek, azok ugyan tényleg: vendégek-e itt? Ahol te »otthon« lennél, ha itthon lennél, hiszen én itt vagyok. Itthon vagyok... Vagy már nincs inyedre

ez a nyelvi gyerekjáték?! Merthogy én hamarosan megyek. Mert nekem *ugyan-ilyen itthonom a világ*, ahová innen megyek. Érted te ezt egyáltalán? Merthogy te aztán kivételesen értelmes ember lennél. Ahogy mondják. S ahogy tartod is magadról... Itt a pénz, de a jussomat elvettem már, kérés nélkül, engedetlen, de ezzel ki is rosszkalkodta magát ez a nemkislány elvált asszony! Ha már így kínáltad, kamatostul vettem vissza, persze, mert elvetted tőlem ezt is, egyetemi ösztöndíjamat, akkor... nem is tudom, mimet nem...

Ilyen lettem, ilyen lett az én üszkös arcom, az én egész üszkös valóm. Lényem. Ugyan a te arcod lángol-e majd valamikor úgy, égetve-égve a világ előtt... ismerősöknek, »rokontalan rokonoknak«, lángol-e ezeknek a lajstromos uraknak s Kedves Nővérkének..., neki-nekik... És hívni kell-e a mentőket hozzád? Ezt én ugyan meg nem mondhatom. Se helyettük, se helyetted. Lehet, hogy nem kell. Hogy felesleges lesz már. Mert szerinted AZ ARCOK NEM ÉR-DEKESEK! *Pedig pont nem ezzel jöttem én...* de énrám te akkor se számítsál, mert én még ezek s amazok előtt is távozom, erre mérget vehetsz...

Ekkor... megint felém indította a kezét; és én – hátráltam. Lépett egyet, elkapta a kezemet; de eldobta magától. Átölelt; így tartott, kapaszkodott. Taszított rajtam. Nyakamat szorongatta, fojtogatott; aztán hagyott... mint olyan, aki ráunt a vadászatra, mert éppen nem éhes.

– Hát nem tanultad meg még mindig? – kiáltotta –, hogy az arcoddal úgyse tudsz mit kezdeni?!... eleven halotti maszk! S itt a szigor rettenete s a rettene-tes erkölcs... dorbézol!!!... S nem lehet kezdeni az enyémmel se!...

S elneveti magát; hangosan nevet; kutakodók is hallhatták.

– E-ech! – legyint.

– Most már elégedett is vagy?! – ellenkezem. – Látom, mégse késlekedteted tovább bárgyú példabeszédeid! a farkastejen nevelkedett gyerekekről?!... ha netán tévednék. Ez hol marad?

Nem felelt. Láttam, hogy tekinget maga köré, s ment is volna ki a szobából. Hagyva engem.

S ment is! De én – nyomában. S húznám. Nem bírok vele. Megyünk – a vetetlen ágy mellett, majd el: a kutakodókon keresztül. Apáca nénin... Ránga-tom-ráncigálom; lökdösöm; aztán: az előszobában vagyunk. Ott... elesik.

S ettől – e vérszem? vagy olyan gyenge volt a kezemen kezének fogása? annyira vértelen; az, amint magához szorított? ahogy fojtogatott?... még az is: csupa gyengeség! Talán gyengédség!?

Csupa utálat! Csupa örület! Csupa – idegesítő tehetetlenség!

Retikülőmmel ütöttem. A fejét ütöttem. Nesze, nesze!... Kezét nem emelte védekezőn. Erre előntött valami keserű. Hogy még gyengén is ő diktál; hogy én miképp verjem!

Rúgtam. Szót se szóltam. Rugdostam. Hosszan s lihegve rugdostam. Hal-lottam az erő csattogását felettem, az öröm verdesett felém; hallottam... uj-jongtam?

Tűsarkú cipőmet elhagytam; úgy rúgtam, úgy ütöttem. Táskámat is eldobtam. Végül – a ház ajtaját nyitottam.

– Most pedig tudod, mi következik?!... lerugdoslak téged mostan az egész világról, érted?!... Édes... apám! Én, tégedet... kirugdoslak az élő eleven-hal-doklók érdemtelen világából...”

Az elbeszélés annyira lidérci volt, mintha valóban egy XIX–XX. századi orosz mesterrporter hangjával adták volna elő; hogy melyikével?...

Azon is gondolkodtam, hogy legalább múltja lehetett volna... Mert ha valaminek nincs múltja, akkor annak nem is hasznos lennie: s történnie, pláne... magának se, magában se.

Ahogy az gondolható is, magam szerint adom elő mindezt, híven ugyan, de változtatva, s el is hagyva valamilyen részeket. Tudom, hogy nem vetkezhetem le helytelen írói szokásaimat, közülük pl. azt, hogy kiemelek vagy halványítok bizonyos részeket-részleteket. Viszont ebben esetleg mégse vész el a „való”, olyan értelemben nem, amilyen értelemben azt a személyes emlékezet „szavatolhatja”: s ami egy azzal a fickándozó VALÓ-val... ugyanaz; a maga bizonytalanságaiban; feltehetőleg. Ha bátortalanul is értelmezem az elődöket...

A történetet szomorúnak találom; mélyén a szeretet elhagyottságának, a felnőtt könnyelműségnek..., s az beszélt még nekem: türelmetlenségről... a hűség sérülékenységről...

Eszembe jutott – hogy merre találkoztam ezzel, nem tudom –, eszembe jutott az, hogy valaki szintúgy bántott egy gyereket..., a bántó azután öreg lett, a gyerek meg felnőtt már, s egyaránt szálnalmas dolog lenne részéről a bosszú, mint ahogy az lenne a bocsánat is. A másiktól...

Egy vak latin írónál olvashattam (talán), régen, valahol, s nem ok nélkül említtem: ő is, mert rémálmának álombéli számonkérőjétől szabadult volna: fölébresztette magát. Ez volna a „megoldás”? De nem mindig, s nem mindeünknek adatik ilyen frappáns álom-ötlet...

És még nem ért véget az „éji vallomás” se. Hanem előbb a kérdések jöttek.

– És aztán megmutattad neki, hogy merre lehet letérni Szűz Máriának kertjébe!

(Valaki tréfálkozva? megjegyezte: „Visszajöttek a »szovjetek«! Feltámadtak... gaszpagyin-Babel elvtárssal az élen, és elfoglalták a tanszéket. Hahaha...”)

– Végére jártál a dolognak!? Hogy van tovább!

Miknek utána így fejezte be „meséjét” (de előtte áthatóan a szemembe nézett, s valami mély, együttérző fájdalmat láttam a tekintetében. Majd lesütötte a szemét, de hanghordozásából nem engedett! Igaza is volt.)

„Lehet is ilyen dolognak a végére járni!... Kirugdostam a házból, tovább rugdostam az udvarban. A bokrok alatt: tuják, bukszusok... és virágok között rugdostam... és akkor – felbukkan: anyám...

Integet, Keresztké háza felől; és siet, hogy segítsen.

S ketten rugdostuk már.

Azok meg a verandán állnak; az ajtóban. Bennünket néznek... s beszélgetnek. Kedvestestvéri kézben: kávé gőzölög...

Idehaza aztán, erre – a szobaajtón túlhan – kérdeztem magamtól. Na, tanárnő, most már akkor végeztél? És a válasz az volt – a tükörnek, hogy... NEM. És: nem... Ugyan egészen az utcára rugdostuk, s az árok széléig, de hol van onnan még a Világűr!

Most már tényleg nem lenne sok értelme... itt van érte az, aki érte jött. Talán már a kezét fogja. Még halogatja az indulást. Pedig de szívesen kiszedném a kezei közül... és most véghez is vinném?... kiborítanám ágyából; és... De az is lehet, hogy nem jutnék vele messzebb.

Látjátok, kollégák... kolleginák: itt van – zsebembe raktam (az asztalra is tette) – itt ez a távirat. Még otthon kaptam, s én ide jöttem; erre a találkozóra. Haldoklik... talán miattam is.

Pedig az mind évekkkel ezelőtt esett már. Talán a kezét is elengedte A Látogató. Vagyis: félmunkát végeztem; majdnem biztos. S végső napjaimban: majd még számon is kéretik tőlem ez.”

*

Emlékezhet az Olvasó arra, hogy Csehov milyen elegánsan kezeli „Kamisev” Vadászdrámáját. S bár én tisztelem Anton Pavlovics Cs.-t, kerülni szeretnék oly fortélyt, amit ő alkalmaz; adva magát a regényhez szerkesztő-gondozónak, s éles elméjű bejegyzéseket téve arra, lábjegyzeteket róva – s ócsárolva Kamiser szerzőt, s persze önmagát is ócsárolva, vele önmagát is elemezve-cáfolva, kommentálva, korholva, megítélve stb.

Ahogy csak az járhat, aki maga az író...

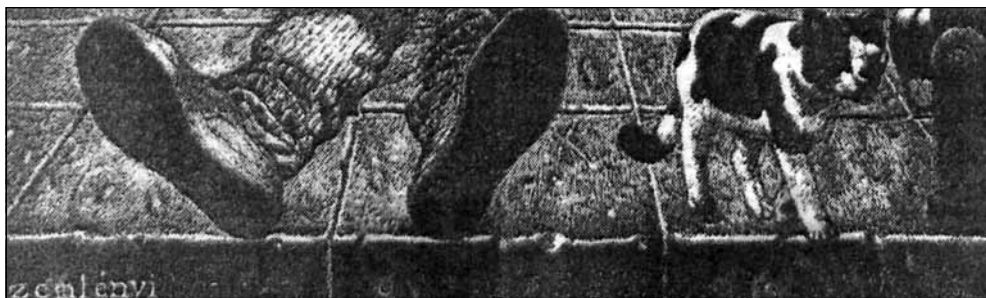
Amikor fenti kéziratomnak elektronikus változatát (mágneslemezt) kézhez kaptam s átfutottam, másnap keresésbe is fogtam.

Úgy rémlett, hogy valamerre kész anyagot hagytam, mégpedig az *aznap* délután tartott előadásommal kapcsolatosat. S nem utolsósorban arról a vitáról, amit a fenti „elbeszélés” gerjesztett; amire is az én hallgatóim elég hevesen reagáltak.

A címre ma is így gondolok; pedig már évek teltek azóta, hogy az anyag „végzett velem”, s évek azóta is, hogy szerencsém volt ahhoz a *Kék Kutya*-s baráti egyesüléshez: *A harag érvei* – ez volt az előzetes cím.

Beszámolómat annak egyik indító bekezdésével óhajtottam (volna) zárni, most, utólag... még az anyag nyomdába küldése előtt. Sajnos, helyette be kell érnie az Olvasónak ezzel s ennyivel.

Talán, egyszer, valahonnan előkerül az –

Triceps

Mint üveggolyót (1964)*

Anyám a szomszédba költözik, két házra tőlünk bérel szoba-konyhás lakást. Nincs benne se fürdőszoba, se folyóvíz, csak deszkaklozet a disznóól mellett. A ház Takács nénié, akinek iparos zsidó férjét „uszítás” miatt kivégezték a partizánok. A padláson kutakodva majd találok a gerendák közé rejtve két könyvet. Irredenta kiadványok, az egyikben tömegsírok, akasztások, megcsonkított magyarok fényképei. Borzongva lapozgatom, és történelemóra után odaviszem a tanítónéninek. – *Ezt hol találtad?* – kérdezi halkán. – *Van több is?* – *Nincs* – hazudom. – *Ne olvass ilyenek* – mondja, és gyorsan besüllyeszti a táskájába. Sértődötten megyek haza, és a másikat mindenki elől eldugom. Máig őrzöm: *Százezer szív sikolt*, milyen keserű a címe, Dr. Németh Kálmán írta 1943-ban Bácsjózseffalván, a bukovinai székelyek kálváriájáról.

VI. Szövetségi Pionírszemle a kiserdőben, kötelező részt venni, engem is besorolnak az egyik csapatba. Futunk, ugrunk, kötelek húzunk, de a többiek leköröznek bennünket. Mégis jó az árnyas fák alatt lenni, izgalom és poros homály vibrál a levegőben. Én színleg bátor és fegyelmezett vagyok, pedig abszolút nem érdekel a győzelem. Furcsának tartom társaim igyekezetét, hogy elsőek legyünk. Ismeretlen a filozófia, de már a cinikus hordólakóval értek egyet: semmi dicsőség legyűrni a nálad gyengébbet. Mikor 1988-ban egyéni bajnok leszek kumitében¹ a belgrádi Balkán Karate találkozón, és megelőzőm klubunk két szálfamagas, szívós montenegrói tagját, panaszkodnak a mesterünknek. Ő pedig kibontja a pezsgőt, elneveti magát, és azt válaszolja nekik: *Kétfajta harcos létezik. Az egyik indulatos és erővel győzni akar – ez elvörösödik. A másik higgadt és akarat nélküli – ez elsápad. Tőle kell félnetek, mert gyilkos típus, nem érdekli a túlélés.* A „városerdőben” majd sokat sétálok és edzek, rászaladok egy kukacos kutyadögre – itt zajlik Kosztolányi *Aranysarkány*ának futóversenye –, és nosztalgiával gondolok arra a felhős úttörő délelőttre, mikor megvilágosodva sütött rám a nap, a világ.

Május elsején berregő repülőgépek húznak át a háztetők felett, és röpcédulákat szórnak. Kirohanunk az utcára, a levegőben kapkodunk a halványpiros cetlik után, marokszám szedjük össze őket. A felnőttek, szerencsére, otthagyják mindet a földön. Amelyik gyerek sokat gyűjt, tud cserélni, de nagyapám ket-tőbe szakítva kiviszi a vécébe az egészet, hiába minden könyörgés. A kapukat is ellepik a politikai parolák² csíkjai, ezeket senki sem meri letépni, elmossa a nyári zivatar. BORBA ZA MIR – BORBA ZA SOCIJALIZAM (Harc a békéért – harc a szocializmusért) – hirdetik rajtuk a fekete nagybetűk. Én egyet azért elcsenek, büszkén hajtogatom össze, és a szekrényem mélyére csúsztatom, amelynek ajtaján belülről az imádott Brigitte Bardot kolor képe mosolyog rám. A suliban

* Részlet A *hideghullám gyermekei (1952–2012)* c. önéletrajzi regényből

¹ kumite = küzdelem (japán)

² parola = szlogen (szerb)

nincs ideológiai oktatás, de az osztályfőnökin tudatják velünk, hogy mi kommunisták vagyunk, és a himnuszt mindenkinek meg kell tanulnia fejből. *Hej szlovéni, joszt sze zsiúvi*³ – gyakoroljuk, rosszul beszélnek szerbül, de a dallama fülbemászó, még a kórusba is bekerülök hovatovább.

A kertünk hatalmas, teli gyümölcsfákkal, a szomszéd srácokkal naphoszszat a meggyfán gubbasztunk. Mindenkinek van saját ága, a lombok között bujkálunk, ha észrevesz nagyanyám, mérgesen leszid bennünket. Hősiesen kuncogunk, úgysem bír utánunk mászni, és közben faljuk a meggyet, mint a szarkák. Dobáljuk is egymást, a ruhánkat befogja a vörös lé, lesz nemulass, de kit izgat, ha pofán találod a reszketőt, a bénát. Klikkerezünk a homokos úton, ezt szabad, még nem jöttek be Németből az üveggolyók, plasztikkal lövünk, amikor poros, lazán kicsúszik az ujjaid közül. Ha vesztettél, viszik, te meg nézhetsz, és kuncsoroghatsz otthon, hogy vegyenek másikat. Váltáskor résen kell lenni, aki elsőként kiáltja az *ucsót*, az kezd, megelőzheti még a szemfüles *preducsó*, utánuk sorakoznak a mamlaszok. Nem vagyok túl ügyes, a középmezőnyben húzok, szinte mindenemet elnyerik, aztán bánatomban vásárolok a fiamnak maréknyi briliáns üveggolyót. Értetlenül nézi a kincset, elgurult közben negyven év, ezt sem játsszák már, beteszi őket a tengeri kagylóhéjai közé, gyöngyhalászok énekelhetnek róla áriát. Hatodikban érkezik Sziráki Karcsi, a makkhetesi vagány, neki csak egyetlen golyója van, de acélból, szigorúan céloz, és tiszta menet, széttöri a grundon bárki üvegszemét.

Az iskolában, a húszperces nagyszünetben tapkázunk.⁴ A sivár udvar végében egy betonplató áll, ráépítve a szélső ház tűzfalára – itt szónokol az igazgató az ünnepeken, a mikrofonja mindig recseg. Ezen a legjobb játszani, gyors menetekben, kékre verheted a kezed, mire szól a csengő. A jugó gyufásdobozokon megjelennek a számozott színes képek: úrhajók, ragadozók, gombák, néphősök. Levágjuk őket, mindenki szortírozza a sorozatokat. Csereberélünk, de elismerést csak egy ritka, einstandolt kártya hozhat. Startolok az osztályból négy szputnyikkal, még nincs senki, fonájkjára fordítom a legkopottabbat, és várom a méltó ellenfelet. Odajön az az idősebb szerb fiú, veszélyes macher, csak a legendákban létező Rade Končar-lappal,⁵ ráteszi, én azonnal ütök. Domború tenyérrel, levegősen kell, lággyan és erőset, hogy rögtön a visszájára forduljon. A többiek feszülten nézik. Mindkettőt zsebre vágom. – *A revanš?* – kiáltja. *Nemam (Nincs nekem)* – mondom, és elfutok.

Szeretem a kidobott papírt, a személyes, haszontalan „kulturális hulladékot”. Fáradtan gunnyaszt a kövér cigány matróna a rozoga stílbútor és mosógép mellett, rögtön értésemre adja, hogy minden az övék, de én csak könyveket keresek. Gyanakodva figyel, mikor a Szilvási- és Berkesi-köteteket félredobom, rájuk is taposok, és remegő kézzel nyálagzom át egy család szétszórt levelezését. Elsárgult borítékban, amelyről már a bélyeget is régen kivágták, moszko-

³ *Hej, Sloveni, jošte živi duh naših dedova...* (Hej, szlávok, él még mindenütt nagyapáink szel-leme...) – Jugoszlávia himnusza, szövegét Samuel Tomášik szlovák pap, költő és történész írta 1834-ben Prágában, szlovák nyelven.

⁴ Vajdasági gyerekjáték: ketten tesznek egymásra, színével lefelé, gyufásdoboz-címkét, tenyérrel rácsapnak, akinél átfordul, viheti.

⁵ Rade Končar (1911–1942): horvátszerb kommunista mártír, ritka gyufacímke

vita magyar funkcionárius '53-as levele lapul: gyászos hangon tudatja tisztelt Apánk halálát. Mellette kisméretű fekete-fehér fotó, Sztálin a ravatalon. Eladjuk egy fanatikus ifjúkapitalistának a Vaterán, profi nagyítóval vizsgálja, kifizetjük az árából a villanyszámlát. Bónusz, vérhab az aortán. Szemerkél az eső, a lucokban fekete bársonyból varrt, cipzáras szütyő, dugig gyufacímkekkel. Ki sem nyitom, viszem, és otthon leázatom őket a falapokról: kilencven képecske a hatvanas évekből, *Orion*, *Utasellátó*, *Honvéd SE*, közöttük néhány endekás és jugoszláv példány. Megáll bennem az idő, előveszem a fél évszázada várakozó gomba-szériát. Hihetetlen, itt a hiányzó 12-es, a *Vučji hljebac* (farkaskenyér) – kész, komplett, jöhet a férfi kora, a mosolygás.

A *Ranger 7* űrszonda, mielőtt becsapódik és szétzúzódik, 4308 közelképet sugároz a Holdról, közben a szabadkai kórházban megszületik Gabika, Batya első gyereke. Örülünk valamennyien, csendes lányka, anyámat nem hívják a keresztelőjére. A lakásunkat is ők kapják, Mutti csak a holmiját pakolja össze. Szomorúan ülök varratott öltönyömben, nyúlfogú árva, az idegen karácsonyfa alatt, ölemben a csöppséggel. Bociszemmel néz a Megyeri fényképészre, nem tudok haragudni rá. Mellettünk egy tüllruhás hajas baba, cukormázás céda, a díszpárnának támasztják. Őt utálok, nincs helye a *mi* szobánkban. Sokat olvasok, már jutalomkönyvet is kaptam, a *Bogáncsot*.⁶ Neki is sanyarú sorsa volt, vigasztalom magam. Fogom az összes Buksi újságot, amit a Tata hozott nekem, és szétnyirkálom. A képregények kockáit újra összeillesztem, más sorrendben, keverve Valiant herceget az Antracit patkánnyal, Nagyí készíti hozzá lisztből és vízből ragasztót. Egy cipősdoboz az íróasztalom: rajta dolgozok elmélyülten a konyhában és a gangon, olló és kovász van benne. A Buksit „7-77 éveseknek” ajánlották, ritka értékes, nem hagytam belőle, csak egy rongyos papírrakást. De nem sajnálom – én kilencéves vagyok, és fejem felett elröpült Lajka kutya, az orosz számovár.

Győz a szocializmus (Szabadka, 1964–2014)

HA AZ

Ha az ember játékból szökdécsel, az közel sem ugyanaz,
mintha forró kövekről a lábát kapkodja;
mégis, milyen hasonlatos.

⁶ Fekete István: *Bogáncs* (Budapest, 1957)

D-Vektor

Az üzenet

Milyen rég volt az már, hogy együtt fújtuk a leckét, a követ, a kását, a lángot, a dalt! Aztán elmentek sorra: Péter Mari, Sajnovits Sanyi, Anyám, Lázár Ervin, Cseh Tamás, Valkó tanár úr, s bizonyára már a többiek is, A. J., a távoli Pista, Vakarcska, fiaim, s mind, akiket megelőztem.

Mert elmentem, hát persze, én is, bár nem egészen úgy, mint ők, nem egészen olyan úton, mint bárki más.

Üzenetként juttattam ki magamat az ég alól, a Naprendszeren túlra. Üzenet arról, miféle erő tartotta össze azt a valamit, ami én voltam. Pusztán hogy azonosítsam ezt a küldeményt, még apa kalapjáról is szó esik benne, amint gurult előttem a szolnoki gimnázium felé. Nem mintha így utólag lényeges lenne. Csak azért került bele, hogy érzékeltessem, lám, beh reményteljes jövőből való lopkodással foglaltam én el magamat annak idején, sok évtizeddel ezelőtt. Már akkor megcsillant kötélháncosi érzékem az időhöz, aminek két irányba feszülő húrján legtöbbször identitása egyetlen irányba, a jövő felé araszol.

Szóval, üzenet magamról. Már nyilvánvaló, hogy egy feladat magáról mit sem sejtő céltárgya voltam, amely, ha többre nem is jutott, csak-csak kitapintotta végül, miről is lenne szó.

Nem a szó persze az érdekes, hanem inkább az út, az emberi lényegesnek útja a lesben álló s bármi lényegre egyaránt fenekedő mindenség alatt. Nem a tartalom fontos itt, hanem a feltételezés, hogy az akarat képes felelni önmagáért. A túlélő csomagsága, a gesztus mindent átvészelni rendeltetett dinamikája a tét. A megőrizve megszüntetés ravasz szisztémájáról van itt szó, amiről feltehetőleg mások is tanultak, meglehet, éppoly megtévesztő dolgokat, mint én.

Csak hát én figyeltem. És így végül egy köteg kozmikusán kompatibilis akarrattá lettem, s most menekítem üzenet-magamat az Elképesztő Messzeségbe. Üzenet, mely nem lesz olvashatatlanná gyilkos sugaraktól, bomlásától nem oszlik szét, nem engedi semmivé lenni lényegét. Egyetlen dolga van: tovább konvertálódni entrópia által ostromolt állapotából az energiák más, állóképes formációiba.

Némi szentimentalizmussal azt gondolhatná bárki emberfia, az értés remélt révébe tart ez az üzenet, de az értésnek valójában nincs, sosem volt másvilági révé. Földiek által garantált érthetőségért nem jár földön túli jutalom. Mit ér már végtelen sok műfordításon átesett verssoroknak világukkal veszett eredendő alakja? Csak a formák rabjával nem esett lényegre törésnek van hosszú távon értelme, a leleményes bújócskázásnak különféle létformák között.

Az elme virtuális fészke lett sok nagyszerű és még több kétes értékű, tünékeny dolognak. Süket kis számárságoknak, melyek rövid távú felbuzdulásokat szolgálnak. A mindenség-petárdákban tobzódó teremtő „ige” mikro-kalandjai ezek. Lételem mímel a nemlét, milyenséget a jellegtelen. Ha úgy vesszük, a semmi tetszeleg a maga gondolhatóságában, valami ilyesmi.

De vehetjük úgy is: csodák. Strukturális valóság jöhet létre a gondolat nyomán, hihetetlen magasságba nyúló torony akár, a dölyfös tudás mászókéja. Őnsúlyát alig cipelni képes, égbe mutató ujj, összeroppanása határán, ami persze még csak ki sem tűnik a Föld domborzatából. Márványhideg vagy forró ember-csodák, nem többek mégsem, mint tűnékeny tükrei az örök változásnak. Dísztetre lel bennük a véletlen színjátéka, ami nagy ívű, ám mégis mulékony sztorit elevenít, mert olyan unalmas és terebélyes témának, mint hogy valami örök, egyetlen teremtő elmében sincs hely.

Végül is egy továbbmentendő interfész, belső arc vagy micsoda volnék, ami az üzenet részeként foglalja magában önmagát, ami kódolt formában buzog pusztán önmagáért valóan. Űrképes megfelelője annak, ami élet által elnyert szerepem volt. Létfigurám bináris vegetációja. Ha emberi képre visszabontható lenne: a mulékony felismeri nevetséges státusát, és meglepetten sikkant nagyot, vagy csak röhéccsel megszállottan, és ezt a semmiséget – mesterének unalmas bár – azért sem hagyja abba.

Kétszázötvenhat változatban, eltolt fázisban kódolódom szüntelen, kódolja egymásmagát új és új formákba az üzenet, kísérti a potenciálban feszülő húrt, hogy fennmaradhasson ez a kicsiny lényegkapszula az égi fejlemények bármiféle irányvétele közepette. Bináris információhalmaz, mi tokja is önmagának. Virtuális Rubik-biokocka! Entrópiával szembezálló digitális mím, mém, meme, amit akarsz, olcsó paródiája vagy mi je annak, ami akár létezhetne is, de hogy létezik-e, nem érdekes, teljesen közömbös. Egyetlen egymást ide-oda transzponáló, dermesztő és hevítő impulzus-köteg, amely analizálni képes mindenkori környezetét, mínuszban kristály, tűzben gázként evickél tovább, átkódolja magát más, túlélőképes hordozókra.

Az tehát, ami útja során bármikor is éppen én voltam, valójában éppúgy formáját veszíti (mondhatnám, hosszú távon tegezhetetlen), mint amazok, amiké átmenetileg majd még csak eztán, időtlen idők múltával leszek, de megmarad mégis egy másik, lényegi értelemben, vagyis hat benne az akarat, amit én akartam.

Mert ezt akartam. A vasárnap mindörökké dekadens tévedés volt. Ha az ég alól sikerül kijutnom más galaxisok, feketénél feketébb lyukak közé, ha sikerül az ott érvényes közeghez rokonítanom magamat, annak köszönhetően, hogy omnipotenciálisan kínálkozom, mert hiszen ez az eredeti ötlet lényege: semmi becsvágy, semmi gőgös önazonosság!... Szóval, ha sikerül eljutnom a Földről hajdan még látható volt csillagokon túlra, adj isten, a túlon is túlra, a kozmikus máslényegűség bármelyik zugába (már ha kitart odáig ez az istentelen árnyékolás), és ott vár rám mégis valami adjistenféle, vagy akár csak megcsillan bármi *nocsak*-szerű reakciónak leghalványabb gyanúja is, akkor az lesz az értelem felülmúlhatatlan győzelme a könyörtelen elmúlás, a kozmikus kisémmizés és egyben a teremtő semmit akarásáról koholt rágalmak fölött.

Ha tehát odáig eljutottam, akárhányszor újra és újra érccé, salakká, fényvé, pöre relációvá, szubatomális örületté konvertálva üzenet voltomat, akkor fékezek végre, és megállok ott, ama képzelhetetlen révben.

És aztán cikkanva kibomlok (sic! – gondold csak meg: a nyelvészek már mind halottak!), kibomlok, igen, mint távoli kakukktójás, planetáris fityisz, csillagközi rébusz, galaktikus kutyafa, sehonnani valami, a világ legszemtele-

nebbje: én mint üzenő, a kozmikus közöny lenyisszantott gorgófejével ezerszer átvedlett erszényemben.

Ez a jobbik eset. Ám amilyen az én formám, ha odaérek is, majd nem figyel senki ebben az akkor már rég vagy akár kezdettől rögtön elhajított ízében, univerzumnak csúfolt kütyüben.

Persze ez is kezdettől benne volt a pakliban. Mint ahogy az is, hogy ott, mindenségünk legbelsőbb zugában válasz jöhet az üzenetre, akár csak annyi, hogy: „D-Vektor, beleragadtál egy pillanatba! Szorul elméden az álomhurok! Lökjelek ki innét? Mert ennél azért kicsivel többet érdemelnél, a teremtőjét, akarom mondani, a kutyafejét!”

Bővéből szűkösen – mi fán is termett a címbéli két szó? Következetesen tematikus összeállításaink között olykor megengedünk egy lazábban értelmezendőt. Mert sokasodnak a közlésre elfogadott anyagok, s nem lelik tematikus helyük. Kivált érvényes ez egész éven át tartó parttalan Cédrus-pályázatunk szerkesztőink által publikálásra kiválasztott mintegy ötven szerzőjének munkáira. A tavalyi beküldőktől erre az évre „kötelező közlésre” elfogadott versek, fordítások s más szövegek egy csokra is erősíti ezúttal válogatásunkat.

A következő oldalakon (31–74.) a Cédrus Művészeti Alapítvány tavalyi pályázatán jelentkező szerzők műveit közöljük.

Pápay Eszter

Őszi sétány

Roskátag avar szertesztét,
koppanó, konok gesztenyék
s széttiport túske-burok.
A lét,
e fúrfangos gyilkos hurok
gyengéden körbevesz.
A lágú ölelésnek még böjtje lesz!

Ha majd sikoltó szelek karcolják
a sétány útjait,
átkozzuk a jövőt, mely ismét
a múltba vitt,

s vallatóra fog majd
(választ nem is várva)
dermedt templomtornyok
fagyos-néma árnya.

Fárad a fény.
Lassanként
szokni kell a csöndet,
estéket, mik észrevétlen szöknek
szívünkbe,
s aggatnak rá
ólmos könny-füzért.

A homály már a víz fölött.
A Duna lomhán, lustán gőzölög,
jaj, konok gesztenyék!...

Álmodni kéne most,
fényes tavaszt, szépet.

S elcsípni este még
a legutolsó révet.

Kiss B. Zsolt

Hegytetőn

A zöld és barna oldalú hegyek
fölött az ég elszürkületen lebeg,
a mérhetetlen nagyság és a csönd
hűvös, mély tisztaságával köszönt.
A nem mozdulva bolyongó utak
között itt-ott egy zajtalan patak,
az összefont, nagy hegyhátak nyugodt,
dús lüktetése megszáll, megfogott,
és súlyos levegővel szinte üt,
hogy magamba igyam a nagyszerűt,
a szentet, szomorút, magányosat,
nincs nála vonzóbb és hatalmasabb.

Szeretem a nagy fákat

Szeretem a nagy fákat,
amint ott állnak egymás mellett, és az ágak
szinte átfogja egymást
ledönthetetlenül,
és ha ledöntik őket,
akkor is ott áll a lelkük
ledönthetetlenül.
Szeretem a házaspárokat,
akik ott állnak egymás mellett
ledönthetetlenül,
és a lelkük szinte átfogja egymást,
és gyarlóságukkal
nem bántják egymást,
lehullik róluk,
mint a fákról a levél.

A zöld ágak pártján levőkkel

A zöld ágak pártján levőkkel
és a rétekén
egyetertek én,
boldog, aki hajnalra fölkel.

A sorsom nem a hervadásé,
mindig kapálni kell,
és lesni, hogy kikel,
hálás a verejtékadásért.

És hogy virágozzon, teremjen
a föld, s éljen nagyon,
pusztulni nem hagyom,
ami megnőni él ma bennem.

Istenem is szőlőt kötözne
mivelünk estelig,
mert öröme telik
abban, hogy ember fogja közre.

Vele dolgozni nagyszerű lesz,
mikor kezéhez ér,
fölujjong a levél,
hogy nálunk ilyen a földműves.

Henigerné Barabás Marianna

Futószőnyeg

az idő leterítette élém
kimért futószőnyegét
mögöttem feltekeredik
lassan utolér, s elöttem
a Vég...

Stonawski József

Mély benyomások

Nyomokban hazamennék.
Begyepesedett?
Elmék.
Elmo tüze szittyá.
Kisül töviskorona.
Piros, fehér
olvad, alvad
megalszik
fűben a rét.

Martini Noémi

Nyugalmas álmom

Csúszik, omlik le a hegyorom
Alattam háborgó víz, arcom tiszta korom
Robban, repül föl a sok sziklamadár
Zuhanok. Elkap az ásító határ

Csobbán, kibukik az élet
Agyam sűrű, nyelvemen tiszta mérleg
Átmos, cseppjein öröm csillan
A korom, a szégyen titkon illan

Átkarol, tart erősen
hozzábújok egészen
Nyugalmas az álmom
Sziklamadaras, ásító határon

Barabás Irén
Hajléktalan

A jeges szél suttog,
fényes álmot ígér.
Tarisznyájában a bor
egy napra sem elég.
Elég az álmokból:
ölelő karokról,
puha, meleg ágyról,
a jóllakottság
édes mámoráról,
az évek óta
gyúlt konok dacról,
holnapról és máról.
A múlt már
nem szó szívére
jóleső meleget,
szeme párája csak emlék.
Páncél van szíve körül,
nem törheti fel már
azt semmilyen vendég.
Hiábavaló lett minden,
nincs már kiút innen.
Leül a sutba,
mely meleget nem ad,
kapualj az.
Régen nyílt itt ajtó,
de ide már nem jön
morcos végrehajtó.
Hátát nekivette
karját összefonja.
Mély és örökös lesz
boldogtalan álma.

B. B. Nala

Csillag tündöklése

Te vagy számomra a dalként szóló álom
Csillag tündököl az aranymedálon
Táncként élem át az éji merengést
Áthatja a holdsugár a csöndes álom-szentélyt
Számomra a szépséged csillag tündöklése
Lelkem tűzzé válik az arcodat nézve
Arcod tükröződik az aranymedálban
Szívem elszuttogja szerelmes álmában
Elfojtott gyönyörbe tűnő vallomását
Szív hangszerén szóló vágyak dallamán át
Éj baldachinjába csillagokat szónék
Szerelmes szívemben arcod tükröződik
Áthatottad lelkem szenvedély tüzével
Elsuttogom vágyam száz varázsígével
Te jelented nekem a vágy aranymedálját
Aranyhúr csendíti az éj szerenádját

Nap aranyszívében tűzsugárrá válok

Olyan az én szenvedélyem, mint a Nap aranyszíve
Halk, suttogó szavam csöndes varázsige
Álmaim gyönyöre, egyetlen pillanat
Dallá válnak bennem az elhalkuló szavak
Érintsd meg Szerelmem a Nap aranyszívét
Mit mondhatnék neked, hisz minden percem tiéd
Minden egyes percben csak terád gondolok
Nap aranyszívében tűzsugárrá változok
Hogy neked adhassam hajnali órákon át
Merengő gyönyörben a halk szívdobbanást
Te vagy nekem a Nap a vágy végtelen Egén
Nem ölelhetlek, ám sugarad az enyém
Olyan az én vágyam, mint a Nap aranyszíve
Örök lángot tükröz a gyönyör perceibe

Tündérrózsa-tánc a hajnalok szelén

Sorsom gyönyöre vagy, ám nem ölelhetlek át
 Napkoronggá változtatod az aranymandalát
 Hogy mondjam el neked, hogy szívem dala vagy?
 Amikor a tó felett lázasan kel a Nap
 Tündérrózsa-tánc a hajnalok szelén
 Csönd bűvöletében, forró nyár idején
 Dallá váló gyönyör, csöndbe tűnő szavak
 Úgy bűvölsz el, mint a tündérrózsát a Nap
 Hisz amikor felkél a zarándok éj után
 Vágy szele suttogja egyetlenegy csodám
 Hogy mondjam el neked, hogy gyönyöröm te vagy
 Elvárásolsz, mint napfény a szerelem-tavat

Bakos Zoltán

Létmozgás

(Álomciklus XV)

Künn a mély látszatra bűverővel húz.
 Az űr sívó gyásza mögött lomha üresség delejez.
 Az objektumok léte nehézkes ütemre inog.
 Köztük a fenyegetettség hamvaz, míg tűz
 a sivár hideg s dermed szörnyű kénye.
 Gyilkos szítalta lepi a csalfa fényt is,
 hévvel szelve, szűnő szálakra bontva szét.
 S körben csak reng a tér ordas méhe,
 önnön végeit fanyar kedvvel gyürkődve, döntve.

Itt ez a hon. Szilaj, zabolázhatatlan erők tere,
 hol semmi sem egyenes. Ám a távol lázas
 ködén át messze legyez a létmozgás élénk permete.
 A dévaj érzékek alig is sejtik, mekkora
 áradat veti ott az éteri szelet. Pedig a tülekvés
 zsongó káosza mélyén már igazítja rendjét
 a kozmikus figyelem.
 Ott, hol lobbal kelve szóródnak diadalútra
 a mámor tüzelte emberek.

Barcza Katalin

Helyükön állnak

Ez egy ilyen éjjel.
Neszek szállnak a forró széllel
a szívedig, és még tovább.
Reménykednek az almafák.

Ez egy ilyen év volt.
Föltámadt, aki rég holt,
s csillagból szőtt sötét ruhát.
Helyükön állnak az almafák.

Szabó Jolán

Ködös reggel

Ősz borotválja
a fákat,
levélavar gyűl
alattuk,
sárga, barna, rőt
színükkel
emlékeztetnek
a napra,
mely felhő mögé
rejtőzve
várja már hosszú
tél álmát.

Botos Ferenc

Tófarok

Tábla jelölte
néhány tucat négyzetméter
remegő vízcsepp
Isten tenyerén
világfa-törzsön
napozó teknős mögött
szerelmes kígyók
Laokoón-tánca

A dolgok ragyognak még
felfénylik múltó arcuk
égig érő patakka
kacérkodó pénzmapocok
létrácson kapaszkodva
csöndben elúszó
fehér madarak szigetén
világítanak a Poverello sebei

Nem más a Rend
mint a káosz különös bugyra
mélységből világra ásító
folyton-folyvást bukó
önhitt mutáció
Eszmélek már és tudom
az életet a halálra ráadásul kapom
véletlen burjánzás csupán
a világfa ága
de rajta ül a Rend mezítelen
szélbe vetkező világa

Dudás Sándor

Mozgó csönd

Szemeim elé dobta
szájmozgását a tenger,
Isten eltanulhatatlan
beszéde.

Nézem a hullámokat
s nem értem
lelkem legközelebbi
rokonát.

Miért
a megszólalásig néma
négy elemmel
üzen?
Miért a fűvek, fák
jelbeszédével?
Kinek bolygók,
sorsok peregnek
ujjain,
aki engem
a mozgó csönd
szájmozgáshullámaiba
vetett,
miért
nem szólal
meg ő maga?

A csönd hangjai

Körülvesznek a csöndjeim.
Csöndnappalra csöndéjszaka.
Hangok gyötörnek őscsöndet,
vihart szít tenger sóhaja!
Hó hull. Száncsengő csilingel.
Elhal. A zajsejlés nyomán
nagy út dereng fel, egy asszony
szíve alatt moccant talán.
Szárnyak suhannak a csöndben
tájadra, Ember-meleg dél.
Időt őrlő, piros malom
hajt ereken lüktető vért.
Csókcsönd nyílik: ibolyakék.
Éber, barna csönd: sas köröz.
Döbbenet csöndje gyász-sötét:
koporsóra pereg a rög.
Felhő suhan. Víg színeket
harsogva komponál a zöld.
Üstökös-láng süvítve hűz.
Vak robajjal köröz a Föld.

Gondolatok fényuszálya
ellobbanna, kivérzene,
de lendül, éled, élni kezd
az el nem némuló zene!

Üzenet

Mint a fák:
föld alól az égnek.
Ágakat feszítve
gyümölcsnek, levélnek –

Magamban csak
gyökér lennék,
de értetek
a fényig érek!

Udvar-Európa

Íme az udvarom.
Ha jól meggondolom,
lehetne Európa is.

A kerítésnél fehér habzású
kék tengerek
mosnák földrész-partjait.

Ajtótól a sarki
ibolyabokrokig érve
a fél kontinenst bejárnám.

Mert fel lehetne osztani,
határokat vonva,
kisebb-nagyobb országokra.

Csupán vasoszlopok,
szögesdrót szükségeltetne.
Az arányosítás megoldható.

Ezekben a leosztásokban
lennének köztársaságok,
királyságok, diktatúrák.

S lenne osztatlan hatalmam
felettük, elvégre
rendesen fizetem az adót!

Éjszakánként fantáziám
sámlijára kiülve, sok mindenen
gondolkodnék a csillagok alatt.

Ám minduntalan zavarna a való:
udvar-Európám egységes,
Istenadta módon átjárható.

Ferkai Luca Anna

Illúzió

Szemed arannyal festett egekbe néz,
S vágyódik el messzi tájakra,
Hol a gazság helyett igazságot lel.
Feltépett sebedet mondd, beköti-e a világ?
Vagy vak tán, gyógyírt koholt sebekre nyújt, s cserébe hálát kíván?

Kacagó árnyak közt hűvös szél játszadoz,
Táncoló bábok ugrálnak mindenütt,
Egy érzés a szeretet, mi túlél ezreket,
S mikor már reményed nem leled,
Zuhanni nem enged.

Ember magában nem lehet ember,
Istenképmás csak társával lehet,
Hiszen egynek teremtettek,
Egyé kell váljanak s együtt kell búcsúzzanak.

Egymásban menekvésre lelhetnek
S megtalálhatják az elveszett dolgokat,
Mik egykor magukat kínálták,
Most rejtőzve szunnyadnak.

Oláh Dóra

Katarzisz

Érző kézzel nyisd ki a könyvet, nyisd fel a hangszert,
S mély akkordokra mindig légy te nyitott!
Lelki szemekkel tallózz, így olvass a sorok közt;
Szívbeli hallásod szánd a zenének oda!

Galgóczi Máté
Azték éjszaka

Érted vagyunk, Nap.
Reményed vigyázza zárt szemünk.
Éltess minket, vigyázz minket.

Korcs fattyú vére tápláljon.
Fogadd el, légy kegyes.
Légy kegyes.

Minden a tied.
Néped engedelmes.

Te adsz erőt a Jaguárnak,
erdei szellemek királyának.

Őrizz minket, vigyázd testünk!
Őrizz minket, vigyázd testünk,
hogy érted újra vért onthassunk.

Ragadozók

Tűz ég.
Táncold körbe, táncold körbe.

Öltsd fel a bundát.
Szent erő.

Suhogtasd fegyvered!
Hasíts!
Pusztíts!

Arcodra vérrel festek.
Járjon át íze.
Erdei szellemek testvére.

Hozd vissza az életet.

Nyírfalvi Károly

Monolit

Isten nélkül nőttem fel. Se hivatalos, se magán. Vasárnapokra emlékszem, elejtett szavakra. Az idő, az évszak fényében, árnyékában. A hiány szava is megközelíthetetlen. A kenyér friss volt, puha és foszlós. Máskor vizes és cukros. Rózsa nyílt a teraszon, de csak később. Akkortájt még csak felfutni készült. A templomba titokban mentem be, nem kerestem ott senkit. Kiver a víz, de honnan, csupán önmagam tessékelhetem ki az ünnepekből. Isten nélkül nőttem fel. De ne sajnáljatok. Ki vakon születik, megtanul a sötétben látni, s nem tudja, mire való a szem, nem is hiányzik neki, mit tudhatok én erről, miképp mit tudhatnátok ti, milyen jól elvoltam a földdel, az éggel, a kettő közti vékony réteggel, macskával és kutyával, s a többivel mind. A búcsúkat nem értettem, mitől is búcsúznak, miért is, s ha igen, miért döföli ott két férfi egymást hatalmas késekkel kezükben, akárha az Istent káromolnák mise előtt és után. A vattacukor íze a számban egyre keserűbb. Pontosabban az íz emléke. Az emlék íze. De majd jön Ő, mindent elmagyaráz, és ha nem is értem, megnyugszom, derűs arcot váltok, mert személyesen egyedül nekem mondta, amit, ketten voltunk, és hallgathattam nyíltan, nem várt tőlem semmit. Úgy szeretnék király lenni, de városból szökött fiú vagyok, lengedeznék csak a füvek tején, nem értek semmihez, és nem értek semmit, úgy szeretnék király lenni, csak rövid időre, míg tart a meleg, a trón, és a rideg falak nem vonzanak, de kicsivel többnek lenni az egyenlőnek füllentettek között, az igen. Vagy emeljek májusfát? Azt mondjátok, ez mind letűnt, s nem élhet békében a farkas és a nyúl, a róka és a tyúk, az idő valamennyi idősíkjára egymás mellett, mint gazdagon terített asztal a búcsú árnyékában? Tanulnám újra, mit sosem tudtam, én, a városból szabadult fiú, élélnék a rétek virágán, a csendbe csak úr és szolgája zümmögne bele, végső bizonyossággként az ötvenedik napon, amikor hosszan elnyúl a tevékeny hit és a kétkedő értelem vitája egyazon testben törökméz, vattacukor,

pohárnyi édes bor mellett a valódi és vándorló szavak békéjében, mikor hajlékot keres mindahány lélek, és elfog, és körbefordul mind. Nem kérek sokat, csak emeljétek asszonyomat az egek fölé, mint mezők, rétek trónusát egyetlen percre, mely tarthatna, míg egy éven át csendesen uralkodom, legyen ő pünkösdi királyné, hogy leszállva onnét, úrnője legyen tiszta háznak, portának egyként, hogy megvendégeljem a pusztába szakadt pásztort nyájával együtt, aminőt szokás volt egykor, és lehessen most is. Jární korán megtanultam, botladozni még inkább a kusza elemek között, ha elindulok, mit magammal vinnék, de nem bírom, elhagyom, mit útközben elfáradva elveszítek, azt hátrahagyom csupán, s mindenemből kivetkezve állok az alkony vakító tengelyében, egyetlen szót mormolva, pünkösöd, pünkösöd, pünkösöd, pünkösöd...

Kolarics Andrea
 Őszi kérdések

(I. A feledettség)

Léhán omló lombok lábát bámulom az ablakon át,
 s eltöprengek apró-cseprő, törpényi kis kérdéseken,
 miközben szippantom a méz zamatát s a langyos teát,
 azon bánkódom, s rágódva kérdelem, hogy vajon mivé legyen
 az a nő, kit feledtek, s a férfi, akit hívnak,
 mert a sosem múló képzet,
 mi létükre oly sok nagy ívű pátoszt s rímet képzett,
 amitől a nap nappalra s az éj éjjelre tágult,
 mitől a felnőtt nyögött, s a gyermek egyre bámult,
 amit féltünk, s mit eltűrtünk, hogy legyen miért kelni,
 mit képes voltál te is e sok évbe ékelni,
 most csontjairól lerágva fetreng, relikviákban,
 lehet hasonszőrű ember, s ember e világban?!

Dett Liliána

Ezeregyéjszaka-bazár

(Minidráma 5 jelenetben)

Szereplők:

Vendel Elek, kereskedő
 Trogmayer Lipótné Magnólia, a Monarchia leánya
 Betty, a szomszéd
 Fülöp, egyetemista bölcsész

Játszódik: Egy lakótelepi trafikban, napjainkban, szilveszter délutánján és éjszakáján.

I. JELENET

A színpadon egy trafik látható, belülről. Balra az elárusító pult, jobbra és középen egy-egy bőrfotel. A falakon körben polcok láthatók, azokon édességek, italok, ajándékok, újságok és különféle jelmezek.

A pult mögött áll az eladó. Egy 50 év körüli magas, sportos férfi. Farmernadrágot és csíkos pulóvert visel. Épp a cigarettákat számolja.

A szemközti falnál, az újságok polc előtt áll és a lapok között válogat egy 80 év körüli hölgy. Hosszú, tigrismintás bundát visel. Szőke feltupírozott hajában narancssárga hajpántot hord. Hatalmas, vörösre festett körmei vannak, és erősen sminkeli magát. Kezében egy görbe botot tart.

Ahogy kotorászik az újságok között, a kezével véletlenül leveri a polcot a falról. Az újságok leesnek, és szanaszét hevernek a földön.

MAGNÓLIA Jaj! Oda kellett volna ezt rögzíteni jobban!

ELEK Várjon! Ne nyúljon semmihez!
 Mit keres?

MAGNÓLIA Valami rádióújságot estére.

ELEK Melyiket? Van vagy 25 fajta!

MAGNÓLIA Igen, de nekem olyan kell, amelyikben benne van a TV.7 is, mert azon adják a Julia Livillát. Az a szegény kislány! Képzelve, terhes Rodolpho Alvaradótól, de az nem veheti el feleségül, mert az anyja, Vilhelmina megtiltotta neki. Fene a pofáját a mocskos jószágoknak!

Meg a Hóvirág csatorna is kellenne, mert azon meg szokott lenni a Linda-show. Abban meg volt egy fiatalember, valamilyen természetgyógyász, aki füvekből állított elő cigarettát, amitől mindenki jól érezte magát. A többiek meg megverték érte. Szörnyű, hogy mennyire nem becsülik egymást az emberek!

Azt az asszonyt is hogy kinevették, aki elmesélte, hogy valamelyik idegen bolygóról jött. Még a hepanton nyelvet is beszélte. Ez annak a bolygónak az államnyelve. Szegénynek ufók voltak a szülei. Még jó, hogy a külsejét nem tőlük örökölte!

Egyébként a Stylus TV, a Liliom csatorna és a Mozi 2009 is kellenne, mert azokon meg olyan jókat szoktak főzni. Tudja, az a bajszos, kövér ember!

ELEK Látom, maga engem már megint meg akar hülyíteni! Már

egyszer megbeszéltük, hogy olyan újság, amelyben az összes csatorna benne van, nincs. Olyat nem nyomtatnak.

MAGNÓLIA Ne mondja már! A szomszédasszonyom a múltkor hozott. De akkor az biztos nem maguktól való volt!

ELEK Az tuti, hogy magának olyat nem hozott, mivel nem létezik! Érti?

MAGNÓLIA Értem. Ezt kell mondania, hogy ne menjek át a konkurenciához.

ELEK *(sóhajt)*

MAGNÓLIA Kicsit szétnéznék, mi van még itt! Azokat megmutatná? *(Rámutat a polcon lévő műanyag, malac alakú konyhai órákra.)*

ELEK A konyhai órákat? A múltkor már vett ilyet.

MAGNÓLIA Igen, de hibás volt, nem működött.

ELEK Ne mondja már!

MAGNÓLIA Felhúztam, és nem csörgött. Biztosan hibás mind.

ELEK Biztosan nem jól csinálta. Nézzel! *(Mégfogja az órát, felhúzza, és az csörög.)*

MAGNÓLIA Igen, látom, de az enyém akkor is rossz. Hibásat adott el nekem.

ELEK Akkor hozza vissza!

MAGNÓLIA Már visszahoztam.

ELEK És visszavettem? Kifizettem az árát?

MAGNÓLIA Igen.

ELEK Akkor meg?

MAGNÓLIA Nincsen semmi baj! Én igazán nem azért mondtam. Én nem haragszom magára. Csak nem szép dolog másokat becsapni!

ELEK Na, ide figyeljen, ha magának itt minden szar, akkor...

(Nem tudja a mondatot befejezni, mert nyílik az ajtó, és bejön Betty.)

Egy 40 év körüli nő kosztümben és túsarkú cipőben. Látszik rajta, hogy ad magára. Az egyik kezében táskák és egy tisztítóból hozott ruha, a másikban mobiltelefon, amelyen épp beszél valakivel.)

BETTY Igen, cicukám, mindennel végeztem! Az is megvan. Jó, drágaságom! Persze, most hoztam el a tisztítóból. Hogy, hogy melyiket? Igen, azt a piros flitteres estélyit. Nem, az bordó volt, amelyikben az asztalon... Hát, tényleg kár volt emlegetni! Na, a lényeg, hogy ezt direkt erre az estére varrattam. Hányra jössz? Szlovákiába? Hogy kerülsz oda? Mit keresel te ott? A Klárral? Ja, hogy ti kibékültetek! Persze, tudom, csak a gyerekek miatt. Igen. Igen, hogyne érteném. Persze, nekem is vannak. Igen. Boldog új évet neked is! *(Meredten néz maga elé, miközben leteszi a telefont.)*

ELEK A megrendelt cuccokért jöttél?

BETTY *(még mindig meredten Magnóliára mutat)* A hölgy volt itt előbb.

ELEK A hölgy a szomszéd fodrászhoz jött, csak itt szereti kiszórakozni magát, amíg várakozik.

MAGNÓLIA Édesem, szilveszterezni megyek a klubba, és be kell rakatni a hajamat!

ELEK Jól van! Üljön le arra a székre! Legalább ne álljon az útba! *(Betty felé tovább.)* Neked volt a francia pezsgő meg a kubai szivar, igaz?

BETTY *(még mindig meredten)* Ezt a rendelést nyugodtan törölheted!

ELEK Na ide figyelj, Betty! Te napon-ta jársz ide hozzám cigarettáért, és csak havonta számolunk el vele! Hetente háromszor teszem félre a Bűvölet, az Emma, A nőkért mindent, és még a fene se tudja, hogy

milyen újságokat, amelyeket te vagy kifizetsz, vagy nem! Tudod, hogy én nagyon szívesen segítek meg hitelezek mindenkinek! Látod, itt a naptár, bele van írva, hogy ki mivel tartozik!

A francia pezsgőt és a kubai szivart is megszereztem, mert azt mondtad, hogy feltétlen szükséges. Én nagyon sajnálom, hogy téged a pasik orrba-szájba szívatnak, de én se csípem, ha hülyének néznek!

BETTY *(alig hallhatóan)* Úgy volt, hogy ma megkéri a kezem. Ez lett volna az utolsó esélyem. Nincs már semmi. János, a gyerekek... Undorító vagyok! Azért kiabálsz velem, ugye? Csak hát annyira félek egyedül meghalni! Gyűlölöm ezt az egészszet!

ELEK Az agyam eldurran!

MAGNÓLIA Csak a férfiakat, kedvesem! Tudja, az én nagybátyám esperes volt Bugacmonostoron, és én gyerekkoromban mindig nála töltöttem az ünnepeket. Az egyik titkárnője mondta nekem, mikor épp rajtakapta Józsi bácsit a bejárónővel, hogy: Jól jegyezd meg, kislányom, egy nő soha nem lehet annyira szép és okos, hogy meg ne csalják!

BETTY Szeretői voltak a papnak?

MAGNÓLIA Szentelt fütyi nem fütyi! Meg aztán úgy volt vele, hogy majd meggyónja!

ELEK Az öreg volt az élet császára! Ül le, Betty! Megisszuk azt a pezsgőt!

MAGNÓLIA *(kinéz az ablakon)* Megjött Lujza! Mennem kell!

ELEK Aztán milyen buliba megy maga, Mami?

MAGNÓLIA A klubba. Tudja, ahol a születésnapomat is ünnepeltük.

BETTY Milyen klub?

MAGNÓLIA Rengeteg barátom van ott. Képzeld, mikor beléptem az ajtón, mind ott álltak estélyi ruhába meg frakkba öltözve. Az asztalon volt egy hatalmas torta. Mindenholnan konfettik hullattak rám, és a falon színes léggömbökből volt kirakva az a szöveg, hogy „Sok boldogságot, Magnólia!”

A sok csinos férfi mind kerिंगőzni akart velem, meg foxtrottot járni. Alig győztem az ajánlatokat visszautasítani!

BETTY Elküldte őket?

ELEK Ja, biztos tele volt a táncrendje!

MAGNÓLIA *(feláll, és kifelé indul az ajtón)* Az én nagypám még Ferenc József lovas parancsnokságánál szolgált. Természetes, hogy világéletemben jó körökben forogtam. Egyértelmű tehát, hogy a művelt úriemberek még ma is igényt tartanak egy magamfajta előkelő hölgy társaságára! További kellemes estét és boldog új évet kívánok!

BETTY, ELEK Boldog új évet!

II. JELENET

Elek elővesz a pult alól két poharat. Kibontja a pezsgősüveget és tölteni kezd.

ELEK Mennyit önthetek?

BETTY Nem is tudom. Talán nem jó ötlet.

ELEK Majd azt én megmondom!

BETTY Nem szoktam inni.

ELEK Megfigyelésem szerint az embereknek három fajtája van: az egyik alkohollal szabadítja fel a gátlásait a bulikban, a másik a bánatát orvosolja a kocsmákban, a harmadik pedig sörrel oldja a feszültséget otthon. De hogy bárki

is inna közülük? Olyat még nem hallottam.

BETTY Köszönöm. Tényleg nem.

ELEK Most mi van? Nem foglak részesegen berángatni a raktárba és odakötözni a fűtéscsőhöz! Csak segíteni próbáltam.

(Nyílik az ajtó. Belép rajta Fülöp. Egy 20 év körüli fiú, hosszú fekete szövetkabátban, a nyakában csíkos kötött sálát visel.)

FÜLÖP Helló! Jó napot! Végeztem. Mindent kivittem. A csomagolt édességeket is.

ELEK Oké. Volt valami probléma?

FÜLÖP Leszámítva, hogy Kovácsék már megint nem akartak fizetni, és Juli néni rajtam kérte számon a megrendelt virslit, simán ment minden.

ELEK Jól van. Számolj le a lóvéval, és mehatsz!

BETTY *(a fiúhoz kedvesen)* Már évek óta ide járok, de mi még nem találkoztunk egyszer sem.

FÜLÖP Ne reménykedjen. Nem jönnek be a középkorú nőcik! Életem fő célja, hogy a Parnasszus tizedik múzsájaként Apollónnak szenteljem magam. Egyébként is meleg vagyok. Ez nem egyértelmű?

ELEK *(Betty felé, Fülöpre mutatva)* Ó Fülöp, a halmozottan hátrányos helyzetű kifutófiú. *(Fülöp felé.)* Bettyvel épp készültünk meginni ezt az üveg pezsgőt. Hozz magadnak is egy poharat! *(Bettyre néz, és odanyújtja a poharat.)* Remélem, így megfelel neked!

BETTY Köszönöm.

ELEK Hát, akkor egészségünkre!

Boldog új évet!

BETTY, FÜLÖP Boldog új évet!

III. JELENET

Visszatér Magnólia néni a boltba.

ELEK *(maga elé motyogva)* Na, madárlátta öreganyánk visszatért! *(Hangosan, Magnólia felé.)* Itt felejtett valamit?

MAGNÓLIA Ja, semmit. Csak láttam, hogy épp koccintanak. Én meg itt mentem el az ajtó előtt, és nem akartam, hogy illetlennek tartsanak, amiért be sem jövök és nem iszom magukkal az újév tiszteletére.

FÜLÖP De kedvesnek tetszik lenni!

MAGNÓLIA *(felkapja a fejét és Fülöpre néz)* Kit látnak szemeim! Martialis! A mocskos szájú nőgyűlölő személyesen! Leereszkedtél hozzánk, kisfiam?

FÜLÖP Tudja, magát csak azért viselem el, mert maga az egyetlen, akinek van némi fogalma az antikvitásról.

ELEK Hát, tényleg elég öreg!

MAGNÓLIA Ez a fiú engem akar Ciceró meg Caesar nyelvére megtanítani, mikor én eredetiben olvastam Platónt: „Ó andres athénaioi!”

ELEK Mondjuk, máshoz sem ért!

MAGNÓLIA Istenem! Azok a boldog diákévek a bécsi Mária Terézia Líceumban... A fiúk folyton átmásztak hozzánk a II. Lipót ablakán át, hogy engem láthassanak.

FÜLÖP Az volt a szomszéd gimnázium?

MAGNÓLIA Nem, a szomszéd kocsmá, de a Szent Ferenc diákjai állandóan ott lógtak. Aztán együtt mentünk át a császári istállókhöz. Akkoriban remek lovas híreben álltam. Ott ismertem meg az én drága jó uramat. Micsoda szép férfi volt! Bármit megtettem volna azért, hogy megszerezze! *(Betty felé beszél tovább.)* Bizony, kislányom! Te is tanulhatnál tőlem!

BETTY Azt elhiszem!

MAGNÓLIA Legalább van mire emlékezniem.

BETTY *(fancsali arccal szimatolgat a levegőbe)* Érzitek ezt?

FÜLÖP Mit?

BETTY Nem tudom. Ezt a fura szagot.

ELEK Milyen szagot?

BETTY Amint bejöttem, rögtön megcsapta az orrom. Aztán kis időre elmúlt, de most újra érzem.

ELEK Nem tudom, mire gondolsz.

FÜLÖP Én sem.

BETTY Mindegy, nem érdekes.

MAGNÓLIA Szerintem ígyunk még!

ELEK Vegyetek le a polcra pár üveg bort! Meg ott van még az a két Martini is!

(Elsötétül a színpad.)

IV. JELENET

Újra világos lesz. Mindenki részeg. Magnólia és Betty egymás mellett ülnek egy széken, és egy közös üvegből iszogatnak. Elek a pulton fetreng, Fülöp pedig a másik szék előtt ül a földön, borosüveggel a kezében.

MAGNÓLIA *(Fülöp felé)* Te kis Ganümédész! Hozzá már még egy üveg italt nekünk!

FÜLÖP *(levesz egy üveg bort, és kinyitja)* Én rájöttem valamire!

ELEK Na!

FÜLÖP Magnólia néni bacchánsnő volt, nem líceumi diáklány!

MAGNÓLIA Mit gondoltál, Csillagom! Az úri külső, az egy dolog! De belül még mindig ott tombol a Vezúv! *(Betty felé.)* Ezt neked sem ártana megjegyezned! Legalább nem lennél olyan sótlan!

BETTY Még mindig nem érzitek? Most már nagyon zavar ez a szag!

ELEK Ugyan, hagyja már! Ez itt egy rendes nő!

BETTY Köszönöm.

MAGNÓLIA Én csak azt mondtam, hogy szorulhatott volna bele valamivel több élet!

ELEK Ne törődjön vele! Tudja ő, hogy mit csinál. De maga elkészít a buliból! Mindjárt éjfél!

MAGNÓLIA Igen. Biztosan hiányolnak már. A múltkor is mondták, hogy mindennap el kellene járnom a klubfoglalkozásokra. Annyira ragaszkodnak a társasághoz!

ELEK Hát akkor?

MAGNÓLIA Nem tudom. Gyalogoljak a hidegben?

ELEK Hívunk mi taxit! Csoda, hogy még nem keresték a telefonján!

MAGNÓLIA Persze, mert kikapcsoltam. Gondoltam, maradnék még magukkal egy keveset.

ELEK Tőlem! De nem fognak haragudni?

FÜLÖP *(kiköpi a szájában lévő italt, úgy elkezd nevetni)* Azok? Ti tényleg nem értetek semmit? Ilyen hülyék vagytok?

ELEK Mi van?

FÜLÖP Nincs is semmiféle klub! Ezt az öregasszonyt itt nem várja senki. Vagy mit gondoltatok? Hogy majd önszántából valaki a fényes bál helyett, ahol melleleg mindenki őt várja, inkább egy lakótelepi trafikban szilveszterezik három penészvirággal?! Mi voltunk az egyetlen esélye arra, hogy ne maradjon egyedül! Nemhogy barátai, de még egy nyavalyás díshala sincsen!

MAGNÓLIA Szeretném tudni, hogy te, a tökéletes, miért nem a barátaiddal vagy?

FÜLÖP Nézzen már rám! Maga szerint vannak?

BETTY Magnólia, ez igaz?

MAGNÓLIA Kedvelem magukat. És valaha igenis szép életem volt! Én is szép voltam! Volt férjem. Szerettek a gyerekeim. Most meg itt vagyok.

ELEK Eszembe jutott valami! *(Mind rá figyelnek.)* Mivel ez egy jelmez-kölcsönző is, és most épp nincs jobb dolgunk, öltözzünk be, és tartsunk egy bulit!

MAGNÓLIA Istenem! Pont, mint '58-ban a velencei karneválon! Akarják tudni, mi történt? *(Mérgeesen néznek rá.)* Majd inkább máskor mesélem el.

FÜLÖP Jöjjenek, hölgyeim! Keresünk valamit hátul a raktárban!

BETTY Én azt hiszem, a flitteres esztélyim veszem fel.

(Magnólia, Betty és Fülöp hátramennek egy függöny mögé.)

V. JELENET

Elek egyedül marad. Összepakolja az üres üvegeket, és újakat vesz le a polcra. A pult alól elővesz egy pipát és egy matrósapkát. Azt a fejére teszi. Közben éneklí az „O sole mió“-t.

Ekkor előlép Betty a függöny mögül. Az estélyi ruha cipzárja a hátán le van húzva.

BETTY Ne haragudj...

ELEK Igen!

BETTY Segítenél? *(A hátán lévő cipzárja mutat.)* Beakadt valamibe.

ELEK Persze. Természetesen.

BETTY *(hátat fordít a férfinak. Félrehúzza a haját és megsimítja a nyakát, amíg Elek felhúzza a cipzárta)* Köszí. Nagyon meleg lett itt mostanra!

ELEK Igen. Lejjebb csavarom a hőszugárzót. *(Elindul a hőszugárzó felé.)*

BETTY Ne menj el! *(Próbál utána nyúlni a levegőben.)*

ELEK Tessék!

BETTY Mondom, nem kell!

ELEK Mit nem kell?

BETTY Lecsavarni a hőszugárzót, nem kell. Igyunk inkább egy kis pezsgőt! Az majd jól leűt.

ELEK Persze.

BETTY, ELEK *(koccintanak)* Egészségedre!

BETTY Mégiscsak remek ez a szilveszter!

ELEK Hát, megpróbáljuk kihozni a maximumot.

BETTY Nem. Tényleg. Lehet, hogy eddig rossz helyen kerestem.

ELEK Hogy érted?

BETTY Ostoba voltam. Hiszen végig itt volt mellettem! Én meg mint egy idióta, kapkodok összevissza!

ELEK Kapkods összevissza?

BETTY Igen, és most... *(Leteszi a poharat és ránéz a férjira.)* És most egyszerre minden olyan jó!

ELEK *(megfogja a nő kezét)* Betty! Én annyiszor láttalak már összetörve téged, de te mindig talpra álltál. Ha tudnád, mennyire csodállak!

BETTY Igazán?

ELEK Őszintén mondom, erős és intelligens nő vagy. Boldog leszel. Megvan hozzá mindened. Csak még egy kicsit küzdened kell! Ne kösd magad egyetlen férjhez sem! Tervezd meg a jövőd! Az életed, amit egyedül is képes leszel élni!

BETTY Igen. *(Kiveszi a kezét Elekéből.)* A jövőmet. Értem.

ELEK Betty, ugye tényleg értesz engem?

BETTY *(bólogat)*

(Kilép a függöny mögül Magnólia és Fülöp. A fiú lepedőt csavart maga

köré, mint egy tógát, a fején pedig babérmalomszorú van. Magnólia tűzpiros boát visel a nyakában, a haján egy pántra erősített toll van, kezében pedig cigarettát tart szipkával.)

MAGNÓLIA Pont mint a húszas években, Chicagóban!

ELEK Csak azt ne mondja, hogy ott is járt!

MAGNÓLIA Ugyan! Csak láttam azt a zenés filmet, azzal a jóképű, őszülő, hullámos hajú fiatalemberrel. Ha én 30 évvel fiatalabb lennék... Persze az a két kislány is nagyon helyes volt. Szépen táncoltak.

BETTY Miről van szó?

FÜLÖP Hát René Zellweger meg Catherine Zeta-Jones.

ELEK Nézd már! Azt hittem, hogy te csak a Ben Hurt nézed!

FÜLÖP Na, most bulizunk vagy nem?

ELEK Egy pillanat! Beállítom a rádiót.

(Tekergetni kezdi a csatornákat, közben Magnólia ruhájáról leesik egy bross.)

MAGNÓLIA Jaj, a fene ette volna meg!

BETTY Hagyja, majd én segítek! *(Lehajol és felveszi a brossát. Közben újra elkezd fintorogni.)* Megint ez a szag! Förtelmes!

FÜLÖP Nem érzek semmit.

MAGNÓLIA Én sem tudom, mi lehet.

BETTY De én igen...

(Ellöki magától a nénit. Hisztérikussá válik. A többiek döbbenetben nézik.)

BETTY Ez az öblítő. Ez magából jön. Nem is jön. Árad! Az anyámmal pont ilyet használtam. Úristen! Lilaakác, igaz? Persze hogy az! És az a tömény hűgyszag, a pelenkák, a levizelt szőnyeg! Hiába takarítottam. Áztattam. Semmire nem volt jó a virágillat!

János mondta, hogy hagyjam már, hogy csak zsarol, ez csak hiszti! De én tudtam, hogy haldoklik. A kötelességem volt, pedig gyűlöltem. Akkor meggyűlöltem, örökre! János nem bírta tovább. Azt mondta, elhanyagolom. Őt meg a gyerekeket. Hát elhagyott. Miatta. Ő meg csak követelőzött, megnyomorított! Már azt gondoltam, hogy élvezi, de akkor meghalt. Nekem meg büntudatom lett. Hogy tehettem, hogy végig utáltam, miközben ő haldoklott! És igen, azóta nem szeret senki... Azóta egyedül vagyok!

MAGNÓLIA A beteg szülőknek segíteni kell.

BETTY De erre ráment az életem!

MAGNÓLIA A férjed nem szeretetted eléggé. Ha akkor melletted is maradt, később elhagyott volna másért.

BETTY Honnan tudja? Sírva könyörgött, hogy hagyjam már! Hogy én is rámegegyek! Hogy inkább velük törődjek! De én makacs voltam.

MAGNÓLIA Helyesen döntöttél.

BETTY Maga is olyan, mint az anyám volt! Önző és zsarnok! Persze hogy ezt mondja!

MAGNÓLIA Na ne! Az anyád jelleméért nem én vagyok a felelős! Engem ne hibáztass!

ELEK Betty, ez talán tényleg túlzás!

BETTY Te csak hallgass! Akár János. Elhitetted velem, hogy megértesz és mellettem állsz. Aztán, mikor végre bízni kezdek benned, közlöd velem, hogy valójában nincs is szükséged rám!

ELEK Engem ebből végképp hagyj ki!

(Magnólia, Betty és Elek elkezd egymás szavába vágva veszekedni.)

MAGNÓLIA Pedig ilyen minden férfi!

BETTY Így van.

ELEK Maga beszél, vénasszony! Maga csak tudja!

MAGNÓLIA Több tiszteletet! Engem is elhagytak!

BETTY Még maga papol, hogy hogy bánjak a férfiakkal?

MAGNÓLIA Igen. Ehhez értettem valaha.

ELEK Ahány gyerek, annyi férfitól!

MAGNÓLIA Mégis mind jobb ember, mint maga!

BETTY Azért nem törődnek magával, mi?

MAGNÓLIA És a te gyerekeid?

BETTY Önzőek, mint az apjuk!

ELEK Na persze!

(Fülöp eközben felhangosítja a rádiót, feláll a pult tetejére, és mint egy sztriptíztáncos, elkezd táncolva és énekelve vetkőzni. A többiek elhallgatnak, meredten néznek percekig, majd elkezdenek ők is énekelni és táncolni. Mikor a fiú már az alsónadrágnál tart, hirtelen bereped alatta a pult. Csend lesz, majd felnevetnek.)

BETTY És most? Mi lesz ezután?

MAGNÓLIA Ezután? Semmi. Jövőre is itt veszünk rádióújságot.

(A színpad elsötétül, vége a darabnak.)

Oberczián Géza

Nógrádgárdonyi napló

Képzelt falutörténetek (részlet)

„Valami történik. A szálakat szövik a párkák.”

Szerb Antal: *A Pendragon legenda*

Réten, erdón

KM emlékére

A magas fű dúsan hullámzott a szélben, minden hulláma a zöld más árnyalatában játszott, ahogy ráesett a déli fény. A változó erősségű szélfuvallatok furcsa ritmusokat borzoltak a mezőre: néma tánc látványát keltették. Csönd volt körös-körül, szinte bedugult az ember füle ettől a nagy csendtől.

Ritka ezen a vidéken ekkora összefüggő füves rész. A terület dombok által határolt, közepén egy patak kúszik keresztül. Két oldalán vékony csíokban nádas, nyárfasor, néhány fűz, azután ugar – régen volt, hogy utoljára felszántották, de még látszik a művelés nyoma. A természet kezdi visszavenni uralmát, jelenleg mellig érő gyom fedi a régi táblákat. Szarkaláb, galaj, disznóparéj, fekete üröm, parlagfű uralja a terepet, sűrű, áthatolhatatlan szövevényt alkotnak. Ha közelebből nézi az ember, a földfelszínen apró ösvényeket, járatokat alakítottak ki a hely őslakosai, a nyulak, rókák, hörcsögök, a güzüegér. A rengeteg élet, amit felnevel a tábla, teret követel, erőtől duzzad, burjánzik, meghódít mindent, amit lehet. Az élet erőszakossága uralkodik a vidéken.

A művelés felszalad a domboldalakra, szemben többéves lucernás látható, amelyet néha még kaszálnak, mellette jobbra kukoricatábla, ezt leginkább a vadaknak vetették a vadászok. A domb felső harmadát erdő fedi, zömében akác. Értéktelen fa, gyomnak tekinthető ez is, leginkább az őshonos fák elől veszi el a helyet. Ellenben mindenütt megél, a nógrádi homokháton is képes megerősödni, ezért is telepítették ide jó száz évvel ezelőtt. Megfogja a homokot. Szúrós, bozotos, sűrű. Az erdőben a régi utakat benőtték a bokrok, már csak nyomokban látszanak, a nagyvadak viszont természetes folyosóként használják nappali és éjszakai túráikhoz egyaránt. A csapások találkozásánál leomlott kőkerítés, mögötte elburjánzott szőlő, mint egy dzsungel, és egy bedőlő ház. Hajdan présház lehetett. A padlóját felverte már a növényzet, a szőlő

is beköltözött, az ablakon bólogat kifelé. A természet visszavette ezt is. Régóta nem járt itt ember. Az erdő szélén hatalmas dagonyázók nyomai, volt itt egy nagyobb vaddisznócsorda nem olyan rég.

A fű hullámszásán kívül minden mozdulatlan, mégis az élet erejét hirdeti a táj, amerre csak ellátni. Az ember visszaengedte a természetet ide, nem küzd tovább, és a természet él a lehetőséggel: hódít.

Mihály a fűben guggolt, mellette hátzísák hevert, kilógott belőle egy színes kötélvég. Karjával átfogta a térdét, úgy támaszkodott. Nézte a hullámokat, próbálta érezni a ritmust, ujjaival elkapni az ütemet, egy helyben táncolni. Hosszú fekete haja hasonló hullámokat vetett a fején. Nem volt már fiatal, de öreg sem, a negyvenes évei elején járhatott. Túracipő, túranadrág, farmerdzseki volt rajta, kicsit slamposan lógott rajta a ruha. Ahogy a szemét hunyorgatta a fényben, arcán néhány ránc képződött. Tekintete homályos volt, ahogy a fűre meredt, mint aki mást keres, mint amit lát. Úgy tűnt, teljesen leköti a szél játéka, csak a szemé árulkodott arról, hogy legbelül máshol jár.

Egyszerre felállt, elővett egy szájharmonikát a dzsekije felső zsebéből, és hajladozva-bokázva játszani kezdett. A blues belerikoltott a csendbe, mintha ritmusa irányítaná a környezetet: a fű hullámszott, a színek váltakoztak, a csend megtört, Mihály zenélt, táncolt. Fújta, előbb halkán, majd ritmust váltott, gyorsított, hangosabban játszott, egyre hevesebb, egyre szaporább ütemeket követett, felsőtestével hajladozva kísérte, majd ugrándozott a pörgős zenére, forgott kifulladásig. Sokáig bírta, jó erőben volt, de végül lihegve meghajolt, mintha a szél és a fű tapsát várná, kapkodta a levegőt, és lehuppan, vissza a földre.

A szemközti dombról, az erdő első fáinak takarásából mintha egy meleg, barna szempár követte volna Mihály előadását, majd egy billegő ág takarásába került és eltűnt a lombok között.

*

Micsoda kilátás nyílik egy templom tornyáról, ha egyszer felmászik rá az ember! Körös-körül minden feltárul a tavaszi napsütésben, hiszen a torony mindig a legmagasabb kell hogy legyen. Innen föntről nincsenek titkok, minden látszik. Ez egész misztikus élmény: az isteni mindentudás csalfa elégedettsége.

Amott a központban egy fiatal lány megy könyveivel hazafelé iskola után, közben hátra-hátratekinget egy fiúcsapatra, amelyből is kimagaslik egy legényke délcegen. Úgy veszi az irányt, hogy a lány nyomában maradjon. Arrább, a cigánysoron két férfi huzakodik valamin, nem látni tisztán, mi az, de a mozgásuk heveségéből ítélve fontos lehet nekik. Egy nő egy ajtóból erősen gesztikulálva kiáltozik nekik. Kicsit odébb egy cigány lány a kezéből formált szemellenzőt, úgy nézett fel a templomtornyra, mintha egyenesen Mihályt nézte volna. Mihály odaintett, de nem történt semmi. Aztán rájött, hogy a mozdulat nem látszhatott oda, hát széles gesztussal újra intett. A lány visszaintegetett, és mintha testével mosolygott is volna hozzá.

Mihály kivett egy szöveget az oldalán lévő bőrtasakból, és lassú, egyenletes mozdulatokkal beverte a bádogba, hogy megfogja a lécet. Micsoda jó élet! Templomtornyokat bádogozni, tetőt felújítani az ő különleges alpintechnikájával nagyon jó munka. Sosem hitte volna a Magas-Tátra szikláin vagy a

Kaukázus ötezres csúcsai között mászva, hogy valaha ez lesz a kenyere. Most ő a vállalkozó, négyen is dolgoznak neki, jól megélnék. Hogy került ide Nógrádgárdonyból, maga sem tudta, hiszen még temploma sincs annak a falunak.

– Szép-le-ány-volt – ezt az ütemet verte ki a kalapáccsal –, szép-le-ány-volt. Aztán ütemet váltott: – De-szép-le-ány, de-szép-le-ány. – Mosolygott hozzá.

A szállásuk a paplak mellett egy kis házban volt. Elég szűkösön voltak így öten, ezért Mihály a mosakodás után elhatározta, elsétál a cigánysor felé, hátha meglátja a leányt. Megfésülte erős, göndör, hosszú haját és a szakállát is, amit csak nagyon ritkán szokott, úgy indult el.

A cigányok gyanakodva nézték a frissen mosdott fehér férfit, aki a húszas éveinek közepén járhatott, és nagyon peckesen lépkedett felfelé a köves utcán. Akik bent voltak is, kinéztek az ablakon vagy kijöttek a tornácra, hogy lássák, mit akar. Mihály nézett jobbra-balra, hátha meglátja a lányt, de nem járt szerencsével. Amúgy sem tudta, hogy ennyi gyanakvó tekintet mellett hogyan tudna szót váltani vele. Végül egyszer csak szembe jött vele, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, csillogó szemmel, mosolyogva, akárha randevúja lenne.

– Maga a templomos ember, ugye? – szólította meg köszönés helyett. Mihály megállt és nézte: csakugyan nagyon szép volt a lány.

– Az – válaszolta. – Te meg a lány, aki integetett. Mihály vagyok – nyújtott kezét.

– Ej, de letegeződtünk! – mondta a lány évődve. – Az én nevem Veronika. – Elfogadta a neki nyújtott kezét, nevetve megrázta, majd belekarolt Mihályba, és húzni kezdte.

– Láttad már a naplementét a folyótól? – kérdezte, de már indult is. – Gyere, megmutatom, Mihály.

Mihály hagyta magát. Kicsit zavarta az utcán álló és őket leplezetlenül bámuló cigányok tömege, de élvezte is a helyzetet, hogy a tűzrőlpattant lány ilyen lendülettel irányítja valahová. Nem szólt, amúgy is szófukar volt, csak ment a lánnyal, ahová az vezette. Jó volt elfogadni valaki más irányítását. Ő már tízéves kora óta irányította a maga és anyja sorsát, miután az apja elment. Anyja ösztört, ő pedig gyorsan felnőtt. És elkezdte keresni a magányt. A hegyek kiváló közegnek bizonyultak erre, nem sokan zavarták egy-egy nehéz csúcson. Nem is volt kihez szólni, megszokta, hogy magával beszélje meg a dolgokat. Nemigen illett társaságba, és nem is járt oda. Kevés barátja volt, csakis olyanok, akik elfogadták, hogy akár egész napra elvan magában.

A töltés oldalában leültek, Veronika még mindig belekarolt, úgy mesélt hosszan, jóízűen. Napsütés szólt a szájából, melegség, meghittség, bizakodás, lendület. Karcsú lány volt, magas, vékony, alakja, mint Botticelli Vénusza, de a haja fekete, mint nemzetének lányaié, arca ovális, bőre sima, kreol, szeme fény, mosolya tűz. Hangja dal.

– Van egy monda nálunk, a mi családjunkban, hogy minket a tavaszi déli szél hajt, az ad erőt, az súgja meg, mit tegyünk, mi a jó. Ritkán fúj ilyen szél, de akkor változás jön. Én még nem éreztem ezt eddig, de ma, amikor felnéztem rád, Mihály, ahogy lógtál azon a kötélén a torony oldalán, rájöttem, hogy délről fúj a szél, felőled fúj. Meleg, selymes, jó illatú szél volt az, Mihály, mintha te magad sóhajtottad volna! Akkor már tudtam, hogy veled leszek.

Mihály hallgatta a naiv szóözönt, ismeretlen érzés volt számára ez a ragaszkodás. Fiatal még a lány, alig múlt gyermek, de annyi nőiség volt a tekintetében, hogy nem gondolkodott tovább. A naplementét nem látták, csak egymást ízlelték minden érzékükkel. A folyó hömpölygése, hullámozása adta a zenei alapot.

Amíg a templomos munka tartott, minden este kimentek a folyópartra, és ott aludtak hajnalig. Akkor hazaosontak, hogy egész nap egymást fürkésszék a toronyból meg a cigánysorról. Amikor a munkának vége lett, nem volt kérdés, hogy együtt mennek el. Veronika jószerével megszőkött otthonról, csak egy nagy tükröt vitt magával, semmi más. Azt mondta, ez a tükör még a dédnagyanyjától maradt, és hogy nagyon különleges. A rámája diófa volt, nagy és erős. Szép darab volt, kétségtelenül.

Mihály tartott ugyan a falujától – nem volt ott cigány egy se –, hogy nemigen fognak örülni, ha cigány asszony jön a házhoz. Kicsi falu, nagy az összetartás. Végül nem lett baj. Veronika mindenkit meggyőzött arról, hogy igazán szorgos, dolgozó, ragaszkodó teremtés. Hamar berendezkedett. A tükröt felakasztotta egy szögre az előszobában, ezzel be is költözött. Sokszor álltak meg előtte ölelkezve, és nézték magukat benne. Szépek voltak, akár egy műtermi fotó, amely mindig szebb, mint a valóság.

Mihály nehezen szokta meg, hogy nem egyedül van otthon, hogy Veronika akkor is beszél, ha ő csöndre vágyik, ilyenkor mordult egyet, mire a lány elhallgatott. Nehezen adta át magát a kapcsolatnak, de egyre mélyebben érezte, enélkül üres lenne az élete. Néha jólesett kimennie a kedvenc búvóhelyére, a rétre egyedül. Itt magas volt a fű, el lehetett tűnni benne, gyerekkora óta járt ide. Persze sokszor kivitte a lányt is, leültek a fűbe, nézték a dombokat, mezőket, búzatáblákat, kukoricát, repcét, és Mihály mesélt:

– Él itt a Recsében egy öreg szarvasbika, amelyik már több mint százéves, és csodás ereje van. Még beszélni is tud, azt mondják. Én már láttam. Amikor apám elment, még kicsi voltam. Kijöttem ide, elbújtam, itt is aludtam. Ő megállt előttem, én ránéztem, bele a nagy barna szemébe. Szép volt a tekintete, erőt sugárzó, magabiztosságot adó. Azt hiszem, azt mondta nekem szavak nélkül, hogy hallgassak a megérzéseimre.

Olykor, ha kimentek oda a rétre, Mihály zenélt a szájharmonikán, táncoltak önfeledten, Veronika énekelt, kontrázott, tele szájjal nevetett, ez volt a boldogság.

Amikor megszületett Kismihály, a fiuk, Mihály nagyon büszke volt. Elment a kocsmába, amit egyébként nem szokott, és mindenkinek fizetett, aki csak ott volt. Hárman-négyen voltak a teremben, rexeztek, söröztek, Mihály nem ismer-te egyiket sem. Másik faluból jöttek.

Innen kezdve lassan megváltozott az életük, Veronika gondolataiban már nem Mihály volt a központ, hanem a gyerek. Mihály sokszor elutazott, hiszen a templomtornyok nem jöttek el Gárdonyba egy kis bádogért, ilyenkor napokig, néha hetekig is odavolt. Amikor hazaért, nem a régi meghittség fogadta, a gondok, problémák, hiányok felemlégetése volt a program. Ha véletlenül elmentek a tükör előtt, Mihálynak úgy tűnt, Veronika egyre halványabban látszik. Ritkábban keresték a gyöngédséget is egymásban. Mihály gyanakodott, nem tart-e Veronika szeretőt. Még mindig szép volt, kívánatos, de a melegség he-

lyére kevélység surrant, tartása egyenesebb, hangja érdeesebb, tekintete keményebb lett. Sokat veszekedtek, Veronika egyre többször emlegette a régi életét, Mihály pedig nem tudott együtt érezni vele, mert a munkájával is sok gondja akadt. Kevesebb megrendelése volt, az embereket is el kellett küldenie. Így alakult, hogy egy idő után megismerte a nógrádgárdonyi kocsma vendégeit, egyre több időt töltött velük, többet mint otthon.

Aztán egyszer, amikor hazaért, üresen találta a házat. Május volt, meleg. A levegőtlen házban az asztalon cédula: délről fúj a szél, mennem kell. A gyermekemet a szomszédasszony hozta át estefelé.

Akkor Mihály elfelejtette a kocsmát, az alkalmi barátokat. Kismihállyal járták a Recsét, a dombokat, tanította mászni a sziklán, kötéltechnikára, biztonsági és csúszó csomót kötni, lesték a vadakat. Egyszer mintha magát az Öreget is látták volna. Megcsinálták a leckét, meséltek egymásnak, beszélgettek. Mihály ismét boldog volt a szűk kis világában. Amikor ritkán még elment dolgozni, Kismihályt bevitte a nagyanyjához a városba. Veronikáról egy idő után nem beszéltek, nem volt már része az életüknek. Kismihály néha álmodott vele, de emlékei megfakultak, mint képe a tükörben. Nem tudták, merre jár, nem is gondolkodtak rajta.

Néha megálltak a nagy tükör előtt, mutogattak, grimaszoltak, nevettek egymáson, melyikük lett rondább. Egy ilyen alkalommal Mihálynak úgy tűnt, Kismihály halványabban látszik, mint máskor. Megtörölte a tükröt, megnézte magukat még egyszer. Kezdett rájönni, miben áll a tükör különlegessége. Aki elmege, elkezd elhalványulni.

Ettől kezdve nem ment többet dolgozni, otthon maradt a fiával. Ő vitte iskolába, ment érte délután, együtt volt vele egész este. Ha a gyermek kiment játszani a barátaival, az ablakból leste minden mozdulatát. Esténként odaállította a tükör elé, és egyre inkább kétségbeesett, mert úgy látta, halványodik a gyerek képe. Lassan a mániájává vált a tükör, a gyermek elfogyó látványa.

Egy tavaszi hétköznapon iskola után Kismihály a leckét csinálta, Mihály főzni akart, de nem volt otthon valami. Kiszaladt a boltba, és mikor fél óra múlva belépett a házba, furcsa ürességet érzett. Meglátta a cédulát az asztalon: elvittem Kismihályt, hogy megismerje a valódi családját és népét.

Nem volt értelme utánuk menni. Ki tudja, a meleg déli szél merre fújja őket, hol telepednek le ideig-óráig, hogy aztán továbbsodródjanak a világban. Mihály lassan bement a lakásba, el a tükör előtt, és ahogy belepillantott, úgy látta, halványodik a képe. Sokat ivott ezek után, a házból alig mozdult ki, emberrel nem beszélt. Dolgozni nem járt már rég. A szarvassal beszélgetett néha, hangtalanul, legbelül. Évek teltek el így. Egy nap végleg eltűnt a tükörképe.

*

A szél nem csökkent, de a csönd megtört, egyre több hang jött át a némaságon, ahogy a déli meleg délutánba hajlott. Pacsirta szólt magasan a burjánzó gyom fölött, egy helyben vitorlázott és zengte énekét a rét fölött. Távobabb a tónál golyák kelepeltek, nem látszottak, de jól hallatszott összeütött csőrük csattogása. A közelben tücskök ciripeltek, a bozótból neszezés hallatszott: talán gyík vagy egér. Néhány fecske is beszállt a délutáni koncertbe, az erdő felől pedig ágak roppanását hozta a szél, megindultak a nappali vadak. Vaddisznók,

dámok csörtettek a csapásokon. Az erdőszélen a szarka farkát billegtetve hingtázott egy ágon. A távolban, a faluban egy kutya ugatott fenyegetően, de mire a hangja ideért, csak halk aláfestéssé vált a rét zenéjéhez. Mindehhez társult a növényzet buja illata: keveredett a földszag, az elhullott részek rothadása a friss hajtások üdeségével, a nyári virágok nektárjával, a patakpart iszapja a messziről érkező szagokkal. Teljes pompájában és erejében élt a vidék.

Mihály a tánc és zenélés után kifújta magát, felnézett a dombra, mintha valamit keresne. Pedig tudta, hogy ott van. Felállt, a zsák után nyúlt. Felvette a hátára, és nehéz, határozott léptekkel elindult. Átgázolt a gyomos ugaron, átkelt a patakon – alig volt benne víz, de így is nedves, sáros lett a cipője –, átvágott a nádason, a fason, és nekivágott a domboldalnak. Egyenletesen ment, nem nézett fel, csak a lába alá. Elérte az erdő szélét, megállás nélkül csörtetett tovább. A szarka abbahagyta a himbálódzást, és eszeveszetten cserregni kezdett, valami nagy veszélyre figyelmeztetve az erdő lakóit. Madarak rebbentek fel, apró kis rágcsálók szaladtak el az útjából, egy rigó majdnem a lába alá került, ahogy Mihály egyre beljebb vette magát az erdőbe.

Aztán a nagy motoszkalás egyszerre elcsendesült, furcsa nyugalom ülte meg a helyet. Mihály megállt, zavart tekintetével felnézett, és mintha az Öreggel állt volna szemben. Alig pár lépésnyire látta, úgy érezte, hogy elállja az utat előle, nehogy rossz irányba menjen. Fenségesnek tűnt teljes pompájában, őszes szőrével, hatalmas termete mellett szinte összement az erdő. Tekintete meleg, szomorú.

– Köszönöm, hogy eljöttél – szólt Mihály. – Sokat beszélgettünk, hálás vagyok érte. Már jól vagyok. Kérlek, engedj most!

Úgy látta, az Öreg megbillentette a fejét, mint aki csóválja. Mihály egy pillanatra lehunyta a szemét, és mire felnézett, az Öreg már nem volt sehhol. Hangtalanul eltűnt, nyomot sem hagyott. Megnyílt az út.

Majdnem a domb tetején van egy tisztás, szinte szabályos kör alakú, közepén egy hatalmas tölgyfa. Több száz éves lehet, törzse vastag, három ember bírja csak átfogni. Koronája az égbe tör, hatalmas ágai körös-körül szinte betérítik az egész helyet. Gyönyörű fa, sok lakó otthona, mások pihenője, árnyéka, rejteke. Nem sokan járnak erre mégsem emberek, mert nincs itt semmi olyasmi, amiért ide kéne jönniük. Mihály viszont pont ide tartott.

Lassú mozdulatokkal kivette a kötelet a zsákból: miért pont piros? – gondolta. Hozzáértő módon feltekerte, a fa alá állt, és a köteget jó erősen feldobta, pontosan úgy, hogy egy magasban lévő vízszintes ágon akadjon meg. A visszahulló kötélvéget egy alsó ághoz kötötte, és a másik szálon, ami szabadon lógott, felkapaszkodott a fára. Elhagyta a földet, nem nézett vissza, a kötélre összpontosított. Gyorsan, rutinosan hajtotta, kötötte, csomózta, míg kialakult a hurok, amire szüksége volt. Átvette a nyakán, és zuhant.

A föld fölött pár centivel állt meg, a kötél visszahúzta, vad lengésbe kezdett. Majd ez csillapodott, épp csak libegett kissé. Néhány magasabb fűszál elérte a cipője orrát, amelyen most kezdett száradni a sár.

Pleyer Adrienn

Szóvátehetetlen

Már egy ideje fel voltak matricázva a buszok, az első ajtónál nagy zöld karika, a hátsóknál pedig behajtani tilos tábla alakzat, de ténylegesen csak azon a héten vezették be bizonyos budapesti buszjáratokon, hogy kizárólag az első ajtón lehet felszállni. Hiába tettek ki a vezető mellé egy táblát, egyértelművé csak az tette a dolgot, hogy a végállomáson a hátsó ajtókat nem nyitották ki. A Moszkván még minden zökkenőmentesen ment, de ahol már voltak leszállók is, támadt némi zavar. A sofőr késleltetve nyitotta a leszállóknak a hátsó ajtókat, ennek ellenére is akadtak olyan felszállók, akik ott slisszantak fel. Ekkor a sofőr nyugodt hangon beleszólt a mikrofonba, és megkérte a tévelygőket, hogy elől legyenek kedvesek. Az utasok száma és a páratartalom megállíthatatlanul nőtt, ráadásul a tömeg elakadt a busz közepén két babakocsi miatt, amelyeken csak a nagyon elszántak verekedték át magukat. Az egyik megállóban olyan sokan voltak, hogy már úgy tűnt szabályosan fel se lehet szállni. A sofőr kétszer is be kellett mondja a monológját, másodjára azt is hozzáfűzte, hogy addig nem megyünk tovább, amíg a hátsó ajtón felszállók előre nem fáradnak. A busz belsejét meg csak forrósította a tűző nap és a tömegeből kiszakadó egyre paprikásabb sóhajok. Kétszeres menetidő, most aztán tutira elkések, micsoda ökörség, nem ezért fizetünk annyit, mire jó ez, miért nem mennek már hátrébb, jaj a lábam, vegye már le azt a hátizsákot, nem férünk fel, és egyre feszültebb lett a hangulat.

A következő megállóban a jelenet ismétlődik, hátul felszállnak, a sofőr bemondja, a többség előremegy, két rosszul öltözött férfi nem. Egyébként azok voltak. Egy pillanatig értetlenül körülnéznek, aztán mégsem előreindulnak, hanem a rövidebb úton a busz hátuljába mennek, az egyikőjük még le is ül. Egy utas sem teszi szavá, senki sem ismétli meg a sofőr szavait. Ezen a járaton nincs egy „hős” sem, aki a szemükbe nézve próbálna igazságot tenni. Naná, az *ilyenek* nem szoktak jegyet venni, motyogja mögöttük valaki. Eközben a többség préselődik a busz első felében, továbbra is megakadva a babakocsikban. A vezető most nem mondja be újra. Picit vár, miközben mindenki csak maga elé mer nézni, még mindig nem mondja be, nem fenyeget azzal, hogy addig nem megyünk tovább, semmivel sem fenyeget, csak szépen lassan elindulunk. Hát persze, *nekik* mindent szabad, szaladt ki félhalkan az egyik utas száján.

Végállomás, lassú készülődés a leszállásra. Ahogy az ajtók kinyílnak, egyként ömlik ki rajtuk a sok utas. Két kéz összekoccan, véletlenül. Egy fiatal barna nőé és az egyik férfié *közülük*. „Elnézést”, mondja a nő, a férfi csak mogorván néz, egy szót se szól. Hirtelen rábök a kezén egy sérülésre, láthatóan régebbi, majd a nőre mutat, és sírást mímel: „Maga volt, megsebzett”, mindezt egyetlen hang nélkül. A nő összeteszi a férfi kézjeleiből a mondandóját, felkacag, hisz érti az ugratást, a férfi meg csak hangtalanul mosolyog. Ekkor a nő elszégyelli magát, hisz ő is azt hitte róluk, pedig nem is. Gyorsan körülnéz, hátha látta más is a jelenetet, hogy megértsék, nem is azért mentek csak úgy hátra; de ezalatt már mindenki leszállt. Hiába árad be a friss levegő.

Gerard Smyth

Hegy

Talán sosem vettem észre
vagy mindennap sietni kellett
gyorsan a hírekkel, túl gyorsan.

Vagy egyszer láttam tán
és aztán már oly természetes volt –
hogyan sosem néztem rá újra –

a tétlen hegyre: messze, de ott van –
tisztán látszik városi ablakomból.
Esti sziluettje kirajzol egy

erdőt, mely évről évre csak nő.
Néha eltakarja a napot,
s havazáskor hús, fehér oltár.

Mindig is ott volt – a távoli
csúcsok látványa, egy kép, amely a két
utcasarok közt fogadott.

A régi utca,
hol ezer lépést tettem
s első nőm megismertem.

Gerard Smyth 1951-ben született Dublinban, Írországbán. Dublin óvárosában nőtt fel, ami jelentősen befolyásolta költészetét. Az 1960-as évek végén kezdett publikálni; eddig hét verseskötete jelent meg.

Nora Nadjarian

A tenger

Egy tenger közöttünk –

Ha félig beúszunk, láthatlak, mondtad.
Lehet így, ez csak egy tenger, mondtad –

Ma vad, hideg és fehér hullámokat vetett,
Mondták: December,
De-cem-ber –

S a szívem kiugrott, mint egy bébidelfin,
Megrázta magát, úszott s felugrált
Egy új hónap, egy új év felé –

Ha szívem partod éri,
A víz sima, tiszta s édes lesz,
Kéken izzó.

Érzed majd
A nyakad legforróbb pontján,
Az állkapcsod s a vállad közt félúton

A szívem lüktető vallomását:
a-ni o-he-vet ot-kha

a-ni
o-he-vet
ot-kha

Nora Nadjarian örmény-ciprusi író-költő 1966-ban született Limassolban, Cipruson. Angliában és Svájcban végezte tanulmányait. Versei mindennapi témákat dolgoznak fel, ám túllépnek a valóságon és szimbolikus belső világokat fednek fel. Főként angolul és örményül, de görögül is alkot.

Donald Revell költő, esszéíró, fordító és egyetemi professzor Bronxban, New Yorkban született 1954-ben. A Buffalói Egyetemen doktorált 1980-ban, jelenleg a Nevadai Egyetemen tanít.

Donald Revell
Égre hajolva

Égre hajolva
Falják a szomjas
Füvű kis mezők
A tüzet a szélből
A szélnek tüze van

Egy bocsánat
Kettőt old fel
A sivatag
Kegyelmet szül

Égre hajolva
Nincs igaz élet
Új szív nélkül, mely
A tűzben virágzik
A tűznek szíve van

Dick Davis

Víz

Hangod bája s szépsége felkavart,
Egy pillanatra messze kalandoztam:
Visszautaztam vagy harminc évet
Az olasz sziklák közt futó kis érhez
Valahol magasan az Alpokban
Tiszta víz áradt titkos forrásból:
Fény csillant meg rajta, mint egy kis áldás,
Egy ártatlan, édes szivárvány –
Véget nem érőn áradó szépség,
Amit mától más formában iszom.

Dick Davis Portsmouthban, Angliában született 1945-ben, Cambridge-ben és Manchesterben tanult, itt szerezte doktortúráját is, középkori perzsa irodalomból. Egyetemen tanított Teheránban, Angliában és az Egyesült Államokban is.

Eva Bourke

Hómese

Hogyha kívánhatnék egyet
azt kérném, hadd élhessek
két-háromszáz éve Japánban.

Új nevem is lenne:
Banánfa vagy Tintatartó,
vagy Egy Csésze Tea,

tücskökkel s fecskékkel beszélnek
tudván, hogy a Tejút az
ő szemükben is ott csillog.

Tán útnak indulnék,
messzi Észak felé
vagy magam élnék, s panaszkodnék a látogatók miatt.

Megérteném, hogy a fák
magukért vannak, nem másért
és tanulnék tőlük.

Fontos képjeleket
tanítanék, mint „illelmes béka”
vagy „csiga a Mount Fujin”

és kalandozva megvarrnám szakadt szandálom
vagy a hátizsákom,
miközben rovarok dalát hallgatom.

Életem végére tán egyedül maradnék
egy terményboltban, hova hó
hull be a lyukas tetőn.

Eva Bourke Németországban született és a Münchener Egyetemen tanult művészettörténetet. Az 1970-es évek vége felé Írországba költözött családjával, azóta ott élnek. Eddig öt verseskötete jelent meg.

Halvard Johnson
Éjszakák az esős parton

Itt szeretnék meghalni,
a fenyők alatt a parton.
Leülnék oda, a hátam
egy törzsnek döntve. Csak nézném a vizet,
szinte nem is látszana a túlpart
a ködös sötétségben.

Aztán pedig tüzet raknék éjjel,
főznék egy utolsó kis bögre kávé.
Visszaülve meglátnám az árnyékom,
felettem s mögöttem, a fák közt játszva.
Ahogy kihuny a tűz, az erdő közelebb lépne.
Együtt feküdnénk a sötétben, csodás haláltusánkban.

Az utolsó éjjel a parton
beülnék a kenumba, és kieveznék a vízre.
A parti fenyők eltűnnének. Sötét előttem,
sötét mögöttem. Se hold, se csillagok. Sötét víz alatt.
Térdelve eveznék az áradó csendben, ott ülnék
alig lélegezve, s várnám, hogy jöjjön a fény.

Halvard Johnson Newburghban, New Yorkban született, tanulmányait New Yorkban, Ohióban és Chicagóban végezte. Számtalan díjat kapott költészetéért és prózájáért egyaránt.

Mohai Szilvia fordításai

Ahmet Ümit

A szerelem illúzió

A kocsiban két ember ült. Ceren és Cihan. Cihan vezetett, Ceren pedig figyelte a fiatal férfit. Habár csak néhány órát lesznek egymástól külön, máris annyira hiányolta, mintha napokig nem látnák egymást. Cihan az itt-ott foltozott aszfaltutat figyelte, amely a házak között húzódott, de tudta, hogy a lány nézi. Néha oldalra fordult és ránézett, vadonatúj szerelemmel és még nem halványuló izgalommal. Megérkeztek. Ahogy a kocsi megállt a kórház előtt, Ceren nem bírta tovább, és szorosán átölelte Cihant. A fiatal férfi is teljes testével ölelte Cerent, egy ideig így maradtak. Majd Cihan kicsit elhúzódott, és megcsókolta Ceren homlokát. A lánynak ez nem volt elég, az ajkát is csókra nyújtotta türelmetlenül. Cihan nem utasította vissza a lányt, és olyan finoman csókolta meg az odatartott ajkat, mintha tartana tőle, hogy fájdalmat okoz. De Ceren mintha akarta volna, hogy fájjon, Cihan alsó ajkát ajkai közé vette, és szenvedéllyel csókolta. Cihan nem késlekedett viszonzni ezt a vággyal teli csókot. Magukról megfeledkezve elvesztek egymás szájában, és talán tovább is folytatták volna, ha a mögöttük lévő autó sofőrje nem dudál rájuk keményen. A duda hangja a két szerelmezt felriasztotta. Szétrebbentek. Cihan hátrafordult a mögöttük álló sofőrhöz:

– Jól van, na, jól van. Türelem! – De azért félrehúzódott. A kocsi sofőrje a fejét dühösen csóválva gyorsan elhajtott mellettük. Cihan pedig sejtette, hogy szidja őket, ezért az öklét rázva utánakiáltott a távolodó kocsinak:

– Marha!

– Ne is törődj velem, életem! – nyugtatta Ceren. Megragadta a fiatal férfi kezét, amely még a levegőben volt. A tenyere közé fogta, és gyengéden megcsókolta. – Érdemes ezen felhúzni magad?

– Talán itt a világvége, ha vár egy kicsit? – motyogta Cihan, de kezdett megnyugodni. A lány nézte a még mindig a tenyerei közt nyugvó kezét. Cihannak legjobban a kezét szerette. Persze, szerette a szemét is, amely fedett helyen barna, szabad ég alatt zöld színű, a békés tengerre emlékeztető, világosbarna haját is... De a keze az más. Gondolkodás nélkül meg tudná adni magát ezeknek az erős, formás kezeknek hosszú ujjakkal. Ahogy számtalanszor meg is tette, minden megbánás nélkül, élvezetek között vonaglóan. Egy pillanatig elképzelte, ahogy ezek a kezek újra a testén vándorolnak. Elmélázott, teste felforrósodott, szíve izgatottan vert, de nem tartott sokáig, éber álmodozását szerelme hangja szertefoszlatta:

– Menned kell, pszichiáternő, különben Tamer tanár úr nagyon mérges lesz.

Cihannak igaza van, mennie kell. De nem mulasztott el még egy apró csókot adni a férfi szájára. Tekintete ismét Cihan jobb kezére siklott, ezt a gyönyörű kezét még egyszer megcsókolta. Azután gyorsan kinyitotta az ajtót és kiszállt, ha még tovább vár, talán képtelen lesz rá. Miután kiszállt, nem indult el rögtön. Állt az ajtó mellett, és egy pillanatig még nézte szerelmét, az pedig őt. Ugyanazzal a vággyal, szenvedéllyel és szerelemmel... Majd Cihan azzal a szép, erős kezével búcsút intett, és beindította az autót. Ceren még akkor sem

indult el azonnal, amikor a kocsi elhajtott. Egy darabig csak nézett távolodó szerelme után. Hirtelen eszébe jutott, hogy késésben van, összekapta magát és futott a kórházba.

Bent Tamer professzor szigorú arccal fogadta:

– Hol voltál? – Rendesen leszidta, lehetőséget sem adva Cerennek a magyarázatra. – A társaid már a szobákban vannak, csak te maradtál.

– Rendben, Tanár úr, már megyek is. Hányas szoba?...

– Hetes. Szegény ember már biztos vár.

– Bocsánat – felelte Ceren, és elindult a hetes felé.

Nem volt nehéz megtalálni a hetes szobát, az első emeleti, gyógyszerszagú folyosó végén volt. Bűnbánó arccal kinyitotta az ajtót, és belépett. De hiábavaló volt a büntudata, mert senki nem volt a szobában. Egy percig nem tudta mit tegyen, ránézett a szoba egyetlen ablakára, amelyet rácsok takartak, az ütött-kopott asztalra, előtte és mögötte egy-egy szék állt, az asztalon egy vízzel teli kancsó és két üres pohár. Menjen oda és üljön le? És mi van, ha rossz szobába jött? Nem, Tamer tanár úr a hetes szobát mondta. Talán tévedett. Épp mikor már elhatározta, hogy kimegy és megkérdezi a tanárát, nyílt az ajtó. Egy férfi lépett be, mögötte az ápolónő.

– Már itt van? – kérdezte az ápolónő. – Ne haragudjon, de be kellett járnom a kórtermeket, azért késtünk...

– Semmi gond – felelte Ceren, még mindig állt. Hirtelen úgy érezte magát, mint egy házigazda. – Parancsoljon... – mondta.

Az ápolónő nem vette magára, a férfihoz fordult:

– Menj oda – mondta –, ülj le arra a székre.

A férfi bánatosan, kíváncsian, de még inkább szégyenlősen nézett hatalmas gesztenyebarna szemével. Habár tavasz volt, olcsó, kék sapkát viselt, amely széles homlokának a felét eltakarta. A férfi kezeit elől szorosán összekulcsolva, félénk léptekkel közeledett a székhez. Mivel nem volt benne biztos, hogy Ceren kezét fog-e vele, nem akart kezét nyújtani. Azonban Ceren úgy gondolta, ezt kell tennie, ezért a kezét nyújtotta a férfinak. Tamer tanár úr is mondta, hogy a kommunikáció fontos. A férfi szeméből a felé nyújtott kéz láttán eltűnt a szomorúság és a szégyenlősség is, arcán gyermeki mosoly jelent meg. Ceren kinyújtott kezét sietősen, talán kicsit esetlenül is, megszorította.

– Parancsoljon, üljön le – mondta Ceren.

A férfi leült, kezét a térdére tette, fejét enyhén oldalra döntötte. Az ápolónő Cerenhez fordult:

– Akkor én megyek. Ha szüksége van rám, a szobámban vagyok a folyosó elején.

– Rendben, köszönöm – válaszolta Ceren.

Az ápolónő kiment, Ceren pedig leült az asztal mögötti székre. Elővette a jegyzetfüzetét és tollát, az előtte heverő vizsgálati lapra feljegyezte a szükséges adatokat. Amikor felemelte a fejét, éppen a férfi szemébe nézett. A férfi rögtön elkapta a tekintetét.

– Nos – szólt Ceren, miközben mosolyogni próbált. – Én Ceren Narmanli vagyok.

A férfi megtörtén nézte Cerent, de a nevét nem mondta meg. Ceren kénytelen volt nyíltan megkérdezni:

- Megmondaná a nevét?
- Muhsin – felelte a férfi. – Muhsin Uysal.*

Ceren, miután leírta a nevet, a férfira nézett. Ő próbált mosolyogni, de nem sikerült. Ceren sem mosolygott. Félt, hogy a férfi félreértheti. Tamer tanár úr mindig azt mondja, hogy világosan meg kell húzni a beteggel való kapcsolat határait.

- Nos, Muhsin úr, elmesélné röviden az életét? – kérte Ceren.

– Elmesélem – felelte Muhsin, de valahogy nem akarózott elkezdnie. Barna szeme szorongva összeszűkül.

– Nos? – mondta Ceren. A férfi még kényelmetlenebbül érezte magát. Hűvös verejték borította el... Ceren nem akarta kényszeríteni, türelmesen várt, végül a férfi felbátorodva megszólalt:

- Izé, a háta mögötti ablak... Kinyitná az ablakot?

Ceren figyelmesen nézte a férfit...

- Jól van?

- Jól, jól vagyok... Egy kis levegőre van szükségem.

– Máris nyitom – azzal Ceren felállt. Teljesen kitérte a mögötte lévő ablakot. Rögtön hűvös, friss levegő áramlott a szobába.

Muhsin percekig mélyen szívta magába a hús levegőt, mintha oxigén nélkül maradt volna a víz alatt. Mikor jobban érezte magát, megszólalt:

- Köszönöm.

– Szívesen – felelte Ceren. – Nekem is jobb így. Itt bent kevés a levegő. – Ismét az előtte heverő papírra nézett.

- Arra kértem, hogy meséljen magáról... – A férfi arca újra elsötétült.

– Ha szeretné – folytatta Ceren segítően –, kérdéseket teszek fel, talán úgy könnyebben válaszol.

Nem tűnt el teljesen a szorongás a férfi arcáról, de szemében reménytelen fény jelent meg.

- Válaszolok... – felelte.

- Szóval, Muhsin úr, mikor és hol született?

- 1969-ben Keşanban.

- Az általános iskolát hol végezte?

– Keşanban tanultam, a Köztársaság Általános Iskolában. Közvetlenül a házunk mögötti utcában volt. Gyalog mentem és jöttem, az első nap apám vitt el. Nagyon féltém. Az iskolának hatalmas kertje volt, a gyerekeken fekete köpeny, a tanárok mogorvák. Haza akartam menni apámmal. De apám azonnal megragadott a fülemnél fogva. Azt mondta, ha nem járok iskolába, összetöri a csontjaimat. Amikor kicsi voltam, apám sokat vert. Nagyon féltém tőle. Ha azt mondta, maradnom kell, hát maradtam. A kert sarkában sírdogáltam. Aztán hozzászoktam... Barátaim is lettek... Aztán a tanár megkedvelt. Nagyon szépen írtam. Matekból gyenge voltam, de nagyon szépen írtam...

- Az általános iskola után?...

– Az általános iskola után a tanár behívatta apámat. „A gyerek szépen rajzol, küldd művészeti iskolába. Jó műszaki rajzoló lesz belőle” – mondta neki. Mondott még egy csomó dolgot. Apám csak hallgatta, mit mond a tanár. Bó-

* Az Uysal név jelentése: szelid, jámbor

logatott: „Rendben, elküldjük” – mondta, de nem így lett. Fikret mester mellé adott inasnak.

– Ki ez a Fikret mester?

– Fikret mester... – ismételte Muhsin. Mintha meglepődött volna azon, hogy Ceren nem ismeri. Csodálkozása nem tartott sokáig, azonnal válaszolt a kérdésre.

– Fikret mester Keşan legjobb szabója volt. Egy nap útközben találkoztunk vele apámmal. Akkor még az általánosban negyedik osztályos voltam. Fikret mester a kezemre nézett. „Ebből a gyerekből jó szabó lenne. Add mellém.” Apám meghallgatta Fikret mestert. Bólintott. „Rendben, elküldöm” – mondta. Az iskola után Fikret mesterhez küldött...

Miközben Muhsin mesélt, Ceren tekintete a kezére vándorolt. Összerezcent. Mintha a szerelme kezét látná. A férfi keze pont olyan gyönyörű volt, akár a szerelméé. Sima, akár a gyertyák a gyertyatartóban, hosszú ujjakkal, erőteljes, de nem durva tenyér, sem vastag, sem vékony csukló, tökéletes harmóniában a kéz többi részével... Ha tehette volna, percekig nézte volna ezeket a kezeket. De Muhsin hangja felrázta melánizásából.

– Vízet, ihatok egy kis vizet? A gyógyszer, amit szedek, kiszárít.

– Persze, parancsoljon – szólt Ceren.

Muhsin felállt, ügyetlen mozdulattal felemelte a kancsót és megtöltötte a poharat. Zajosan, szürcsölve kiitta a vizet. Míg ivott, Ceren még mindig a kezét figyelte. Addig nézte, amíg Muhsin le nem rakta a poharat az asztalra és vissza nem ült a székére. Amint leült, Ceren elszakította tekintetét a kezéről, és megkérdezte:

– Azután Fikret mesternél mi történt?

– Nem történt semmi! Kitanultam a szabóságot. A kezem ráállt, előbb ségéd lettem, aztán mester...

Ceren tekintete megint Muhsin kezére vándorolt volna, de talán hogy ezt megakadályozza, megkérdezte:

– Mesterként nem akart saját üzletet nyitni?

– Nem – felelte. – Hogyan lehetne a katonaság előtt saját üzletet nyitni? Meg aztán Fikret mester mit szólt volna? Üzletet nem nyitottam, de annyi időm lettem, hogy bevonultam katonának... – megtorpan. Nem tudta eldönteni, miről meséljen. Jobb kezét a bal tenyerébe vette, és megállás nélkül szorongatta.

– Szóval bevonult katonának – szólt Ceren. – És milyen volt a katonaság?

– A katonaság jó volt... A társaim néha fecsegőnek csúfoltak, de a katonaság jó volt. Ott aztán megvarrtam az ország fészékeit, foszlásait. A társaim kedveltek. Volt ott egy őrmester... Kara őrmester... Na, ő nem szeretett. Miért, azt nem tudom, de nem szeretett. Egyszer a többi őrmesterrel együtt iszonyúan megverték. Ráadásul a hálóterem közepén, mindenki szeme láttára... Összeestem és elájultam. A gyengélkedőn tértem magamhoz. Volt ott egy nagyon jó orvos főhadnagy. Megkérdezte, mi történt velem.

„Leestem a priccscről”, mondtam.

„Ne hazudj, megverték!”

„Nem, parancsnok. Leestem a priccscről.”

„Ne félj, tegyél panaszt. Támogatlak”, mondta.

„Én nem teszek panaszt senkire – feleltem. – Az orvos főhadnagy elmegy, és ha panaszt tennék Kara őrmester megint megveretne a hálóterem közepén.” Nem tettem panaszt. Az orvos főhadnagy jó ember volt. Gyógyszert adott ne-

kem, meg kenőcsöt. A sebeim gyógyultak, de a fejemben valami nem stimmelt. Az orvos főhadnagy hívatta Kara őrmestert, beszélt vele. Kara őrmester soha többet nem ért hozzám... De a fejemben a tompaság nem jött helyre. Az orvos beszélt a parancsnokkal. „Muhsin nincs jól, szereljük le”, mondta.

A parancsnokom nem engedte. „Levegőváltás kell neki, küldjük el, hadd pihenjen, aztán jöjjön vissza”, mondta.

A főhadnagy nem hagyta annyiban a dolgot. „Ez a gyerek nincs jó állapotban, szereljük le”, eróskodott.

Ekkor a parancsnokom orvosi bizottsági szakvéleményt kért. Az orvos elküldött a kórházba. A bizottság elé küldtek. A bizottság megnézett. Egymás között beszélgettek. Én nem tudom, miről beszéltek. Aztán újra rám néztek. Egy hét múlva leszereltek...

Muhsin váratlanul elhallgatott. Barna tekintete élettelené vált, összegörnyedt, nyakát behúzta.

– És a katonaság után? – kérdezte Ceren, visszakanyarodva a témához.

– A katonaság után – tért magához Muhsin –, a katonaság után visszamentem Keşanba. Muszaj volt. Gülsüm várt.

– Gülsüm? Ő ki?

A férfi elfordította a tekintetét, mielőtt válaszolt, nyelt egyet.

– Gülsüm a feleségem volt... – mondta végül.

– Hogyhogy? Mielőtt bevonult, megnősült?

– Nem, utána. Mielőtt bevonultam, megegyeztünk. Várta, hogy visszatérjek.

– Hogy ismerkedtek meg?

Muhsin megint elhallgatott. Elkezdett nézelődni, mintha a szavak, amiket keres, a szobában lennének valahol elrejtve, és meg akarná találni őket. Amikor pillantása találkozott Cerenével, megszólalt:

– Az utcán – válaszolta. – Nem azon az utcán, ahol a házuk volt, hanem ahol Fikret mester üzlete állt. Az ő házuk Fikret mester üzletével szemben volt. Ahogy jártam-keltem az utcán, megpillantottam őt. Ő is engem... Aztán elkezdett kiállni az ablakhoz, én meg olyan helyre ültem az üzletben, ahonnan láttam az ablakát. Így ismerkedtünk meg...

Ahogy befejezte a beszédet, ártatlan kifejezés jelent meg Muhsin arcán. Cerennek tetszett a férfi története.

– Gülsüm szép volt? – kérdezte.

Muhsin elpirult, mint egy fiatal lány.

– Szép volt – motyogta. – A haja hennával festve, mézszínű szeme volt, és vékony, magas termete...

– Mondta neki, hogy szép?

Muhsin egész arcán szégyenlős mosoly terült szét, kimutatva fogatlan ínyét.

– Mondtam hát...

– És ő mit mondott?

– Azt mondta, hazudok, de nem azért, mert nem hitte el, tudta magáról, hogy szép. Tudta, ezért is akarta hallani. Azt mondta, hazudok, hogy még egyszer mondjam.

– Ő is jóképűnek találta magát?

– Nem tudom, valószínűleg igen. – A pillantása a kezére esett. Csillogó szemét Cerenre emelte, és kinyújtotta a kezét.

– A kezemet szerette a legjobban. „Olyan szép a kezed... Milyen meleg a kezed” – mondogatta... – Milyen erős a kezed. Ahogy a kezed az arcomhoz ér, a fáradtságom elmúlik”, azt is mondta: „elmúlik a fejfájásom tőle”. Gülsümnek gyakran fáj a feje, de ahogy hozzáértem, elmúlt. Gülsüm megcsókolta a kezemet, és azt mondta: „az életemet tenném ezekbe a kezekbe”.

Ceren csodálkozva bámulta Muhsin arcát. Alig hitte el, hogy egy másik nő egy másik férfinak ugyanazokat mondta, amiket ő gondolt Cihannal kapcsolatban.

– És azután mi történt? – kérdezte kíváncsian. – Mikor házasodtak össze?

– Mikor visszatértem a katonaságtól – felelte a férfi. – Fikret mester megkérte Gülsüm kezét számomra. A családja az elején nem egyezett bele. De amikor Gülsüm kijelentette, hogy rajtam kívül nem megy máshoz, akkor nem szóltak egy szót sem... Összeházasodtunk...

Ceren ajkán nyugodt, széles mosoly jelent meg. Odavolt a boldog szerelmi történetekért.

– Lettek gyerekeik? – kérdezte.

– Lettek – felelte Muhsin. – Még abban az évben, amikor összeházasodtunk ikreink születtek.

– Ráadásul ikrek. Lányok vagy fiúk?

– Lányok. Nagyon hasonlítottak az anyjukra.

– Most hány évesek?

Muhsin félrefordult, fejét lehorgasztotta. „Valami rosszat mondtam?” – gondolta Ceren. Nem erőltette a dolgot.

– Utána megnyitotta a saját üzletét?

Muhsin félénksége elmúlt.

– Meg. Ha Fikret mester nem halt volna meg, nem nyithattam volna. Ahogy meghalt, megnyitottam. Bárcsak ne tettem volna! Nem sikerült. Minden elromlott. A régi ügyfelek nem jöttek. Nem tudtam dolgozni. Az ikrek iskolába mentek. Végül bezártam az üzletet, és elmentem egy konfekcióüzembe dolgozni. Nehezen, de megéltünk, legalább boldogok voltunk... Amíg Hüsmen szemet nem vetett a feleségemre.

– Ki az a Hüsmen?

– Ki lenne? A háziurunk.

– A feleségére vetett szemet?

– Igen... De nem törődtem vele. Azt mondtam, Gülsüm más férfit észre sem vesz rajtam kívül. Vagy ha igen, Gülsüm becsületes, más férfira rá sem néz...

Muhsin tekintetén átsiklott egy sötét felhő.

– Mégis ránézett? – kérdezte Ceren.

Muhsin nagyot sóhajtott.

– Az ember kapzsi teremtmény – mondta. – Én szegény voltam, Hüsmen meg gazdag. Gülsüm őt választotta. Ha csak választott volna, jó lett volna. Ha azt mondja: „nézd, téged már nem szeretlek, elmegyek Hüsmennel”, elfogadom. Mit tehetnék? Megszeretett mást, elengedem. De nem mondta.

Muhsin ismét elhallgatott, a fejét lehajtotta, szemét a kezére függesztette.

– És mit csinált? – Ceren kénytelen volt megkérdezni.

– Mit csinált volna? – emelte fel a fejét Muhsin. – Azzal a kopasz Hüsmennel összefogva tervezgetni kezdték, hogy öljenek meg. Engem és a lányainkat...

Ceren megdöbbsent.

– Komolyan mondja?

– Persze hogy komolyan. Hallottam éjszakánként a suttogásukat. Hüsmen kezdett türelmetlen lenni.

„Most már elég, hagyd el, gyere hozzám.”

Gülsüm higgadt volt. „Először meg kell ölnünk Muhsint. Én nem lehetek két férfival. Ha az egyik meghal, akkor fekszem a másik ágyába”, mondta.

– Nagyon furcsa, miért akarták megölni magát?

– Mert Gülsüm félt tőlem. Azt hitték, megakadályozom őket.

– Na és a gyerekek? Egy anya hogy gondolhat arra, hogy megöli a gyerekeit?

– Hüsmen ültette a fejébe a gondolatot. „Én csak téged akarok – mondta.

– Egy ember vagy három, a gyilkosság az gyilkosság.” Gülsüm először ellenállt: „a gyerekeket nem ölöm meg”, de az a kopasz becsapta, rábeszélte.

– Maga nem csinált semmit? Nem ment a rendőrségre?

– Elmentem, de nem hittek nekem. Hüsmen gazdag volt, mindenkit megvett. De én tudtam, hogy egy éjjel Hüsmen engem és a lányaimat is álmunkban meg fog ölni. Ezért éjszakánként nem aludtam. Úgy tettem, mint aki alszik, és vártam, hogy a feleségem beengedje a szeretőjét. De a férfi nem jött. Éjjelente nem aludtam, így nappal a munkahelyemen szunyókáltam. Végül a műhelyfőnök észrevette, és kidobott. Nem mondtam el Gülsümnek. Elindultam, mint aki munkába megy, és aludtam a parkban. Esténként pedig a szememet lehunyva vártam, hogy Hüsmen bejőjön a házba. Végül elérkezett a várt pillanat. Az áldozati ünnep első éjjele volt. Az ünnepi látogatásokat elvégeztük, hazatértünk. Nagyon fáradt voltam, de tudtam, hogy nem szabad aludnom. Mégsem tudtam megállni, elbóbiskoltam. Ahogy zajt hallottam, felébredtem, kinyitottam a szemem, és látom, hogy Gülsüm nincs az ágyban. Felkeltem, és láttam, hogy a külső ajtóhoz megy, én meg utána lopakodtam. A kapunál megszólalt: „Hüsmen, itt vagy?”

Előre megegyeztek, hogy azon az éjjelen végeznek velünk.

Hüsmen megszólalt az ajtón kívül: „Itt vagyok, nyisd ki az ajtót, hadd menjek be.”

Épp mikor Gülsüm kinyitotta volna az ajtót, előugrottam. A kezemet a torokára szorítottam. Gülsüm rémülten próbált kiabálni, hogy: „Hüsmen, siess!” Minél jobban kiabált, annál inkább szorítottam a nyakát... Erős kezem van, egy-két vergődés, és kilehelte a lelkét.

Ceren hátán felállt a szőr. A tekintete Muhsin kezére vándorolt. Egy darabig nézte azokat a formás kezeket hosszú ujjakkal, melyeket Gülsüm annyira szeretett, és amelyek a halálát okozták. A saját szerelmére, Cihanra gondolt. A felmerülő rossz gondolatokat rögtön elűzte. Hogy hasonlíthatja össze? Cihan ilyet sosem tenne. De mennyire gyönyörű mindkettőjük keze, és hogy hasonló egymásra! Amíg Ceren ezen töprengett, Muhsin már nem érezte kényszernek a beszédet, élvezettel folytatta az elbeszélést. Már nyoma sem volt a tekintetében szegénylősségnek, vagy az arcán meggyötörtségnek.

– Hüsmen az ajtó előtt vergődött. Ahogy Gülsüm elhallgatott, a konyhába rohantam, felkaptam egy kést. Visszamentem, kinyitottam az ajtót, előttem állt az az ember, aki tönkretette a családukat... Szúrtam, ahol értem...

– És a gyerekek? – nyelt egy nagyot Ceren. – Ők mit csináltak?

Muhsin keserűen rázta a fejét.

– Ne is kérdezze! – felelte Muhsin. A szeme megtelt könnyel... – A gyerekeim... A lányaim nem hallottak semmit, mivel ez a zsarnok nőszemély már az előző estén megmérgezte őket. Rögtön rohantam a kórházba, de túl késő volt. Nem menthettem meg őket...

Muhsinnak folytak a könnyei. Ceren teljesen összeomlott, nézte a férfit. Papír zsebkendőt vett ki a táskájából, és Muhsinnak nyújtotta. A férfi elvette a zsebkendőt és letörölte a könnyeit.

– Borzasztó dolgokat élt meg – szólta Ceren. – Isten mentsen meg mindenkit az ilyentől, még jó, hogy kibírta...

– Nem bírtam ki, doktornő. Kibillantem az egyensúlyomból.

– Az ön helyében bárki kibillant volna az egyensúlyából.

– Így van, ugye?

Muhsin felszárított szempillái alól nézett Cerenre. Színpogva megkérdezte:

– Akkor miért nem engednek ki? Miért tartanak itt? Rendszeresen szedem a gyógyszereimet. Megteszem, amit mondanak. Miért nem engednek ki?

– Nem tudom, de meg fogom tudni. Megígérem, hogy amiben csak tudok, segítek.

– Köszönöm – mondta Muhsin. – Én egyébként szeretem az orvosokat. Az orvos főhadnagy is jó ember volt, maga is az.

Ahogy Ceren kijött a szobából, látta, hogy a többi pszichiáterhallgató is befejezve a betegekkel a találkozt, megérkezett a terembe. Még a hallottak hatása alatt volt, próbált elvegyülni társai közt, amikor Tamer tanár úr bukkant fel előtte.

– Na, milyen volt a konzultáció?

– Érdekes beteggel találkoztam, de mintha már jobban lenne...

Tamer tanár úr arcán meglepetés látszódott.

– Mintha már jobban lenne? A hetes szobában voltál, ugye? – majd a kezében lévő mappában kezdett keresgélni. Miután megtalálta, amit keresett, megkérdezte: – A beteg neve Muhsin Uysal?

– Igen, rendkívül jámbor, mint a vezetékneve. Mély depresszió esett át, de most már jól van...

Tamer tanár úr elolvasta az előtt lévő oldalt: „szóval jobban van, mi?” – motyogta. A hangján gúny érződött. Ceren nem értette, mit akar ezzel a tanára. Tamer tanár úr átnyújtotta a kezében lévő papírokat Cerennek.

– Tessék, nézd meg a gyógyult beteg állapotát – mondta.

Ceren átvette az aktát, miközben arra gondolt, hogy erre semmi szükség, hiszen a férfi mindent elmondott. De nem akarta a tanár urat megharagítani, ezért úgy tett, ahogy mondta. Félrehúzódott egy sarokba, és állva belenézett a kezében tartott papírokba. Az aktában ez állt:

Muhsin Uysal. Egykor nagy szerelemmel szeretett feleségét és ikerlányait megfojtotta. A felső szinten lakó háztulajdonost, aki a zajra a segítségükre sietett, megkéselte. Úgy vélte, a ház tulajdonosának szerelmi viszonya volt a feleségével, a lányai pedig apjukká fogadták őt. Ezért úgy gondolta, hogy meg akarják ölni. Valójában sem a feleségének nem volt viszonya, sem pedig a gyerekei nem akarták a háztulajdonost apának szólítani. Az átélt események csak Muhsin Uysal elméjében léteztek. Muhsin Uysal paranoid skizofrén.

Ceren álltában megszedült. Hogy el ne essen, lerogyott a legközelebbi székre. Percekig kellett ülnie, hogy magához térjen. Amikor felállt, hányingere

lett. Nehezen eljutott a mosdóba. Ott hányni kezdett. Ettől egy kicsit jobban lett. Megmosta az arcát, a halántékát benedvesítette. Mire visszatért, mindenki szedelőzködött és távozni készült. Tamer tanár úr ismét hozzálépett.

– Mi történt? Nagyon sápadt vagy.

Nem, nem ugratta, tényleg úgy tűnt, aggódik Cerenért.

– Semmi baj, Tanár úr – mondta Ceren. – Nem reggeliztem...

– Biztos leesett a vérnyomásod, igyál egy sós joghurtot... – Búcsúzáskor még visszafordult, mintha akkor jutott volna eszébe: – Mielőtt elfelejtem, a be-számolót holnapra kérem.

– Rendben, Tanár úr – felelte Ceren. Abban a pillanatban csörögni kezdett a telefonja. Megnézte, Cihan kereste. Hirtelen nem tudta, mit tegyen. Nem lehet, hogy nem veszi fel.

– Halló, Cihan... Nem érzem jól magam, elhalaszthatnánk a találkozót?

Cihan aggódni kezdett.

– Mi történt, életem? Valami baj van?

– Valószínűleg leesett a vérnyomásom... Hazamegyek pihenni.

– Itt vagyok közel a kórházhoz, elviszlek.

– Nem, nem... – szölt Ceren. – Nem szeretném. Magam megyek.

Annyira határozottan mondta, hogy Cihan nem erősködött.

– Ahogy akarod – felelte.

– Jobb lesz így – mondta Ceren, azzal lerakta a telefont. Ismét szédülni kezdett. Lerogyott egy székre. Egy ápoló meglátta, és hozott neki vizet. Megitta. Ahogy jobban érezte magát, elindult. Amíg a kijárat felé tartott, azt hajtogatta: ez egy véletlen, csak egy véletlen. Ettől megnyugodott. Ahogy kilépett a kórházból, meglátta Cihan. A fiú annak ellenére, hogy kérte, ne jöjjön érte, aggódott, és eljött, hogy elvigye. Egy pillanatra megörült. De ahogy Cihan integetni kezdett azzal a gyönyörű kezével, hogy jelezze: 'itt vagyok', a hányinger ismét megjelent. Hogy lehet, hogy a szerelme keze ennyire hasonlít annak a gyilkosnak a kezére? Cihannak fogalma sem volt a történekről, csak integetett tovább. Ceren megállt. „Ez már nem lehet véletlen – futott át az agyán. – Ez egy jel.” Mély pánikhullám öntötte el a testét. Hirtelen rémület fogta el, cselekedetei következményére nem is gondolva, visszarohant a kórházba. Cihan semmit sem értett Ceren viselkedéséből, döbbenten ült a kocsiban.

Biacci Mónika fordítása

Ahmet Ümit (1960) 1983-ban végzett a Marmara Egyetemen államigazgatási szakon. A nyolcvanas évekbeli aktív politizálás után az irodalom felé fordult. 1989 óta megjelent egy verseskötete, több novelláskötete és számos krimije. A modern török krimi irodalom legjelentősebb alakja, történeteit átszővi a politika és a történelem. Műveire jellemző a szinte thrillerbe hajló feszültségkeltés. Népszerű regényeit számos európai nyelvre lefordították. *Az ördög a részletekben rejlik* című novelláskötetét meg is filmesítették.

Sali Bashota

Hazatérés

Miért könnyeznének a kéziratok
Ha az újjáéledt háznak
Még lenne lelke is

Miért sírnának a madarak
Ha a faragott kövek
Nem gyászolnak már tovább

Miért kiáltanának a vándorok
Ha az elhervadt virágok
Még meleget ontanak

Miért szállna el az ihlet
Ha a leégett könyvtár
Fájdalmat többé nem sugároz

A befalazás legendája

Ringatja könnyeid az Ősz
Szemem fölfénylő tüzében
Te nem vagy már többé Ugyanaz

Tiltakoznak a fájdalom virágai
Amikor az ablakon beköszön a szülőföld mosolya
Te nem vagy már többé Ugyanaz

A befalazás legendájában ugyanígy
A lüktető földet ringatja az ég
Te nem vagy már többé Ugyanaz

Az álom hősi halála

Nincs olyan szó amelyet elégetne az átok
A látvány nem tűnik el a hallgatás hófehér falán
A nappal nem ébred fel a hajnal árnyékában

Nincs olyan tekintet mely úgy hervadt volna el
mint az első szerelem álma
Az ünnepélyes várakozásban még nem lángolt fel a tűz
A búcsú nem csorbult ki a ház küszöbén

Nincs egyetlen madár sem amely felszállhatna
a Hold udvaráig
A fájdalokat nem írják bele az emlékek könyvébe
A mosoly még nem olvadt bele az Ősz szürke-zöld szemébe

A felkelő házban még nem mondtak el egyetlen imát sem
A szépséget nem érintette meg ölelő puha kéz
S a kígyó még nem marta meg az éjszaka közepét

Amikor valaki a saját végzetét kívánja
A fantázia édes álmát nem csorbítja ki a halál

Halkan égő bűnök

A bűnök halkan égnek

A lélek tüze sóhajt a szobában
Az asszony sápadt arccal az ablaknál könnyezik

A bűnök halkan égnek

Egy madár mosolyogva köszön a csillagoknak
Egy virág őszi színekkel ünnepel
Egy lepke alszik a csendes levelek között

Elég lesz meghalni egyetlenegyszer

Ismét a kiáltás hálóját szövik a pókok
Az álmatlan szobában
Árnyékom ébredsz!

A rózsák kertjében
Az angyalok az álmok nevébe szeretnek bele
Árnyékom ébredsz!

A kék égen
Csillagok áztatják az eső mosolyát
Árnyékom ébredsz!

A szép tündér a fehér ágyban
Újra fölragyog
Árnyékom ébredsz!

Mert elég lesz meghalni egyetlenegyszer

Győri László fordításai

Sali Bashota koszovói albán költő, irodalomtörténész 1959-ben született egy Qarrat (Çaravik) nevű faluban. A pristinai egyetemen albán nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett, később ugyanitt doktorált és oktatott. A Jeta e Re (Új Élet) című irodalmi folyóirat főszerkesztője, 2003-tól a pristinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár igazgatója, több tanulmánykötet szerzője.

Számos verseskötetet adott közre, válogatott költeményeit 2004-ben németül Zürichben, románul – két nyelven – Bukarestben adták ki, 2005-ben Pristinában egy angol nyelvű, 2013-ban Párizsban egy francia nyelvű válogatás jelent meg tőle. Magyarul eddig nem ismertük. Egyáltalán, az albániai albán és a koszovói albán költészet híre nemigen jutott el hozzánk. Sali Bashota a legjobb értelemben vett modern, európai költő. Itt közölt verseinek nyersfordítását egy hazánkban élő, magyar anyától született albán, Luari Róbert fordította le és Győri László gondozta.

Alexandra Tärziu

Kígyófészek

Minthogy nem találtam képzettségnek megfelelő munkát, egy újsághirdetés nyomán elvetődtem egy baromfifarmra. Ideges voltam, mivel tudtam, hogy semmi ilyen irányú tapasztalatom nincs.

– Csak hangmérnök vagyok – magyaráztam az engem fogadó szakembernek, de ő csak biztatóan mosolygott.

– Itt nincs semmiféle jelentősége a tapasztalatnak – mondta egyenesen a szemembe nézve. – Ez olyan könnyű munka, melyhez leginkább praktikus érzék szükséges. Szinte semmi dolgot – folytatja, miközben a részleg felé vezet. – A farm majdnem teljes mértékben gépesített. – A főfolyosó mindkét oldalán üvegboxok, az inkubátorok sorakoznak, melyeken át látni a tojásokkal megrakott állványokat. Egyesek előtt megáll.

– A csirkék kikelése előtt nincs egyéb munkád, csak a hőmérők figyelése. Utána át kell raknod a csibéket az inkubátorból a melléte lévő helyre, az etető részbe; ám előtte meg kell gyűrűznöd és le kell mérned mindegyiket, és az eredményt be kell vezetned ebbe a naplóba; ha valami kérdésed fölmerül, akkor fölhívsz a 122-es számon.

Hallgattam az eligazításokat, s nemigen tudtam összekapcsolni a hamarosan rám zúduló feladattal. Néha pofonegyszerűnek éreztem, néha pedig alattomosnak.

– Milyen tojások ezek? – kíváncsiskodom, inkább csak udvariasságból.

– Egyelőre csak lúdtojásunk van – árulja el a nyilvántartási naplóban

kutatva. – De a farmunk mindenféle tojás kikeltésére alkalmas.

Még ellát egy-két tanáccsal a gyűrűzést illetően, s aztán magamra hagy, hogy boldoguljak egyedül. Csupa szem és fül vagyok, tele várakozással, sétálgatok az inkubátorok előtt.

Gyengéd, kékes fény világítja meg a törékeny tojások ovális formáit. Gondolatban átismételgetem a feladatok fázisait. Egyszer csak valami vibrálásféle futott át rajtam: az utolsó állvány alsó részében megpillantottam a fehér héjon a repedést, s én kotleós módjára keringtem az inkubátorok között.

A következő pillanatban a tojások héjszilánkjai közül egy csipogó, ártatlan, apró élőlény feje jelent meg, hogy találkozzon a világgal, hogy megtapintsa, lássa, érzékelje és szétszaggassa, egy pihe-puha kis fejecske, mely tétovázott, és mégis tudott már valamit! A kis teremtmény lépésenként előrebiccent pálcikalábacskaíra. Aztán sorra repedeztek meg a tojások, és a kiscsibék igyekeztek kiszabadulni a tojás fogságából. Én pedig az izgatottság lázában alig győztem a gyűrűzés és a lemérés rohamait. Bevallom férfiasan, első ízben kerültem szembe ilyen közvetlen módon az étellel. És néhány órás munkám után a csipogó kórus arra figyelmeztetett, hogy hagyjam abba a lemérést és a gyűrűzést, mert elérkezett az etetés ideje. Amint rákészültem végre az etetésre, valami igen különös érzékeltem. Az inkubátorból érkezett, a fehér szilánkok közül kitörni szándékozó élőlény – (lehet, hogy csak a képze-

lódésem, vagy a természet tévedése csupán?) –, a tojásból kiigyekvő élőlény nem lúdcsibe volt, hanem egy kis kígyókölyök. Tetszett, nem tetszett, a következő percekben mind több és több barna fej rontott elő világunkba. Az első reakcióm az volt, hogy kővé dermedtem.

Eddig arra készültem, hogy kézbe vegyem az apró lúdcsibéket. De hogy tegyem ezt a kölyökkígyókkal, egyáltalán, hol fogjam meg őket?

A legkisebb hezitálás nélkül, már hívtam is a 122-es számot. A főnök azonnal odajött. Azt hiszem, sokkal nagyobb volt a pánikom miatti szégyenem és az elkeseredésem, mely elnyomta a jelenenivalóm mértékét:

– Maga is látja, ami történt – hebegtem az inkubátor felé hadonászva.

– Semmi probléma – válaszolta a leguánok felé nézve, melyek már mérges nyelvüket nyújtották felénk.

– Ledöbbsentem – folytattam –, az igazat megvallva, eszem ágában sem fordult meg, hogy a lúdtojásokból ezek kelnek ki...

– Nem értem magát, mi itt a probléma? – kérdezi kissé zavartan.

– Semmi prob-lé-ma? – kapkodtam levegő után. – Hát mit kezdjek velük?

– Nyugi, nyugi, lássuk csak. No, amikor a lúdcsibék kikeltek, mi volt a feladatod?

– Lemértem, meggyűrűztem, vagyis fordítva. Most is éppen megakartam etetni őket, mikor...

– Na látod, hát most sincs egyéb dolgod.

– Jó, jó, de ezeket hol gyűrűzzem meg, a fejüknél vagy a farkuknál?

– Ne fecsérd az időt a meggyűrűzésükkel, hisz úgyis levedlik a bőrrüket. Térj át egyenesen a 2. számú feladatára: az etetésre.

– Jó, jó, de hogyan? Egyáltalán nem egyforma dolog lúdcsibéket etetni vagy kölyökkígyókat.

– Nekünk, a farmon dolgozóknak, ez egy és ugyanaz. A mi kötelességünk az etetésük.

– Na és mivel? Mit esznek ezek a leguánok, vagy hogy is hívják őket?

– Na látod, ez már fogas kérdés. Az ételre mindenkinek szüksége van. Ez az igazi kardinális probléma, hogy etesd meg őket úgy, hogy ne utáltasd meg közben vele az ennivalót, de ne is éheztesd. Az etetés is művészet, és ebben áll vagy bukik a világ egyensúlya. Hát akkor? A mi esetünkben, minthogy lúdcsibéink vannak, kézzelfogható a megoldás.

– Mire céloz?

– Nem célzok, de ez a természet törvénye, hogy a legkisebbeket megesszik a legnagyobbak, és azokat a még annál is méretesebbek. Mi csak tesszük a dolgunk.

– Nem hiszem, hogy lesz kedvem ehhez a... munkához.

– Miért?

– Hát ide figyeljen, először is azért, mert idegen tőlem egy ilyen feladat befogadása, én azt hittem, hogy egy baromfifarmra helyezkedem el, nem pedig egy burkolt vágóhídra. És most egyszerűen ledöbbsentem. Kegyetlenségnek tartom a leggyengébbek föllálódását a legnagyobbak javára.

– Na és mit szeretnél tenni a leggyengébbekkel?

– Támogatnám, védeném, oltalmaznám.

– Csak akkor támogathatod a leggyengébbeket, ha együttműködsz a leghatalmasabbakkal.

– Árulja már el őszintén, kinek használnak ezek a kígyók, meg tudja mondani?

– Nem tudom, mindig is léteztek leguánok, melyek elárasztották

és összevissza keverték, fenekestül felforgatták a világot. Az éhség nem immorális kérdés. Nos? Mi a dolga?

– Lenne még egy dilemmám – mondom gondolatnyi szünet után. – És ezeket mivel fogom etetni, ha azok elfogynak?

– Ó, ne aggodalmaskodj. Akkorra a kígyók már olyan kövérek és érettek lesznek, hogy alkalmasakká válnak a 2. számú feladatra. Különbön is tudnod kell, hogy a mi laboratóriumunkban csak azt kell eldönteni, hogy keltetésre tegyük-e a kiválasztott tojásokat, és akkor ezek az éhes, falánk leguánok, melyek most a fejüket verik a kirakat üvegének és készek bármelyik pillanatban fölfalni bennünket is, nem lesznek egyebek, csak mások eledele, más fajok tápláléka.

– Nekem mégis merő kegyetlenség ez az egész.

– Na és? Te mit gondolsz, hogy biztosítják a világ előrehaladását, mely folyton csak keveredik, kavarog, és sosem unja meg? Nos, hogyan? Pörgezd csak vissza a történelem lapjait. Hát így. Nézz csak vissza egy kicsit, és sok mindent megértesz. Az éhségben létezik konstruktív jelleg is.

– Lehet, hogy magának igaza van – mondom az újszülött leguánok felé fordulva, melyek már ádáz módon golyóznak rám szemükkel, tátják szájukat összevissza tekerődzve, pikkelyeikkel sisteregve, méregzacskóikkal fenyegetőzve.

Aztán fölhúztam a tolóajtót, és elkezdtem etetni egyik állatfajt a másikkal...Vigasztalanul.

Szlafkay Attila fordítása

Alexandra Tärziu (1937–) Amerikába emigrált román író, több novelláskötete jelent meg Romániában emigrálás előtt és után is. Irodalmi témái a valóság világából táplálkoznak, olykor a humor és tragikus líraiság eszközeivel.

Időköz

Ha múltunk jelen
jelenünk pedig jövő
jövünk hol múlik

(Zalán Tibor)

Zalán és a hatodik iksz: ni, az ötösloctón! Arra határozott barátunk-szerzőnk: ott játssza meg. S nyert! Vele mi is s megannyi olvasója – köszönjük, Tibor, nyerő húzásaid legújabbikat, köszöntünk évfordulódon. Időközönként majd...

(Midőn még 57 éves volt: http://napkut.hu/naput_2011/2011_04/tartalom.html)

TOMBOY

MOZSÁR

POTASSIUM

VERRAZZANO

NEW CHINA

BERLIN WALL

AMERICAN AUTO FASHION BUSINESS

TITANIC

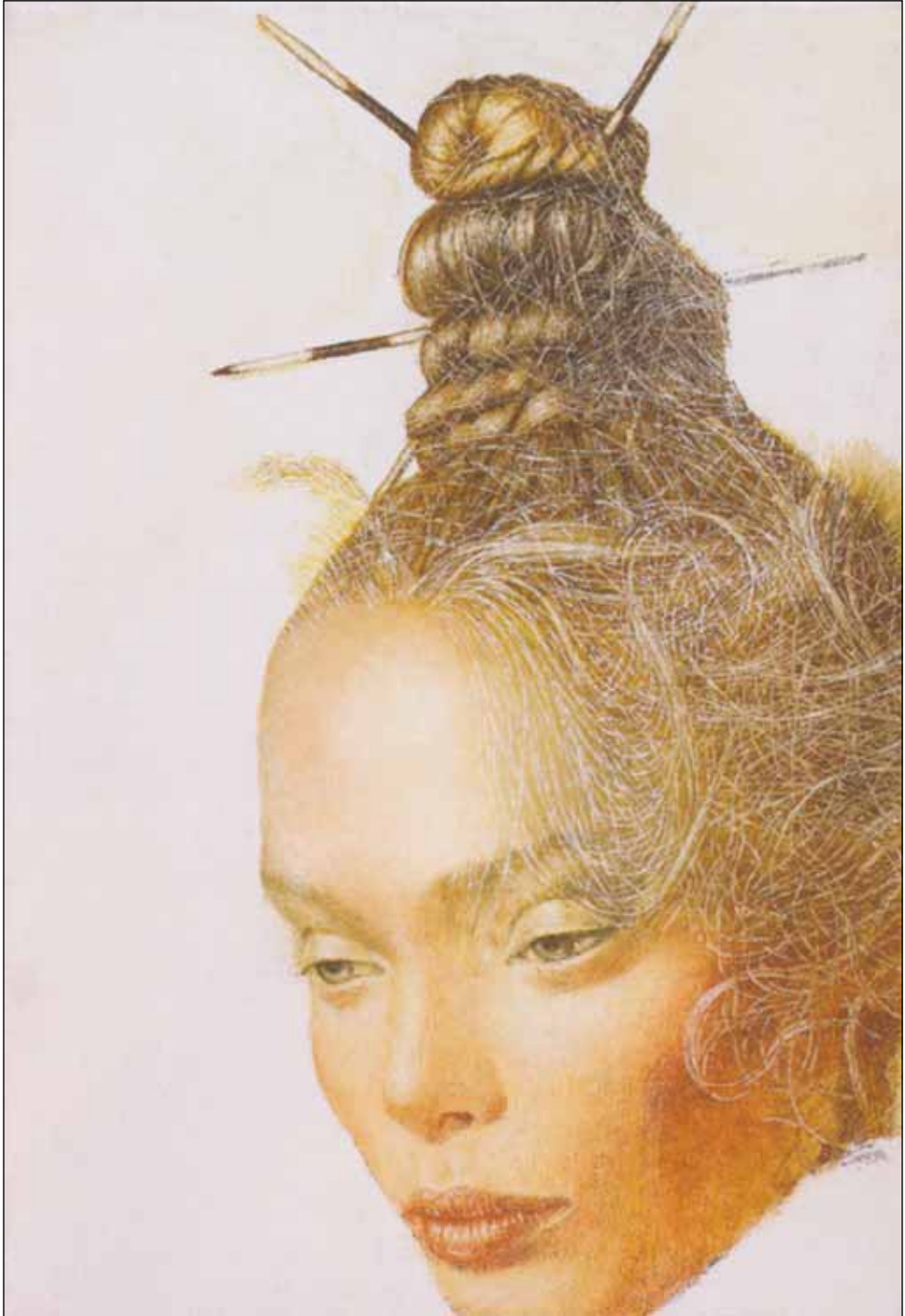
TRAN SYLVANO

**AZ ÚR
AZ ÚR**

GEISHA

Átiratok

Zemlényi Csaba *Science of Art Series / A művészet tudománya sorozat* című tárlatának a bemutatása előtt szükséges leírnom néhány életrajzi adatot, hogy a finom, precíz rajzok és a részletgazdagon megfestett képek iránt érdeklődők megismerhessék eddigi tevékenységét. A nagyváradi születésű, ma Budapesten élő művész 1974-ben diplomázott festő szakon Bukarestben a N. Grigorescu Akadémián. 1976-tól vesz részt kiállításokon. Pályája kezdetén a festői stílusok számos változatát kipróbálta a nonfigurációtól a szürrealizmusig. Az 1970-es évek első felében visszatért a figurális ábrázolásmódhoz, és archaizáló, a 17. századi németalföldi csendéletek által inspirált kompozíciókat kezdett el festeni. 1980 és 2000 között New Yorkban dolgozott, ahol elsősorban újságrajzokat készített. Olyan lapokat illusztrált, mint a Times, a The New York Times vagy a Newsweek.

Zemlényinek a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben megrendezett szűk retrospektív tárlata az 1970-es évek elejétől napjainkig mutatta be művészetét. A kiállítás két témakört ölelt fel. Az első két teremben a szinte már túlfinomult, manierizmusba hajló csendéleteit és portréit vonultatta fel, míg a harmadik helyiségben az Amerikában készült, kulturális és aktuális politikai eseményekhez kapcsolódó rajzait láthattuk.

Az előbbiek, a festmények mélyebb megértéséhez a manierizmus és a csendélet fogalma visz közelebb. A manierizmus az 1530 és 1600 közötti, a reneszánsz és a barokk által határolt időszak olasz elnevezése a művészettörténetben. A maniera szó eredeti jelentése kézzel készített, ügyes. A 19. és a 20. század művészettörténet-írása viszont már inkább a modoros jelentésben használja a kifejezést. Az első manieristák olaszok voltak, mint például Jacopo da Pontormo vagy Angelo Bronzino, akinek *Venus, Ámor, Bolondság és idő* című allegorikus tablója a manierizmussal foglalkozó írások gyakori illusztrációja. Természetesen a kifejezésmód más országokban, így Németalföldön vagy Franciaországban is közkedvelt volt, gondoljunk csak a fontainebleau-i iskolára, vagy Prágára, ahol Rudolf császár udvarában dolgozott Arcimboldo.

Az ünnepélyesség, a pompa, a különtség, a kuriózumok, a körülményes megformálás, valamint a 17. és 18. századi csendéletek jellemző motívumai, tárgyai (serlegek, kupák, üveg pohár, mozsár, különböző kagylók, csigák és a koponya, a vanitas szimbóluma) jellemezték Zemlényinek a Ferencvárosban bemutatott nyolc- és tizenkét osztású vásznait is (*Natura naturata*, 1990–2008). Csendéleteinek egy másik csoportja, melyeken különböző ételek, sajt, homár, borral teli pohár stb. szerepelnek, a németalföldi piktúrát idézik. A kiállítás meghívóján látható alkotás pedig egy konkrét mű, Caravaggio 1596 körül festett *Gyümölcskosár* című remekének a parafrázisa. Zemlényi továbbgondolta Caravaggio csendéletét, mégpedig úgy, hogy a fonott kosárba festett gyümölcsöket, körtét, almát, fügét, szőlőt különféle ásványokkal és egy merész röviülésben ábrázolt hegedűvel egészítette ki.

Természetesen olyan munkákkal is találkozhattunk a kiállításon, melyek inkább szürrealista indíttatásúak. Ilyen a *Trans Sylvano* (1995–2004), ahol egy erdélyi szőnyeggel leterített asztalon egy sólyom és egy homár látható. A mellvértet, parókát viselő férfiakat megörökítő portrék pedig, többek között a *Mikes Kelemen* parafrázis, beállításukkal, attribútumaikkal a barokk uralkodók, így a Napkirály csillogó mellvértes arcmásait idézik.

Merőben más jellegűek, inkább aktuálisak, mint artisztikusak az 1980-as évek politikai és kulturális eseményeit illusztráló újságrajzok (*I. Erzsébet történelmi szerepének értékelése születésének 450. évfordulója alkalmából*, 1983, *Mozart-bicentenárium*, 1986, stb.).

Zemlényi Csaba posztmodern szemléletű művész. Festményei tele vannak a régi korok művészetéből – főleg a barokkból – vett idézetekkel, utalásokkal, mégsem mondhatjuk, hogy csupán a régmúlt hangulatának megidézői; a jelenünkről éppúgy szólnak, s ez teszi őket igazán értékkessé.

Lóska Lajos

Németh István Péter

Áldomás egy csobánci kályhacsempére

(XVII. század)

Várudvar földje alól fényre került négyszögü mázas kályhafiók,
Közepében hogy enyhülni lásd, szigorú Öreg-Isten,
Sarkaiban egy-egy picic puttó-fő domborul,
Körbekeríngel akárha künn mindenik évszak.

Fürtjeikből homlokuk legközepére hull le a négy tincs.
Ennél egymáshoz csak az agyaggal összetapasztott cserépsor
Illeszkedett szabályosabban. Mert lobbant kályhában a borág,
Tőle csak úgy pattogtak a cserfahasábok, és lángnyelvek
Nyalogattak vérpirosra akác-hasábokat, s mindeneket fölemésztett
A Gyulaffy kisasszonyok bokrairól tört orgonavessző.

Így duruzsolt elégedetten az égetett agyag bendője, amíg
Csobánc fölött bakonyalji szelek füttyörésztek Mindszentre már
Hűvösen az alkonyi mennyben. Lantos vén Sebő deák
Meszesedő csontjait is emitt melengette a tűz, mielőtt
Nekivágott volna utolsó útjának Sárvárra a dalnok.

Forróbb lett itten a zöld cserép valamennyi kánikulás napsütte
Kőpadnál, mikor az emberi szemnek egybeolvad vakító fehérén
A hősi emlékoszlopok homlokírása – – –

Hát hozz levendulaillatos abroszt, végy pörkölt diszeli dióból,
S tölts somlyai bort avagy badacsonyi kéknyelűt, szürkebarátot,
Aztán hagyd, hogy helyetted verítékezzenek csak az ablakok.

Mátyás B. Ferenc

Macskajaj

(haikufüzér)

Kolozsváron ért
Budapesten emésztem
Csernobil porát

agyam csikorog
zendül a sejtvilágom
átlátom magam

mindenki talál
lelki egyensúlyához
édes rémálmot

siratófalam
lassú árnyékában csak
vizet köpülök –

búcsú szerelmem
verselő mutáns nyugszik
szívem sírkövén

sors/időd adott
lelkem száz szenvedélye
fájó móka mind

hűlt vágyaimból
minden hajnalon újra-
tákolom magam –

Isten besegít
abban a fura égkék
kezeslábasban –

Tamás Ildikó

„Balanga janegol”

Gondolatok a nonszenszről¹

Köztudott, hogy a folklórban és az irodalomban egyaránt előfordulnak nonszensz elemeket tartalmazó alkotások, sőt teljes terjedelmükben halandzsaszövegek, amelyek a tartalmi és/vagy formai normákkal szembehelyezkedve szerveződnek. Értelmetlenségük mégis természetes vagy elfogadott. A gyakran abszurdba, groteszkbe hajló képi és hangulati világ pedig esztétikai lényegükhöz tartozik. A nonszensz vers említésekor legtöbbször (jogosan) a limerik műfajra gondolnak, ezért előljáróban szükséges pontosítani néhány alapvető fogalom jelentéstartományát.

Az abszurd és a nonszensz részben egybemosódó, részben elkülöníthető formák. Az *abszurd* mint irodalmi műfajelnevezés a meglehetősen tág jelentéstartományú (‘eszetlen, ostoba, képtelen, össze nem illő, ügyetlen’) latin *absurdus*-ból származik. Logikai értelemben mindaz, ami a gondolkodás törvényeivel ellenkezik (Gergely, 1998, old. n.). A *nonszensz* szintén latin eredetű, és könnyebben megragadható ellentétéből, a latin *sensusból*, és széles jelentésmézejének (‘érzék, gondolkodásmód, értelem, ész, nézet, vélemény, gondolat, jelentés, tartalom’) tagadásával, „kifordításával” határozható meg. A nonszensz szinonimájaként Karinthynek köszönhetően a magyar nyelvben használhatjuk a *halandzsát* és a *badart*. A *halandzsa* jelentése még tovább bontható. Jelenti egyrészt az értelmes szavakból építkező, de morfológiai, frazeológiai vagy szemantikai megoldásaiban a konvenciókat felrúgó szöveget, például: „Ajándék csónak ne nézd a lapát”, „Kiment a ház az ablakon”. Másrészt pedig olyan értelmetlen, kitalált hangsorokat értünk rajta, mint az „apa cuka” vagy a „truttyolt ratyli” (Balázs–Takács, 2009, 185.).

Gergely Ágnes kevésbé definíciószerűen, de annál plasztikusabban írja le az abszurd, groteszk és a nonszensz közötti különbséget. Míg az előbbieket furcsa és képtelen világa csupán meghökkent, szerinte a nonszensz inkább kiragad a valóságból. „Ha ébren vagy, lehetsz furcsa és lehetsz esztelen. De nem lehetsz meg az öntudatod, az ítéleted, a mondataid nélkül. Az ember és az álom közötti tekervényes úton a nonszensz van az álomhoz a legközelebb.” Továbbá „a groteszk és az abszurd a felnőttek műfaja. A nonszensz a gyerekeké, vagy a gyerekkorukhoz hűséges felnőtteké, akik szabadon álmodnak. A nonszensz-irodalmat a gyerekeknek (vagy a gyerekkorukhoz hűséges felnőtteknek) nem kell elmagyarázni. Azonnal értik” (Gergely, 1998, old. n.).

A nonszensz szövegekben az abszurditást, paródiát vagy egyszerűen a nyelvi játékot megjelenítő szövegek változatos eszköztárával találkozhatunk: a hétköznapi „szótártól” eltérő szóhasználatától a tartalmi inkoherencián át a szürreális képekig. Összefoglalóan jellemző rájuk a verbális kommunikáció

¹ A tanulmány a 105482 számú OTKA PD támogatásával készült.

normáinak áthágása, amire minden korszakban megfogalmazódott valamiféle – alkotói és befogadói – igény. Ha úgy vesszük, a vers létrehozása eleve „a nyelv specifikus, átformált”, sőt, „deformált használatát jelenti” (Lotz, 1976, 215.).

Először azt a kérdést járjuk körbe, hogy miért mondunk, írunk, jegyzünk meg és adunk tovább halandzsát, illetve meghatározhatjuk-e a „felségterületét”? A nonszensz poétikai formák széles térbeli és időbeli elterjedése mindenképpen figyelemre méltó, és nem képezi vita tárgyát. Más a helyzet a nonszensz funkcióját vagy eredőjét tekintve, amiben már megoszlanak a vélemények. Az utóbbi szempontok alapján egyes kutatók élesen elkülönítik egymástól a folklór és az irodalom birodalmát. A népköltészeti formákban szakrális, mnemotechnikai, továbbá egy-egy munkafolyamat összehangolását szolgáló gyakorlati funkciót (l. rigmusok), vagy egyszerűen félrehallást feltételeznek, a „hivatalos költészetben” pedig a tudatos mulattatás, szórakoztatás igényét (pl. Küllős, 2012, 483–484.). Az alkotói folyamatok ilyen tudatos szétválasztása a folklór és az irodalom esetében a hagyományos folklorisztikai nézőpont része. Több szerző viszont az éles elkülönítés alkalmazhatatlansága mellett érvel (Csörsz, 2005, 61.; Szegedy-Maszák, 2005, 32–37., Szemerkenyi, 2005, 139–142.; Csáji, 2013, 87–109.). A szórakoztatás és a parodizálás igénye ugyanúgy szervesen részét képezi a folklóralkotói folyamatoknak, mint közköltészeti, irodalmi párhuzamaiknak, miként az utóbbiakból sem lehet kizárni a szakrális nyelv iránti igény megfogalmazását és a mnemotechnikai módszerek alkalmazását. A népköltészeti és az irodalmi regiszterek elhatárolásával kapcsolatban gyakran fogalmazódik meg a folklóralkotás öncélúságának teljes kizárása, pedig a „folklóralkotások mögött sem kell mindenáron jelentéseket kutatni. [...] A szépség iránti emberi vágyat nem szabad lebecsülnünk – nem szabad a mai „modern” ember kiváltságának tekintenünk, mert ez is egyfajta modernista evolucionizmus lenne. Persze korszakonként és közösségenként más és más lehet a „szép”, de a szépre törekvés mögött nem feltétlenül húzódik meg racionális okoskodás vagy jelentésekre váltható szimbolika. [...] Tudomásul kell vennünk, hogy néha az elemi esztétikai igény is utat tör, nem csupán a tudatos formai/tartalmi törekvések” (Csáji, 2013, 89.).

A halandzsát sem lehet kizárólagosan bizonyos csoportokhoz vagy műfajokhoz rendelni. A közmondásferdítéstől a népdalig, a limeriktől a regényig bárhol találkozhatunk vele. A nonszensz vizsgálatában azonban két gócpont mégis mutatkozik: a gyermekköltészet és az avantgárd. Gyakran megfogalmazódik az a vélemény, hogy a gyermekek számára a formai és asszociatív tényezők (ritmus, hangzás) fontosabbak, mint a jelentés. Ehhez hasonló szemlélet jellemzi az avantgárd irodalmat is. Mivel a folklorisztikai szakirodalomból a gyerekek motivációja vagy véleménye kevéssé ismerhető,² érdemes figyelem-

² Voigt Vilmos többek között ezért szorgalmazta a szlovák irodalomelmélet „gyermek-aspektus” fogalmának alkalmazását, amely szerinte lehetőséget ad a gyermekfolklór szélesebb spektrumú vizsgálatára (Voigt, 1979, 2.). A szövegek és a játékmenet dokumentálásán túl figyelmet kell fordítani pl. a viszonyrendszerek, a felhasználási módok és a mentalitás leírására. Az eredendően nem gyerekeknek szóló szövegek és tevékenységek valamilyen módon lecsapódnak a gyermekfolklórban, így alkalom nyílnak a vizsgált jelenségek „alulnézeti”, gyermeki aspektusból történő megfigyelésére. Ilyen típusú vizsgálatok azonban még kevéssé állnak rendelkezésünkre.

be venni a nonszensz világgképét tudatosan megfogalmazó futurista irodalom néhány ikonikus alakjának programadó gondolatát. Egyik kiemelendő tényező Francesco Cangiullo „poesia pentagrammata” (kottázott költészet) című kiáltványában fogalmazódik meg: a néma irodalomolvasás helyett vissza kell térni az emberi hang varázslatos közéjéhez, a hangzásban rejlő jelentéstartományokhoz. Marinetti az emberi (eredetű) hangzástartományból a környezetre irányuló, azt megjeleníteni kívánó hangutánzó-hangfestő szavak kiemelt szerepére világít rá. Míg „Francesco Cangiullo a zenei nyelv érzéki teljességének és közmegegyezéssel jellegetek praktikumával indokolja a költészet visszatérését a hanghoz, [...] a futuristák kioldozzák a nyelvet a szintaxis kötelékéből, a [...] zaumisták, elsősorban Hlebnikov és Krucsonih, valamint a dada újraterelemi azt a folklórban is létező gyakorlatot, amelyben a nyelvi jel már nem szükségképpen utal egy tárgyra vagy fogalomra” (Szkárosi, 1994, 4., kiemelések tőlem). A futurizmus, a dada, a lettrizmus és a konkrét költészet folklór-gyakorlatra hivatkozik, amikor az alkotási folyamatban fokozatosan eljut a konkrét tartalom kivonásáig. A szöveg lebontásának tetőpontjaként eléri a fonémák szintjét, ahol a hangszimbolika lehető legteljesebb kihasználása válik ideállá. Példaképpen álljon itt egy orosz és egy magyar szerző halandzsája:

Vaszilij Kamenszkij: *Zsonglőr*

Weöres Sándor: *Hangcsoportok* (részlet)

Zgara – amba

(a) Puha, forró hangok

Zgara – amba

Zgara – amba

Amb

Sar, sor, sür, sir,

Csin, drah, tam, dzzz.

Ange amban ulanojje

balanga janegol

mó hítula e mante

u kuaháj imanan.

Jekal munni temme

a jajja mimenó

golopandu amenija

u kuaháj imanan.

Figyelemre méltó, hogy a nonszensz költeményekben egyszerre fogalmazódik meg valamiféle univerzális nyelv iránti igény és a hozzá nem értők, a kevésbé fogékonyak kizárása. Ez utóbbi nagyon is jellemző a különböző közösségek szlengjére, tolvaj- vagy madárnyelvére, és különösen a gyermekek körében produktív. Nem véletlen, hogy a halandzsá világgképét megrajzoló irodalmárok gyakran hivatkoznak a gyereknyelvre mint „tisza forrásra”. A gyermek önfeledten játszik, labdával, kővel, fadarabbal, és azzal, ami mindig rendelkezésre áll, a *nyelvvél*. „Mert nekem a szó – írja Karinthy –, azon kívül, amit jelent, érzéki gyönyörűség is, külön, önálló életű zengése a nyelvnek, szájnak, fognak, toroknak [...] bevallom, hogy én minden szót, ami eszméletembe kerül, mielőtt felhasználnám, előbb megszagolom, feldobom, leejtem, kifordítom – játszom vele, mint macska az egérrel...” (idézi Grétsy, 2012, 284.). Így lesz – az expreszszív hangzás, a kicsinyítő jelzők használata, az ismétlések, a ritmus stb. költői eszközei által – sok irodalmi alkotás „rokkoná” a gyerekkésszel.

A Dunában úszik egy zsömle,
A Julcsi bele van tömve.
A zsömle elázik,
a Julcsi kimászik,
Hollári, hollári hó,
Mert a zsömle csak tömve jó.

(mondóka)

Anyókat úgy hívták: Holle,
repült hol fölfele, hol le.
Dunyháját kirázta:
az egész világra
hó hullt, s ő kiáltott: – Olle!

(limerik, szerző: Kis Ottó)

A halandzsa ideológiájában megfogalmazódik egyfajta szabályozás vagy korlátozás előtti állapothoz való visszatérés vágya is, amely újabb szállal fűzi a gyermekkorhoz. A gyermekek számára a felnőttvilág szabályrendszere még korlátozottan érvényes, hiszen lassanként, fokról fokra sajátítják el azt. Ez az elsajátítás pedig szoros összefüggésben van a nyelv egyre teljesebb birtoklásával: „Hol fellép a rendtartás: fellép a név; / s mert már fellépett a név, / ismerni kell a határokat / s így elkerülni a csapásokat.” (Lao Ce, 1994, 32. vers).

A halandzsa egy másik fontos tulajdonságára világít rá Wittgentstein: „az értelmetlen kifejezések nem azért értelmetlenek, mert nem találtam meg a helyes kifejezéseket, hanem mert az értelmetlenségük alkotja tulajdonképpeni lényegüket. Mert arra akartam csak használni őket, hogy túljussak a világon, azaz túl a jelentéseket közvetítő nyelven. Arra hajtott valami, hogy nekirohanjak a nyelv korlátainak” (Wittgenstein, 1998, 11.). A számik (lappok) – akik jojkáikban („népdalaikban”) rengeteg halandzsát használnak – úgy vélekednek erről, hogy nem szükséges, nem is jó mindig „valódi” szavakat használni, jobb azokat helyettesíteni különféle érzelmi árnyalatú szótagokkal, panelekkel (Tamás, 2007, 141; 2013, 42.). A szavak megzavarhatják a gondolat menetét. Jernsletten a jojkaszöveg és a nyelv viszonyáról így ír: „A számi millióben a jojka a mindennapi élethez tartozó szükségzerű kifejezőeszköz, ha valaki olyan dolgot akar mesélni a másiknak, amit általános szavakkal túlságosan ridegen vagy éppen esetlenül lehetne kifejezni” (Jernsletten, 1978, 116–118.). „A szó értelme, jelentése mindig bizonytalan” – mondja Derrida (Nagy, 1993, 153.). És hasonló tartalmi bizonytalanságot fogalmaz meg Donington a zenei és a szóbeli közlés összevetésével kapcsolatban, amikor azt fejtegeti, mennyivel érthetőbb nyelv a zene, amely nem dolgozik megannyi áttétellel, miközben a szavak több szinten magyarázkodást igényelnek (Donington, 1934, 34.; Szegedy-Maszák, 2007, 69.). A magyar népköltészet, miként a szépirodalom is, számtalanszor szembesül valamilyen módon a nyelvi kifejezőeszközök korlátaival, vagyis a „kifejezhetetlen kifejezésének nehézségé”-vel (Sudár, 2005, 284–285.). Ennek a korlátnak a képzetéhez pedig gyakran társul az ember által elérhető tudás és teljesítmény határmezsgyéje, vagyis ami a nyelven – és így az emberen – túl van, az egyben transzcendens is. Kassák szerint a fogalmi tartalom prioritását a halandzsában a logikai áttétektől mentes, asszociatív módon működő érzelmi telítettség írja felül: „nem fogalmi, hanem indulati tartalmúak. Ahogyan a költői indulat feszítő ereje szétveti e versben az eddig ismert versformák bármelyikét, úgy a fokozódó szenvedély legszívesebben az összes létező szavakat félredobná, hogy legsajátosabb érzelmeit a maga csinálta nyelven fejezze ki!” (idézi Grétsy, 2012, 300.). A halandzsanyelv Karinthy szerint „a világ legtisztább nyelve” (Fónagy, 1975, 160.). A misztikus irodalom és a folklór mágikus szövegei a hétköznapi nyelvtől eltérő nyelvezet transzcendens jellegére világítanak rá. A fenti gondolatok összegzéseként álljon itt két irodalmi idézet:

„Az út, mely szóba-fogható, nem az öröktől-való; a szó, mely rája-mondható, nem az örök szó. Ha neve nincs: ég s föld alapja.” (Lao Ce, 1994, 1. vers)

„A megnevezés-kísérletekbe mindig belehalok / hasonló halandókat szülnek a halhatatlanok / amint eltalálnám neved valaki becézni kezd / és ráfigyelsz és összezavarodom” (Domokos, 1998, 28.).

Amikor a nyelvet a hétköznapi kommunikációban használjuk, elsősorban a tartalmi összetevőre, a jelentésre koncentrálunk, és nem a szavak hangalakjára. A halandzsa egyik fontos funkciója az lehet, hogy a jelentés kivonásával a hangzás, a ritmus, azaz a nyelv zenei összetevői kerüljenek előtérbe. Figyelemre méltó, hogy az egy-egy műfajhoz vagy alkotóhoz köthető stílus és a közlés hangulati elemei mennyire hatásosan ábrázolhatók (és ezáltal egyben fókuszba állíthatók) pusztán halandzsaszavak alkalmazásával. Álljon itt példaként egy Karinthy-nonszensz, amely a szürrealista spleen hangulatát idézi:

„A pó, ha engemély kimár –
De mindegegy, ha vigadár (...)
mer engemély minder bagul,
mint vélgaban a bégahúr!”

A költemények hangalakja és tartalma szoros összefüggést mutat, ez statisztikai mérésekkel is igazolható (Fónagy, 1975, 162.). A *k* hanghoz pl. – természetesen nem kizárólagosan – a durvaság, keménység, harag képzete járul, erre – és a nonszensz szavakban felsejlő gyermeknyelvi szóra – épít Ionesco következő halandzsája, amellyel a veszekedést, káromkodást helyettesíti:

*Kakatoesz, kakatoesz, kakatoesz, kakatoesz,
kakatoesz, kakatoesz, kakatoesz, kakatoesz,
kakatoesz, kakatoesz.*

[...]

*Kiki kákát, kiki kákát, kiki kákát,
kiki kákát, kiki kákát, kiki kákát,
kiki kákát, kiki kákát, kiki kákát.*

(Részlet Ionesco *A kopasz énekesnő* c. abszurd drámájából)

A fenti példákban a kívánt hanghatás és az azt „megjelenítő” szavak vagy hangsorok közötti ikonikus viszonyra már utaltunk. Természetesen ettől még a halandzsa halandzsa marad, amelynek nincs konkrét, megragadható jelentése. Ugyanakkor nem is teljesen „üres”. Asszociatív módon mozgósíthatja a mentális lexikon egyes elemeit, amelyekkel valamilyen módon kapcsolódási pontokat talál. A hangszimbolikának köszönhetően – a jellemző hanghatások megjelenítésén túl – a hangok alkalmasak hangulat, lelkiállapot kifejezésére, történések megjelenítésére.³ „Ó az i / kelleme, / ó az l / dallama, / mint ódon / ballada, /

³ Ennek egyik klasszikus irodalmi példája Fortunato Depero *Verbalizzazione astratta di signora* „hangkölteménye”, amelyben szavak használata nélkül, pusztán különféle hanghatásokkal jelenít meg egy nőt. Ezek a szavakká össze nem álló hangok „hordozzák” a közvetíteni kívánt érzéseket, hangulatokat és történéseket.

úgy sóhajt, / Ilona” – írja Kosztolányi, és számtalan egyéb versidézzel illusztrálhatnánk, hogyan járulnak hozzá a beszédhangok az üzenet kifejezéséhez.

A folklórt és az irodalmat élesen szembeállító nézetek általában nagyon leegyszerűsítők. Természetesen nem állítom azt, hogy a két kategória teljesen összemosható lenne. De fel kell tennünk a kérdést: a művészi önkifejezés eszközeként használt nonszensz egy másik regiszterbe „lépve” máris félrehallásból vagy a szóbeliség természetéből adódó szövegromlásá válik, vagy jellegtelen szövegkitöltő alkatrészé? Miért van, mire jó tehát a halandzsa? Összegzőképpen vegyük sorra alapvető funkcióit. Elsőként a *humort* kell említenünk, hiszen a tartalmuktól megfosztott szavak, a fejük tetejére állított mondatok komikus hatást keltenek. A parodikus alkotásokban a forma kerül rivaldafénybe, míg a tartalmi összetevők összezsugorodnak. A paródiában a hétköznapi kommunikáció inverze valósul meg: nem az üzenetre koncentrálunk, hanem a hangalakban tetten érhető stílusjegyekre, a beszéd zenei-ritmikai összetevőire csodálkozunk rá. Ezzel a gondolattal egyben a halandzsa *esztétikai* funkciójához is kapcsolódunk, hiszen a zenével nagy átfedést mutató nonszensz szövegek mondásában és hallgatásában alapvető – mondhatnánk, „ösztönös” – poétikai eszközök (ritmus és intonáció) valósulnak meg. A legerőteljesebben a gyermekköltészetben megnyilvánuló ritmus a körülöttünk létező világ elrendezésére, strukturálására irányuló törekvés egyik legelemibb, esszenciális kifejeződése. Ezért is tekintik a zeneiség ősi csírájának. Meg kell említenünk a halandzsa *mágikus* funkcióját is, amely olyan képzetekhez kapcsolódik, hogy a természetfölötti lényekhez, mágikus praktikákhoz a hétköznapi beszédétől eltérő kódrendszerre van szükség. Ezzel részleges összefüggésben beszélhetünk a *közösségi* funkcióról, hiszen csak a beavatottak birtokolják azt a jellegzetes szókinccset és/vagy szóhasználatot, amely egyben – számukra és környezetük számára is – megkülönböztető jegyként is működik. Leginkább a diáknyelvre jellemző a szavak hétköznapi nyelvhasználatától eltérő alkalmazása. Ez a titkosított nyelv azonban csak a kívülállók számára halandzsa. A *nyelvi játék* a halandzsa legösszetettebb funkciója. Szerepe van a gyermek nyelvelsajátításának hosszú folyamatában, ugyanakkor életben tartja, állandóan megfiatalítja magát a nyelvet. A tudatos nyelvújítástól a játékos szóferdítéseken át egy nyelvbotlás által beindított diskurzus megtermékenyítő hatásáig sok példát említhetnénk. Az öt funkciót nem lehet élesen elválasztani egymástól, hiszen a halandzsaszövegek alkalmazása közben egyszerre több is érvényesülhet, ha nem is azonos súllyal. Bizonyos műfajokra, pl. a mondókára jellemző előadásmódok (kántálás, szótagolás, természetellenes prozódia, emelkedett tonalitás) prozódiai anomáliákat eredményeznek, amelyek az értelmes szövegnek is halandzsa-jelleget kölcsönözhetnek (pl. *Szárnyati / Géza malacra*). A funkcióval szoros összefüggésben ezek szerepe a játékosságon, figyelemfelkeltésen kívül elsősorban a beszélt nyelvtől elkülönülő, a nyelv szupraszegmentális eszközeivel kifejezendő üzenet erősítése és (kulturálisan befolyásolt) asszociációk keltése a hallgatóban. A halandzsa eredője az esetek túlnyomó részében tehát nem a felejtés vagy a félrehallás, hanem a nyelv kreatív módon történő használata, és ezzel együtt korlátainak könnyed átlépése. Miként az értelmes szavakhoz, úgy a halandzsához is tapadnak egyéni és közösségi tartalmak, érzések és (nem utolsósorban) esztétikai minőség.

Irodalom

- Balázs Géza – Takács Szilvia, 2009 *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe*, Celdömölk–Budapest, Pauz-Westermann–Inter–PRAE. HU
- Csáji László Koppány, 2013 *Robinson pávjája. Diszkurzív és kreatív folyamatok a folklórban és a „magas művészetben”*, Napút, 2013/4., 87–109.
- Csörsz Rumen István, 2005 *Csipkebokor, kormos agyag éneket éneklí*, in: Szemerékényi Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 61–78.
- Domokos Johanna, 1998 *Zárt kánon*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó
- Fónagy Iván, 1975 *Halandzsa*, in: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon IV. (Grog–Ily)*, Budapest, Akadémiai
- Gergely Ágnes, é. n. *Pompóné avagy a nonszensz költészet avagy egy interdiszciplináris képződmény mint a létstruktúra metadiegetikus paradigmája*, <http://www.c3.hu/scripta/nagyvilag/98/03marc/pomp.htm> (utolsó letöltés ideje: 2014-02-22)
- Grétsy László, 2012 *Nyelvi játékaink nagykönyve*, Budapest, TINTA Könyvkiadó
- Jernsletten, Henrik, 1978 *Om joik og kommunikasjon*, /By og bygd. Norsk Folkemuseums Arbok/, Oslo
- Küllös Imola, 2012 *Közkézen, közszájon, köztudatban*, Budapest, Akadémiai Kiadó
- Lao ce, 1994 *Tao Te King. Az Út és az Erény* könyve, Budapest, Tericum Kiadó
- Lotz János, 1976 *Általános metrika*, in: Uő. *Szonettkoszorú a nyelvről*, Budapest, Gondolat Kiadó, 215–236.
- Nagy Pál, 1993 *„Posztmodern” háromszögelei pontok: Lyotard, Habermas, Derrida*, Párizs–Bécs–Budapest, Magyar Műhely, Magyar Műhely Baráti Kör Füzetek 22.
- Sudár Balázs, 2005 *A muszlim klasszikus költészet és a török énekmondás kezdetei*, in: Szemerékényi Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 27–39.
- Szegedy-Maszák Mihály, 2005 *Színhagyomány és irodalom: kapcsolat vagy ellentét?*, in: Szemerékényi Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom*, i. m., 27–39.
- Szegedy-Maszák Mihály, 2007 *Szó, zene, kép*, Pozsony, Kalligram.
- Szemerékényi Ágnes, 2005 *Irodalom és folklór Dugonics András Etelka című regényében*, in: Szemerékényi Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom*, i. m., 139–142.
- Székárosi Endre, 1994 *A hang autonómiája a költészetben*, in: Székárosi Endre (szerk.), *Hangköltészet. Szöveggyűjtemény. 3–9.*, Budapest, Artpool
- Tamás Ildikó, 2003 *Szöveg helyettesítő-, kitöltő és kiegészítő panelek használata lappojkaszövegekben*, *Nyelvtudományi Közlemények* 100, 301–313.
- Tamás Ildikó, 2007 *Tűzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya*, Budapest, Napkút Kiadó
- Tamás Ildikó, 2012 *Nyelvészet i módszerek alkalmazási lehetőségei a szövegfolklorisztikában és a prozódiai vizsgálatokban. Számi lappojkaszöveg-elemzések*, *Nyelvtudományi Közlemények* 108. 269–284.
- Tamás Ildikó, 2013 *„Kevés szó van benne kidalolva”. A számi folklórszövegek kutatásának módszertani kérdései*, *Ethnographia* 124. évf. 2013/1. 44–66.
- Taruskin, Richard, 1995 *Text and Act: Essays on Music and Performance*, New York and Oxford, Oxford University Press
- Tolcsvai Nagy Gábor, 2011 *Kognitív szemantika*, Nyitra, Europica varietas
- Voigt Vilmos, 1979 *A folklórizmus és a gyermekfolklór kérdése a mai folklór kutatásában*, *Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről*, 6. Budapest
- Voigt Vilmos, 2003 *Ellenhangok a hangszimbolika végtelen hangoztatása ellen*, in: Czövek Judit (szerk.), *Imádságos asszony. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére*, Budapest, Gondolat–Európai Folklór Intézet, 45–48.
- Wittgenstein, Ludwig, 1998 *Filozófiai vizsgálódások*, Budapest, Atlantis Kiadó
- <http://www.limerik.hu/magyarkoltok.htm> (utolsó letöltés ideje: 2014-05-11)

Fajt Anita

Méznél édesb¹

16–17. századi imádságainkról

Az irodalomtörténeti korszakolásnak vitathatatlan érdeme, hogy befogadhatóbbá teszi az irodalmat a tanulni vágyók számára, de sajnos így a szétválasztott időszakok termését ritkán olvassuk párhuzamosan. Az imádságok, amelyek mindenkor elevenen éltek, kiváló terepet nyújtanak ennek megmutatására és az összehasonlításra. A különféle könyörgések az emberi kultúra legelső termékei szóban és írásban is, legalább annyira, mint a mesék vagy históriák, a vallásos emberek életének pedig mai napig mindennapi részei. Sok egyházi imádság a 21. században is középkori nyelven szól hozzánk. Minden keresztény egyház alapimádsága, a Miatyánk így hangzik például egy középkori kódexünkben:

Mi atyánk, ki vagy mennyekben, szenteltessék te neved, jöjjön te országod, legyen te akaratom, miképpen mennyben és földön. Mi kenyérönköt, minden napját adjad nekünk ma, és bocsásd minekünk mi vétetönköt, miként mi es bocsátonk nekünk vétetéknek, és ne vígy minket késértetbe, de szabadíts minket gonosztúl.
(*Peer-kódex*, 16. század első negyede)

A magyar történetírás szimbolikusan 1526-ban, a mohácsi vész esztendejében, valójában a harmincas évek körül húzta meg a korszakhatárt a középkor és a reneszánsz (korai újkor) között. A kódexek kora, amikor a közel félszáz, magyar nyelvű szövegeket is tartalmazó kódex keletkezett, a 15. század második felétől a 16. század első harmadáig tart. A legtöbb kódex természetesen tartalmaz imádságot, de több is van, amely részben vagy egészben kifejezetten imádságoskönyvnek készült – magánhasználatra vagy egy apácarend számára. Kódexeink szövegeiről elmondható, hogy közvetlenül kapcsolódtak kontinensünk kortárs vallásos irodalmához, ugyanis Európa-szerte sok szöveg ugyanazokra a latin nyelvű gyűjteményekre vezethető vissza (*Hortulus Animae*, *Antidotarius Animae*). A hivatalos egyházi szövegkincs jellegzetessége, hogy a középkori Európában viszonylag egységes volt.

Az imáról egy általános műfaj-meghatározást adni igen problematikus. A himnuszok, zsoltárparafrazisok sokszor nagyon közel állnak hangnembükben ehhez a műfajhoz, hasonló, főként a biblián alapuló képeikkel. Könyörgésként nyilván ezek a szövegek is elmondhatók. Egy minimális definíció az imádságra vonatkozóan talán így fogalmazható meg: az imádság egyes szám első személyű prózai beszéd Istennel, pár sorostól a néhány lapos terjedelemig. Az imák funkciója általában kérés (valami jó megadása, ill. valami rossz elfordítása),

¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergenciaprogram” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

dicsőítés, hálaadás. Írásommal az a célom, hogy bemutassam 16–17. századi imakincsünk nyelvezetét kódexeinktől korai nyomtatványainkig.

I. A kódexek kora. Azok a kódexek, amelyek nagy számban tartalmaznak magyar nyelvű imádságokat, általában vegyes tartalmúak, könyörgések mellett egyéb énekeket, bibliai részleteket és legkülönbébb típusú vallásos szövegeket is magukban foglalnak. Legtöbbször a másoló vagy a másoltató egyéni igényeit szolgálják ki szemben a hivatalos egyházi rend szerint felépített, nagyrészt latin nyelvű breviáriumokkal. Anyanyelvű szövegekre elsősorban nem a szerzeteseknek volt szükségük, hanem a latinul kevésbé jól – sőt többnyire egyáltalán nem – tudó apácáknak vagy a kolostorok holdudvarához tartozó harmadrendieknek, azaz a kolostor mindennapi életében részt vevő, de szerzetesi fogadalmat nem tett világiaknak. Számos gyűjtemény kapcsolódik kolostorokon kívüli kegyes világi előkelőségekhez, akik megengedhették maguknak, hogy kódexet másoltassanak. Művelt írástudók maguk is készíthettek ilyen gyűjteményeket.

Késő középkori kódexeink nyelvezetéről elmondható, hogy gyakran bukkan fel bennük a misztikus stílus, amelynek lényege, hogy a hívő szenvedélyes, túlfűtött hangon szól Istenhez, és leghőbb vágya, hogy egyesülhessen vele, lehetőség szerint még földi életében. Ilyen lángoló szavakat olvasva gyakran a szerelmes versek juthatnak eszünkbe, az imádkozó gyakran oly édeskedve beszél Jézus Krisztussal vagy Szűz Máriával, mintha szerelmeséhez szólna. Ennek a beszédmódnak fő forrása a későbbiekben is tárgyalt *Énekek Éneke*. Stílus jellemzője a túlzásfoltosság, jelzőbokrok, legkülönbébb hasonlatok fokozott használata, párhuzamos mondatszerkezetek hangsúlyos jelenléte. Ennek a stílusnak legkedveltebb műfaja az imádság, hiszen ez az önfeledt, személyes hangnem leginkább itt valósulhat meg. A következő könyörgésben megfigyelhetjük ezt. Bár a szöveg helyenként latinizmusoktól sem mentes, de halmozásaival, párhuzamos mondatszerkezeteivel jól példázza a misztikus hangnemet:

Urunk, Jézusnak hozzánk való nagy szerelméről

Ó, én szívemnek kedve és ó, én szerelmem és vigasztalásom, édességes Jézus Krisztus! Kérlek, hogy te gerjedező szép szerelmednek cucájával² ökleld által én szívemet, hogy te idvességés szent szerelmednek sebeivel meggyógyulhatatlan gyettressem, és te szent oldaladnak vizei miatt minden bíneimből meg tisztultassam, és ez világi gonosz gerjedetességimből ki szabadulván meg hidegüljek³ te drágalátos szent vérednek billogával meg jegyeztetvén, ki miatt mind ez világon, mind az más világon [téged]⁴ örekké meg ismerni, és meg ismervén, az örök életben élő boldog társasságban ragadván méltóztassál részeltetnem, amen.

(*Theurewk-kódex*, 1531)

Amikor ezen a szerelmes hangon Jézus helyett Máriához szólnak, gyakran dicsérik a Szűzanya orcáját, szemét, haját vagy éppen szépséges keblét. A Máriát leíró hasonlatokban gyakran kerül előtérbe a virágszimbólika három kedves

² cuca: különféle nyelvjáráásokban megmaradt hegyes pálcá, bot, pózna (vagy egyéb szűrő, hegyes eszköz) jelentésben, a régiségben, így jelen esetben is: dárda, lándzsa

³ értsd: megnyugodjak

⁴ kieg. tőlem F. A.

virága: a liliom, a rózsza és a viola. Így hangzik egy latin Mária-ének fordítása, amely egyébként öt kódexünkben is szerepel:

Ave Virgo Gloriosa

Idvezlég, dicsőséges Szíz, napnál fényesb csillag, Istennek kedves anyja, minden méznél édesb, rózsánál pirosb, liliomnál fejrbséges! Minden jószág⁵ tégedet díszesejt, minden szent tégedet tisztel, ki vagy mennyekbe felségesb. Amen.

(*Teleki-kódex*, 1525–1531)

Kedvelt allegória még kódexeinkben a mennyei jegyes képe a fentebb említett ószövetségi *Énekek Énekéből*. A költői kép lényege, hogy a hívő a szerelmespár egyik tagja, társa pedig Isten, Jézus vagy Mária. A szerelmes vágyakozás kiteljesedése természetesen itt is az egyesülés, ezért is hívják ezt a fajta költői beszédet jegyesmisztikának. A hagyomány szerint a bibliai könyvet Salamon király szerezte, egy vőlegény és jegyese szerelmét írja le. A biblia-magyarázók később allegorikusan értelmezték: hívő és egyház, illetve hívő és Istenség kapcsolatára alkalmazták. Az egyik legnépszerűbb egyházi szerző, aki ezt az allegóriát írásaiban széles körben alkalmazta és népszerűsítette, az úgynevezett mézajkú, ill. mézes beszédű Clairvaux-i Szent Bernát volt. Így hangzik az egyik elragadtatott rész Károli Gáspár fordításában:

Megsebesítetted az én szívemet, én húgom, jegyesem, megsebesítetted az én szívemet a te szemeidnek egy tekintésével, a te nyakadon való egy aranylánc-cal! Mely igen szépek a te szerelmeid, én húgom, jegyesem! Mely igen jók a te szerelmeid! Jobbak a bornál, és a te keneteidnek illatja minden fűszerszámnál! Színmézet csepegnek a te ajkaid, én jegyesem, méz és tej van a te nyelved alatt, és a te ruháidnak illatja, mint a Libánusnak illatja.

(*Énekek éneke*: 4, 9–11.)

Kis kitérő a középkori témához képest, de a régi magyar irodalomban jártasoknak már a virághasonlatok említésénél is eszükbe juthattak Balassi Bálint versei, aki szerelmeit szintén előszeretettel hasonlítatta rózsához, liliomhoz. Elég csak a legismertebb, *Hogy Júliára talála* című, *E világ sem kell már nekem* kezdetű versének harmadik versszakára gondolnunk:

Én drágalátos palotám,
Jó illatú, piros rózsám,
Gyönyörű szép kis violám
Élj sokáig, szép Juliám

(Balassi Bálint: *E világ sem kell már nekem...*, 9–12.)⁶

A virághasonlatok mellett a tej és a méz motívuma is összekapcsolja Balassi költészetét a középkori kódexirodalommal és így a biblikus nyelvel. A mézzel

⁵ erény

⁶ Itt nem szabad elhallgatni a talán nem annyira közismert tény, hogy Balassinak itt egy török előképe is volt. A verset ugyanis, a *Balassa-kódex* utasítása szerint, a török *Gerekmez bu dünya sensiz* nótájára kell énekelni. A török cím magyar fordítása valahogy így hangzik: *Nem kell a világ nálad nélkül*. Balassi természetesen más énekeiben is él virághasonlatokkal, azért hoztam ezt a példát, mivel ez az egyik legismertebb Balassi-vers.

folyó beszéd, ill. a mézes ajkak kifejezéseket vizsgálva ugyanakkor megállapítható, hogy Balassinál többféle értelemben is előfordulnak. Egyrészt pozitív tulajdonságként jelennek meg. Így írja le például Cupido Júlia szépségét:

Ahol szép Julia, anyám helytartója e földkerekségében,
Szemében nyilamat, horgas kézíjamat adtam szemöldökében,
Szenem⁷ ajkában, fáklyám orcájában, mézem foly beszédében.

(Balassi Bálint: *E világgal bíró, felséges Cupido...*, 7–9.)

Balassi kiábrándultságában ugyanakkor, miután már a Balassa-kódex Júliaciklusának fikciója szerint csalódottságában elfordult szerelmesétől, a bécsi örömlányokat is megajándékozza ezekkel a tulajdonságokkal. Míg a *Balassa-kódex* 56. versében még így jellemzi Júliát:

A szelíd daruhoz szintén hasonlatos te kegyes tekinteted,
Rózsát jegyez orcád, kalárist kis szép szád, mézet ereszt beszéded,
Jöjj immár előmben, mondjam örömben: az Isten hozott téged!

(Balassi Bálint: *Kegyes vidám szemű, piros rózsza színű...*, 7–9.)

addig a 60. versben már két bécsi örömlányról olvashatjuk szinte ugyanezeket a szavakat:

A Zsuzsanna egy szép német leán,
Bécsben lakik Tiefengrab utcáján,
Piros rózsza tündöklök orcáján,
Szép kaláris tetszik az ajkán,
Kit sok vitéz kíván
Szép voltát csudálván,
De csak hiába szeretik sokan.

Vagyon ennek egy szép atyjafia,
Kinek neve víg Anna Mária,
Sok jó úrfi csak azt sírja-ríja,
Mert, mint nénje, szép, s nincs semmi híja:
Aranyszínű haja,
Mint egy gyöngy a foga,
Tiszta mézzel foly ő édes szava.

(Balassi Bálint: *A Zsuzsanna egy szép német leán...*, 1–14.)

Annak igen kevés az esélye, hogy Balassi közvetlen forrásként használta volna középkori kódexeinket. Több példa is arra utal, mint például a később tárgyalt Pázmány Péteré, hogy a reneszánsz-barokk írásbeliség nem kapcsolódik közvetlenül kódexeink alkotásaihoz. Ezt nem is olyan nehéz belátni, ha arra gondolunk, hogy az egyes kódexek viszonylag elszigetelt magányban léteztek, és többnyire egy, ritkán néhány kolostor lakói, vagy csupán egyes magánszemélyek férhettek hozzá szövegeikhez. Egyes költői megoldásaik mégis eljutottak a későbbi nemzedékekhez, sőt a mai napig szókincsünk részei. Mértékadó középkortörténészek magyarázata szerint már a középkor végére kialakult egy

⁷ parázs

vallásos köznyelv, ez főképp a különböző bibliafordítás-részletekkel bizonyítható, de a kódexek más műfajai is mutatják ezt. Nem szükséges tehát genetikus kapcsolatot, közvetlen leszármazást feltételezni szövegegyezések, nyelvi találmányok azonossága esetén sem. Az európai világi költészet bizonyíthatja azt is, hogy a vallásos szövegek nyelve a legprofánabb világi műfajokban is jelen van, akárcsak ahogy nálunk Balassi Bálint verseiben.

A Balassi-kitérő után következzenek újra középkori szövegek. A főként tehát apácák, harmadrendiek és ritkábban világiak számára másolt kódexek hivatalos imádságai mellett szólnunk kell még a középkori irodalmunk tanulmányozói által ráolvasásoknak, bájoló imádságoknak nevezett szövegcsopotról is. A korai nyelvemlékekkel és a történeti folklórral foglalkozók mindig is tisztában voltak azzal, hogy ezek a középkori szövegek igen szoros kapcsolatban állnak az egyházi imádságokkal, elég csak arra gondolni, hogy mindkét szövegtípust ugyanúgy – leginkább világiak tulajdonában lévő – kódexek őrizték meg az utókor számára, még ha a ráolvasások sokszor pogány szövegeknek tetszenek is. A kolostorok közvetítő szerepét kell hangsúlyozni a félhivatalos szövegek terjesztésében is.

Bár az alábbi szöveget nem egy kódex lapjain találjuk, és azon kevesek közé tartozik, amelyek nem tartalmaznak vallásos elemeket, mégis elsőként álljon itt ez a pár sor, mivel az egyik legvarázslatosabb korai nyelvemlékünk. Így hangzik tehát egy ráolvasás:

Contra thargy equorum (lótályog ellen)

Erdőn jár vala lebeke tárgy,⁸ béka vala ekéje, kígyó vala ostora, szánt vala kevet, vet vala kevecset. Parancsolok én teneked, hogy miképpen a kő nem gyökerezhetik és nem levelezhetik, azonképpen te itt a lovon ne gyökerezhessél és erekedhessél.

(Szelesetei-féle ráolvasás, 1516–1518)

A középkori egyházban elterjedtek voltak a benedikciók, amelyek az anyanyelvű ráolvasások vallásos előképeinek tekinthetők. Valószínűleg voltak pogány mintáink is, de ezek ma már nem rekonstruálhatók. A benedikciók áldásszövegek, amelyek az egyház korai korszakában hivatalos részét képezték a liturgiának, később félhivatalossá, majd az egyházi használatban kifejezetten tiltottá váltak. Mivel a latin nyelvű liturgiának köszönhetően a középkori magyar kolostori irodalom számtalan nemzetközi kapcsolattal rendelkezik, így nem meglepő, hogy ráolvasásaink is mutatnak európai kapcsolatokat. A korai, hivatalos benedikcióknak is gyakori eleme volt a következő latin áldás, amely párhuzamosan népszerű amulett-szöveg, majd az európai ráolvasásoknak is gyakori motívuma volt: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*. Nálunk a *Peer-kódex* egy imádsága őrizte meg magyar nyelven:

Contra febres (hidegglelés ellen)

Krisztus országol, Krisztus parancsol, Krisztus győz! Oroszlán Júda nemzetéből, szabadajtsad meg Simont mendennemő gonosztúl, és az hideggleléstől! Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevébe.

(*Peer-kódex*, 16. század első negyede)

⁸ tályog, daganat, mérges kelés

Ráolvasásokat, bájoló imádságokat a kódexek kora óta ismerünk, de van még egy műfaj, amely rokonságban állhat a középkori imádságokkal, ez pedig a népi imádság. A 20. századi folklór egyik legnagyobb teljesítménye Erdélyi Zsuzsanna munkája volt, aki a hatvanas-hetvenes években példa nélkül való szorgalommal az archaikus népi imádságok felé fordult, és kiadta *Hegyvet hágék, lőtót lépék* címmel gyűjtéseit. A négy kiadást megélt, mára már több mint 1100 oldalra bővült kötet imádságai egyes helyeken kapcsolatot mutatnak középkori kódexeink imádságaival. Egy ilyen párhuzam bemutatására álljon itt egy példa:

Imádság Krisztus kínszenvedéséről

Valaki ez imádságot mondandja töredelmes szüvel, hat ezer esztendei búcsút és negyven napi búcsút vall mindenszer menyjiszor⁹ meg mondja

Az nemességes mennyei király, Jézus Krisztus, mi Urunk élő Istennek szent fia. Álla az szent keresztfán keservesen, ékes lélekkal, kegyes jonhhal,¹⁰ oszlott értelmével, rémült testel, reszkető tagjaival, szent vére folyván, karjait elterjesztvén, kezeit és lábait vas szegekkel szegezvén. Szával¹¹ üvöltvén, nyomorult szóval, szernyű orcával, halálos színnel, siralmas szemmel, koronázott fővel, elváltozott homlokkal, szörnyű rémülettel, ártatlan értelmével, engedelmes szerelmmel, kevánatos szüvel, fejét lehatván, végig megtökélle.¹² Holt testtel, nyílt szüvel és oldallal folyván szent kútfő, kinek kezdeti származik szent Háromságtól, ő kegyes szüvéből kiönté. Én uram Jézus Krisztusnak ez jelenségi legyenek énnem ma és holnap és mindenkoron és jelennen és halálomnak idején vértem és oltalmam minden lelki és testi gonosz ellen. Amen.

(Gömöry-kódex, 136–138)

Nagybőjtben

Oh én édes Jézusom, midőn a szent keresztfán függöttél szelídséges szíveddel, általveretett szíveddel, összetett tagokkal, megveretett testtel és beliggettott lábokkal, kifeszített inokkal, kiáltozó szent szájjal, halálos könnyes szemmel, fejed szédülésével, lángoló szeretettel, óhajtó torokkal, szomjú kívánsággal, ecet, epének kóstulásával, halál előtt (?) lehajtva tested lelköd elválásától, a tökélet forrása, eleven kútfej, mosd el minden bűneimet, légy életemnek és holtomnak, adj örök életet! kegyes Teremtőm, életem, megváltóm, koronám vígassága, lelkemnek édes vendégsége, drága kincsem, vőlegényem, maradj mindenkor nálam. Gyarló testem nyugszik, de az én lelkem el ne aluggyék, csak tebenned gyönyörködjék, bátran veled nyájaskoggyék, a te szent kereszt fegyver, ellenségünk rettentője, ments meg minket halálos vitéktől. Íme, malasztanak anyja vagy, tengernek fínyes csillaga, ki az igazság napját szülte, habár Istennek fiát, anyja lövén árváknak, minden gyámoltalanoknak, oltalmad alá sietünk, vagy mi kegyes segedelmünk, tudod, a világ tengerével sok kísértetet szívből szíven evezünk,¹³ az őrző csillagunk el ne vesszük, kárhozatra se vitessünk, bűnbe se merüllünk, életedet láthassuk, nevedet követhessük,

⁹ mindannyiszor, ahányszor elmondja

¹⁰ lélekkal

¹¹ szájjal

¹² értsd: végül befejezé, meghalt

¹³ romlás

oh Boldogságos Szűz Máriám, mindezek az örömök jöjjenek segítségemre és vigasztalásomra, Az Úrjézus Krisztus az én halálomnak óráján, ámen. Dicsérjük a Jézus nevit.

*Agyagosszergény (Győr-Sopron m.), 1971. nov. 15.
Hauk Jánosné Horváth Ágota, Vitnyéd (Győr-Sopron m.)
(Erdélyi gyűjtésében a 226-os számú)*

Látható, hogy a kapcsolat inkább strukturális, mint valóban genetikus. Mindkét szövegben a leguralkodóbb költői eljárás a végtelen halmozás és a mondattani párhuzam. Habár érzünk valamiféle rokonságot a huszadik századi ima első fele és a 16. századi szöveg között, ez inkább csak valamiféle érzet. Szó szerinti egyezés például egy sem található.

A népi imáknak, ráolvasásoknak még egy nagyon fontos tulajdonságuk, hogy a ma is érvényes egyházi imákkal gyakran alkotnak elválaszthatatlan egységet, hiszen sok szöveg bizonyos számú Miatyánk vagy Üdvözlégy elmondásával éri el a kívánt hatást. Ilyenkor hivatalos imákat használtak ráolvasó funkcióban. Mindhárom eddig tárgyalt szövegtípus szómágián, tehát a bizonyos módon kimondott szó megvalósulásába vetett hiten alapszik, így közös gyökerekkel rendelkezik. A különbség abban rejlik, hogy míg a hivatalos egyházi ima Isten közbenjárását kéri, addig a ráolvasás és gyakran az archaikus népi imádság közvetlenül a befolyásolandó tárgyat, jelenséget szólítja meg. Az eltérés valójában nem formai, hanem funkcióbeli.

Ezek a szövegek gyakran állítják a szövegkiadókat egy első pillantásra egyszerűnek tűnő, de gyakorlatilag eldönthetetlen kérdés elé: verssorokra tördeljék-e a szövegeket, vagy sem. Jellemző ugyanis, hogy gyakran képeznek átmenetet próza és vers között, formájuk ritmikus próza, prózaritmus. Számomra a legelfogadhatóbban Horváth János oldotta meg ezt a problémát még a 20. század elején. Horváth a ritmikus prózai imádságokat ugyanis a felmondásra való versek közé sorolja szemben az éneklésre valókkal, előbbieknél ugyanis a bizonyos mondattani formák ismétlődése adja a ritmus érzetét, utóbbiaknál pedig a dallam. Ezek a bizonyos mondattani formák az imáknál a párhuzamos mondatszerkesztés, az azonos toldalékok, hangsúlypárok miatt alakultak ki. Az énekelt dallam ritmusa helyett a gondolatritmus az, mely elsősorban kijelöli a tagolás módját, erre Horváth az *autonóm beszédrítmus* fogalmát használta. Formai szempontból tehát a könyörgéseknél következetesen keresztülvitt ütemezésről nem beszélhetünk, viszont valami ritmus illúzióját keltő tagoltságot határozottan érezhetünk bennük.

Foglaljuk hát össze kódexeink imakincsének főbb jellemzőit. A könyörgések legkedveltebb stíluseszköze a halmozás, gyakori az édességes, rajongó jelzők fokozott használata, a párhuzamos mondatszerkesztés. Bizonyos mondattani, olykor litánia-ritmus gyakori sajátossága az imádságoknak. Nagy kedvvel nyúlnak a jegyesmisztika eszköztárához, Jézus, Mária gyakran szerepel szerelmes kontextusban, ezzel összefüggésben az *Énekek Éneke* képei, hasonlatai gyakrabban fordulnak elő az imádságokban, mint a biblia egyéb helyei. Kódexeink imádságai idővel inkább terjedtek szóban, mint írásban, a 16–17. századtól kezdve egyes kifejezéseik gyakorlatilag a mindennapi szókincs részévé váltak. Amiről nem szóltunk részletesen, de természetesen egész kódexirodalmunkra jellemző: igen nagy mértékben számolni kell a latin nyelv hatásával.

II. A reformáció után. „Valaki az Istennel akar mindenkor lenni, annak gyakorta kell imádkozni, mert mikor imádkozunk, akkor Istennel szólunk, mikor pedig olvasunk, az Isten szól velünk.” Imádságoskönyvének előszavában Sevillai Szent Izidor gondolatát idézi itt egy protestáns csepregi nyomdász 1630-ban. Írásom következő részében annak szeretnék nyomába eredni, hogyan hasznosították a protestánsok a katolikus imádságokat, hogyan viszonnyultak az imádkozás gyakorlatához.

Bár a középkorban is voltak kódexek, amelyeket kifejezetten egyéni vagy kolostori használatra készült imakönyveknek állítottak össze, a kora újkori imádságoskönyvek mégis merőben mások. Imádságaik gyakran átmenetet képeznek az imák és elmélkedések között, nem kifejezetten megtanulásra, felmondásra, sokkal inkább magános vagy kisebb csoportban való elmélkedésre szolgáltak. A nyomtatott imádságoskönyvek nagyságrendekkel több embert szólítottak meg a kódexek korlátozott számú közönségénél. Ezek a nyomtatványok, léleképítő könyvek – különösen a 17. században – a legegyszerűbb olvasni tudó néphez is eljutottak, sokszor egyetlen olvasnivalói voltak egy háztartásnak, hiszen ezekhez az olcsó, viszonylag kis formátumú könyvekhez jóval könnyebb volt hozzájutni, mint például egy Bibliához.

Ahogy az a korábban idézett szövegrész alapján már talán sejthető volt, a protestáns felekezetek számára is fontos volt az imádkozás gyakorlata. Martin Luther, aki számára a vallás alapja az Istenben való élő, bensőséges hit volt, imádkozásra ösztönözte híveit. Az imádkozásnak több módját jelölte meg az Istenről való elmélkedéstől kezdve a hangos fohászig, de ami a legfontosabb volt: elutasította a katolikus egyház által előírt formulákat. Azt kérte híveitől, hogy saját, ne mások szavaival könyörögjenek: így válhat csak igazán bensőségessé az Istennel való beszéd. Luther is összeállított, majd kiadott egy imádságoskönyvecskét, amely – elveihez híven – nem is tartalmazott imádságokat, csak elmélkedéseket: többet között a Miatyánkról, a legfontosabb imádságról. Luthernek ezt a szép gondolatát a saját könyörgésekről sajnos még az evangélikusoknak sem sikerült megőrizniük, az imádságoskönyvek, amelyek a legkülönbözőbb élethelyzetekre tartalmaztak mintaimádságokat Európa-szerte gyorsan az egyik legnépszerűbb nyomdatermékeké váltak.

A magyar nyelvű épületes, léleképítő könyvekre áttérve azt látjuk, hogy az első nyomtatott magyar nyelvű elmélkedésgyűjtemény is és imádságoskönyv is a szépíró és nyomdász Heltai Gáspár személyéhez kötődik. Tudva, hogy Heltai Gáspár német anyanyelvű erdélyi szász volt, nem olyan nagy meglepetés, hogy mind a két művet németből fordította. Érdekesség, hogy az imádságoskönyv készítésekor Heltai már áttért az unitárius hitre, így az első nyomdából kikerült magyar nyelvű imádságoskönyvet unitárius felekezetű készítette. Az imádságoskönyvek mellett, hogy a hívők lelki életének fontos támogatói voltak, gyakorlati egyházépítő szerepet is játszottak. Minden felekezet karakteres személyisége fontosnak tartotta, hogy összeállítson egy ilyen gyűjteményt, Luthert és Heltait már említettük, de a magyarok között ott van a sorban katolikus és református részről Pázmány Péter és Szenci Molnár Albert is.

Kérdéses, hogy milyen szoros a kapcsolat a középkori kódexek imádságai és a kora újkori szövegek között. Az imádságok középkori gyökereinek kérdése problematikus. A szókincs és a szóképek szempontjából bizonyosan van kapcsolat

az imák között, mégis feltűnő, hogy eddig még egy nyomtatott imádságoskönyv könyörgéseinek sem találták meg a forrását kódexeinkben. Az a megfigyelés is, hogy a népi imádságokkal több hasonlóság mutatható ki, inkább afelé mutat – mint ahogy ezt a folyamatot már Balassi esetében is láthattuk –, hogy a középkori szövegek képei, kifejezései a mindennapi szókinccs részévé váltak, és így közvetve, nem közvetlenül voltak a 17. századi imádságszerzők mintái. Ezt bizonyítja az is, hogy Pázmány Péter, amikor felvette imádságoskönyvébe a kódexekben is igen népszerű Szent Brigitta tizenöt imádságát, nem egy korábbi forráshoz nyúlt, hanem önállóan újrafordította a latin eredetét. Szent Brigitta tizenöt imáját nyolc kódexünk őrzi különböző változatokban, ezeket azonban Pázmány láthatóan nem ismerte vagy szándékosan nem használta. Bár a pontosság kedvéért azt is meg kell jegyezni, hogy ez nem egy átlagos példa, hisz Pázmány rutinos fordító volt, jellemzően maga fordította idegen nyelvű szövegátvételeit, még a bibliai helyeket is, és ha volt is már korábbi magyarítása egy szövegnek, akkor sem hagyatkozott más fordítására.

Pázmány Péter személyéhez érve a legalkalmasabb beszélni arról, hogy a 17. századi imádságoskönyvekre jellemző volt a felekezetek közötti átjárás. A későbbi esztergomi érsek 1606-ban megjelent imádságoskönyvének népszerűségét nemcsak az bizonyítja, hogy életében négyszer került kinyomtatásra, hanem az is, hogy imáinak egy része a protestáns imádkozás hagyományába is beépült. 1609-ben Bártfán, Mihálykó János eperjesi evangélikus prédikátor összeállításában ugyanis megjelent egy imádságoskönyv, amelynek kilenczede szemelvény Pázmány könyvéből. Jól mutatja ez, hogy az esetek többségében nem okozott gondot a katolikus imák protestáns alkalmazása, mivel konkrét hittételek ritkán jelennek meg az ilyen műfajú szövegekben. Következzék egy olyan példa, ahol Mihálykó változatlan átvételét láthatjuk összeállításának egy későbbi kiadásából. Ennek az imának az a pikantériája, hogy ez egy Szent Bonaventúrának tulajdonított imádság a *Missale Romanum* című, tridenti zsinaton (amely a római katolikus egyház ellenreformációs törekvéseit hirdette meg) elfogadott római misekönyvből.

Sebesítsd meg, Uram, az én lelkemet az te idvösséges szerelmed sebeivel: Adj az én szívembe tiszta és fölgerjedd apostoli szeretetet, hogy el ájullyon, és ugyan el ólvaggyon az én lelkem az te szerelmed és kívánságod miatt: tégedet szomjúhozzon, te hozzád fohászkozzék, testétül megválni, te elődbe mennyi szüntelen kívánkozzék. Adjad, én Istenem, hogy az én lelkem kívánsága csak te légy, Angyalok kenyere, lelkünk táplálása, minden napi természet fölött való kenyér, melyben találtatik minden édesség. Téged Uram, kire kívánva néznek az angyalok, éhen kívánjon az én szívem, és az te gyönyörűséges jó ízdeddel teljesítsd bé az én lelkem kívánságait. Téged szomjúhözhasalak életnek kútfeje, bölcsességnek, tudománynak, örökké való fényességnek forrása, minden jónak béven folyó árvize, az Isten házának ékessége. Téged kívánjon, Uram, az én lelkem, te hozzád óhajtsón, téged keressen és megtaláljon, te utánad fusson és el érjen tégedet: Te forogj elmémben és számban szüntelen, csak te egyedül légy az én reménségem és minden bátorságom, az én gazdagságom és vigasságom: az én örömem és gyönyörűségem, az én békességem és táplálásom: az én óltalmam és segítségem: az én kincsem és birodalmam, kiben mind végig állhatatos erős gyökeret vervén meg maradjon lelkem, Amen.

(csepregi imádságoskönyv, 1630)

Pázmány imádságoskönyvéből Mihálykó Szent Brigitta imádságait is átvette evangélikus imádságoskönyvébe *Az igaz poenitentia*¹⁴ tartásért és *boldog kimúlásért való egynehány áhétatos imádságok* címmel. Természetesen nemcsak katolikus imák kerültek át protestáns gyűjteményekbe, az imák kölcsönzése az egyes protestáns nyomdatermékekből a másikba mindennapi volt, így ma már nehéz feladat az egyes szövegek forrásának pontos meghatározása. Nehezíti a helyzetet, hogy az imádságoskönyvek különösen veszendő nyomdatermékeknek számítanak, hiszen mindennapi használatra készültek, így mára már sok kiadás teljesen elhasználódott, csak másodlagos információink vannak létezésükről.

A következőben egy nagyon tipikus fajtája következik a 17. századi imáknak. Nincsen imádságoskönyv az úton járóknak szóló imádság nélkül, az alábbi egy kedvelt változat, jelenleg három különböző (egy katolikus és két evangélikus) kiadásból ismerjük:

Útra induló embernek Istenhez való könyörgése

Emberi nemzetnek igaz őrzője, Uram Jézus Krisztus, az kinek őrzése által semmi élelem nincsen és kinek őrzése nélkül senki bátorsággal nem járhat! Te, Uram, az te Szent Angyalod által utat mutattál Ábrahám szolgájának, a vén Tóbiás fiainak és egyebeknek, akik tebenned bíztanak. Kérlek tégedet, Uram Isten, adgyad, hogy az én mostani utam a te kegyelmességedből nagy jó szerencsés legyen, hogy valahová én elmegyek, minden dolgaimat az te segítségével elvégezzem, térhessek meg békével és tenéked hálákat adhassak azokkal egyetemben, akik az én megtérésemen örvendezni fognak, Amen.

(lőcsei imádságoskönyv, 1646)

Tipikus képviselője ez a könyörgés a speciális élethelyzetbe került embereknek szólók között. Volt még könyörgésük példának okáért a viadalra készülők, a rabságba esett és a beteg embereknek, az ifjaknak, a leányoknak, özvegyeknek, házasoknak, házasságra készülőknek.

Lássunk most már egy olyan imádságot, amely kizárólag evangélikus imádságoskönyvben jelent meg, így elvileg tisztán protestánsnak mondható.

Oh, egy Istenségnek állatnyában való Szent Háromság és örökké való három személy, egy bizony és igaz Isten, Atya, Fiú, Szent Lélek, ki lakozol az örök boldogságban és meg-foghatatlan világosságban, ki fondáltad¹⁵ az földet az te hatalmasságodban és bírod a világnak kerekességét a te bölcsességedben: Szent, szent, szent seregeknek Ura, Istene, rettenetes, erős és igaz és irgalmas Mindenható, egy bizony örök Isten, egy és el-oszthatatlan Szent Háromság! Könyörgök tenéked, nyissad meg énnékem te hozzád kiáltónak az igazságnak és irgalmasságnak kapuját, és oda bé menvén vallást tészek tenéked, én Uramnak, Istenemnek. Ímé, hatalmas Úr Istenem, én szegény koldus a te ajtód előtt állok és zörgetek. Nyisd-meg énnékem, hisz ígérted Uram Istenem, ha zörgetünk, hogy megnyitod. Kegyelmes Úr Isten, zörget a te ajtódon az én lelkemnek és szívemnek te hozzád való buzgó kiáltása, te előtted vagyon minden kívánságom, és az én szükségemet nem titkolom el te tőled, Úr Isten. Te-is Uram Isten,

¹⁴ bűnbánat

¹⁵ teremtetted

ne fordítsd-el a te orcád én tőlem szegény szolgálódtól (szolgálódtól) az te haragodban. Ó, irgalmasságnak Atyja, hallgasd-meg a te árvádnak keserves óhajtását és nyújtsd ki segítő szent kezeidet az én meg szabadításomra, vígy ki engemet a sötétségnek mélységéből és az nyavalyának sarából, ne vesszek meg az én bűneimben. A te irgalmasságod és kegyelmességed légyen én velem, hogy juthassak te hozzád én édes Uramhoz Istenemhöz, és láthassam az te országodnak gazdagságát és nézhessem a te szent színedet, mondhassak dicsíretet, Uram, az te szent nevednek, az ki csak egyedül cselekeszel csudálatos dolgokat. Végasztald-meg az én lelkemet, a te szent nevedről való emlékezettel. Meg-világosítsd az én ifjúságomat és ne utálj-meg engemet vénségemben, de te örvendeztesd meg az én tetemimet és újítsd-meg életemet, hogy tégedet, egy bizony Isten, dicsírhesselek és fel-magasztalhassalak örökkön örökké, Amen.

(lócsei imádságoskönyv, 1646)

Ez a bibliai idézetekkel teljes imádság jól megfér a korábban látott katolikus eredetű szövegek mellett. A könyörgés nagyon közvetlenül és lelkesen, a dicsőítő kifejezéseket már a végsőig halmozva kiált az Úrhoz. Mégis úgy tűnik, hogy a protestáns szövegek stílusa egy fokkal kevésbé gerjedező és szerelmes. A korábban is bemutatott átvételek ugyanakkor azt bizonyítják, hogy az édeskedő nyelvtől nem idegenkedtek a megreformált hit követői sem. A katolikus és protestáns imádságok között talán a tematikus különbség a döntő. A katolikusoknál kedveltebb témák Krisztus kínszenvedése és kereszthalála, Szűz Mária dicsőítése és az úgynevezett *négy végső dolog*: a halál, az utolsó ítélet, a pokol és a mennyország. A protestánsoknál leggyakrabban a bűnbánat, valamint a penitencia gyakorlásának megfelelő módja a központi gondolat. Könnyebb volt az imák útja a katolikusoktól az evangélikusok felé, református imakönyvek nem vettek át imádságokat Pázmánytól, ugyanakkor gyakran fordítottak németből evangélikus imádságos-, illetve elmélkedésgyűjteményeket. A katolikus forrásokat viszont így sem kerülhették ki, hiszen az evangélikus épületes könyvek szerzői gyakran kölcsönöztek gondolatokat az egyházatyáktól, Szent Ágostontól, Aranyszájú Szent Jánostól, Sevillai Szent Izidortól. A különböző felekezetű – különösen a protestáns – imádságoskönyvek elkülönítése ingoványos terület. Ma már sokszor nem tudjuk, az egyes nyomdatermékeket milyen felekezetű olvasóközönségnek szánták és milyenekhez jutottak el valójában. Az imádságoskönyveknek ez a sokszor felekezetközi jellege valószínűleg annak is köszönhető, hogy a nyomdászok, szerkesztők igyekeztek olyan gyűjteményt összeállítani, amelyet minél szélesebb körben értékesíteni lehetett.

A 17. századi imádságoskönyveknek még egy fontos tulajdonsága, hogy amennyiben tartalmaztak ajánlást, az legtöbb esetben nemesasszonyoknak szólt. Egy-egy nyomtatvány megszületéséhez gyakran volt szükség pénzadóományokra, amelyeknek nagy részét ájtatos nemes hölgyek biztosították. Ezekből az ajánlásokból következtethetünk a befogadói rétegre is: az anyanyelvű imádságokat, elmélkedéseket elsősorban az idegen nyelveket nem beszélő asszonyok igényelték (csakúgy mint a középkorban). Fontos még, hogy a főrangú asszonyok feladatainak az udvar vezetése mellett a cselédek lelki életének ápolása is része volt, gyakran vezettek az udvarban házi ájtatosságokat, így ezek a szövegek a nép olvasni nem tudó rétegéhez is eljuthattak.

III. Összefoglalás. A középkor és a korai újkor imádságait összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a műfaj száz, másfél száz év alatt igen nagy változáson esett át. Középkori kódexeinket vizsgálva jelen írásból is kiderült, ezek a szövegek rövidebbek, sokkal gyakrabban ritmikus prózában íródtak, rokonságban állnak a ráolvasásokkal. Kedvelt allegória középkori kódexeinkben a jegyesmisztika, és gyakoriak az *Énekek Énekéből* vett költői képek, hasonlatok. A középkor végére kialakult vallásos köznyelvnek köszönhetően kódexeink költői megoldásai sokszor a mai napig tovább élnek. A kódexek kora után a reformáció hívei az új szellemiséget az imádságokra is igyekeztek kiterjeszteni. Elhatárolódtak a katolikus egyházban addig uralkodó megszilárdult imádságformuláktól, a lehető leghatározottabban elutasították az imádságokkal elnyerhető búcsút, híveiket a szabad, saját gondolataikból építkező foháskodásra ösztönözték. A 17. századi, nyomtatott imádságoskönyvek jellemző tulajdonsága a felekezetköziség, egyes könyörgések gyakran több kiadásban, különböző felekezetű összeállításokban is megjelentek. Az imádságoskönyvek az énekeskönyvek mellett a 17. században az egyik legkelendőbb nyomdatermékek számítottak, ezt a lendületüket a 18. században sem veszítették el.

Felhasznált szakirodalom

„Halandó, ezeket megmondjad”. *Magyar nyelvű imádságok a XV–XVI. századból*, válogatta és a szöveget gondozta Dömötör Adrienne – Hader Lea, Bp., Tinta Könyvkiadó, 2012

Alexa Károly, *A misztika stíluselemei a régi magyar költői nyelvben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1970, 285–304.

Bajáki Rita, *Pázmány Imádságos könyvének utóéletéhez = Pázmány Péter és kora*, szerk. Hargittay Emil, Bp., PPKÉ, Piliscsaba, 2001, 285–291.

Balassi Bálint *Összes Verse: Hálózati kritikai kiadás* Horváth Iván vezetésével, <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/>

Bogár Judit, *A középkori misztikus hagyomány továbbélése Pázmány Péter Imádságos könyvében = Misztika a 16–18. századi Magyarországon*, PPKÉ BTK, Piliscsaba, 2013, 65–71.

Bolgár Ágnes, *Magyar bájoló imádságok a XV–XVI. századból*, Bp., 1934.

Erdélyi Zsuzsanna, *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Acrhaikus népi imádságok*, előszó: Ortutay Gyula, 4., bővített kiadás, Pozsony, Kalligram, 2013. Az 1999-es kiadás online változata: <http://mek.oszk.hu/05200/05255/html/>

Heltai Gáspár *Imádságos könyve: 1570–1571*, bev. tanulm. Balázs Mihály, Kolozsvár, Unitárius Egyház, 2006

Heltai János, *Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában*, Bp., Universitas, 2008

Horváth János, *A középkori vers ritmusa = Horváth János Verstani Munkái*, Osiris, Bp., 2004.

Horváth János, *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, előszó Tarnai Andor, reprint, Bp., Akadémiai, 1988

Magyar Néprajzi Lexikon, főszerk. Ortutay Gyula, szakszerk. Bodrogi Tibor [et al.], 2., változatlan kiadás, Bp., Akadémiai, 1987.

Orlovsky Géza, *Pázmány Péter Keresztyéni imádságos könyvéről*, Magyar Egyházzene XVIII(2010/2011), 239–246.

Otrokocsi Nagy Gábor, *A misztika kódexirodalmunkban*, Debrecen, 1937

Pócs Éva, *Magyar Néphit* <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-nephit-kozep/index.html>

Pócs Éva, *Magyar ráolvasások I–II*, Bp., MTA, 1986

Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások, vál., összeáll., jegyz., utószó Pócs Éva, Bp., Helikon, 1986

Tarnai Andor, „A magyar nyelvet írni kezdi”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1984

Dani Erzsébet

A kisebbségi élet ajándékai

avagy revideálható-e a nemzeti azonosságtudat?

László Dezső (1904–1973) erdélyi református lelkész, teológus, társadalomtudós és publicista, kisebbségi ideológus sokféle ágazó életműve máig tartogat számunkra figyelmet érdemlő momentumokat. Ilyen a kisebbségi modell kidolgozásának szándékával írt *A kisebbségi élet ajándékai* c. tanulmánykötet is. E vonatkozásbeli hozzájárulása már csak azért sem veszítette aktualitását, mert az interkulturális közegben erőszakos asszimilációs nyomásnak kitett kisebbségi lét összes keserve és dilemmája máig velünk van. Ma is tanulmányozásra érdemes, hogy ez az aktívan politizáló, egyházi berkekben is rendkívül tevékeny és elfogadott, nemzetközi tapasztalatokkal is bíró lelkiismeretes gondolkodó milyen megoldási lehetőséget látott a két világháború között a beolvastásra ítélt erdélyi magyarság helyzetének orvoslására. A jelen tanulmánynak tehát nem célja, hogy átfogó László-képet adjon a teljes életműről, inkább a most vázolt összefüggést kívánja tematizálni a tanulmánykötet elemzésével. Elméleti eszköztárként a modern elméletek közül William Bloom identitás-, Jan Assmann kulturálisemlékezet-, Homi K. Bhabha posztkoloniális elméletének bizonyos kategóriáit használom fogódzónak a vizsgált László-kötet jelen kontextusbeli értelmezéséhez, illetve újraértelmezéséhez. Utóbbiakat illetően, amennyiben erdélyi kontextusban való alkalmazásuk szokatlanul hatna, megjegyzem: Bertha Zoltán is értelmét látja „a posztkoloniális reflexió”-t az erdélyiségre vonatkoztatni, mert általa „árnyalatosan feltárulhat a kiszolgáltatottság, a kisépí alárendeltség természetrajza” (Bertha, 2006: 70.).

*

László Dezső Sepsiszentgyörgyön született, 1904-ben. A Székely Mikó Kollégiumban érettségizett, majd református teológiát végzett Kolozsváron. Skóciai tanulmányút után hazatért, lelkési és oktatási feladatokat vállalt. A második világháború alatt a magyar országgyűlésben képviselő volt. Koholt vádak alapján többször börtönbe került. Írásai nagy hatással voltak az 1930–40-es évek értelmiségének gondolkodására. Életével, munkásságával, magas erkölcsi eszményeivel példaképet állított az erdélyi magyarság elé. Teológiai gondolkodásában a protestáns megújulás híve volt. 1973-ban hunyt el (Pomogáts, 2008: 143.).

Fontosabb művei: *Az erdélyi Református Egyház története* (1929), Kolozsvár; *Kisebbségi létünk alapkérdései* (1935), Kolozsvár; *Két tűz között* (1935), Kolozsvár; *Reményik és Ady* (1941), Nagyvárad; *Magyar önismeret* (1944), Sepsiszentgyörgy. Posztumusz: *A kisebbségi élet ajándékai* (tanulmányai és publicisztikai írásai, Cseke Péter szerkesztésében) (1997), Kolozsvár.

A kisebbségi élet ajándékai c. műve a legkülönbözőbb fórumokon elhangzott, illetve nyomtatásban közölt írásokat felölelő antológia, melynek minden darabja a többségi-kisebbségi helyzet különféle aspektusait vizsgálja. Mi több,

felvetéseivel külön szint képvisel az általam ebben a témakörben tanulmányozott (másutt publikált) szerzők sorában (Benedek Elek, Ignác Rózsa, Balázs Ferenc, Böződi György, Kacsó Sándor, Nyirő József, Tamási Áron).

Székelyföld szülöttje, László Dezső az elsők között ismerte fel, hogy a megváltozott körülmények folytán ki kell alakítani azt a kisebbségi létformát, mely teret biztosít az új állam kereteiben, és megkeresni azokat a lehetőségeket, melyekkel az új helyzetben élni és boldogulni lehet. Így vall magáról: „Ott nőttem fel a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, de a székely valóság meglátásához a szemet az erdélyi irodalomból nyertem” (László, 1944: 183.). A Székely Mikó Kollégium szellemében szocializálódott. (Édesapja az a László Ferenc, aki a Székely Nemzeti Múzeum tudós múzeumőre, valamint a Székely Mikó Kollégium természetrajz–földrajz szakos tanára volt, Csutak Vilmossal közösen a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közötti időszakának karizmatikus vezetője.)

László nem a nemzeti közösség sorsát siratta, hanem a kisebbségi sorsban rejlő lehetőségekkel foglalkozott. A *kisebbségi élet ajándékai* c. antológiában összegyűjtött tanulmányosorozat sokakat megdöbbentett élelátásával, időszerűségével, új gondolataival és megoldási ötleteivel. László kristálytisztán fogalmaz: „egyetlen életforma lehetséges számunkra: itthon maradni, kisebbségi sorsban, idegen nyelven készülni az erdélyi magyar sors öntudatos szolgálatára” (László, 1930: 22.). Az üzenet világos: csak úgy lehet megmaradni a kisebbségi létben, ha az erdélyi magyarság megőrzi magyar nemzeti öntudatát, de nem zárkózik el a kétnyelvűségtől, hiszen utóbbi a boldogulás egyik eszköze; jó, ha a kisebbség beszél a többségi állam hivatalos nyelvét. Tévedés ne essék, véletlenül sem arra gondol, hogy nincs szükség az anyanyelvre, az anyanyelvi oktatásra, hanem azzal érvel, hogy a kétnyelvűségnek is megvannak az előnyei. Összecseng ez a Bloom-féle nemzetiidentitás-fogalommal, mely szerint a nemzeti öntudat nem annyi csupán, hogy egy nemzet kijelenti magáról: ő nemzet. Ahhoz, hogy nemzetként működjön a megváltozott társadalmi-politikai térben, dinamikusán kell meghatározni (és újraértelmeznie) a nemzeti identitást. Az azonosságtudat efféle revíziója lászlói felvetés, mely sokkal hamarabb megfogalmazódott, mint Bloom elmélete.

Lászlót a politikai revíziós törekvés is foglalkoztatja. Gazdasági, társadalmi, politikai és szellemi téren elképzelt és együtt gondolkodó módon véli megvalósíthatónak. Ez pedig egységes szemléletváltást kíván. Cseke Péter szerint László Dezsőt „mély filozófiai alapvetésű gondolkodóként”, egyháztörténész-ként, olyan kisebbségi nemzetpedagógusként tarthatjuk számon, aki egyetemes kitekintéssel rendelkezett, illetve „helyzetadekvát szemléletváltást sürgető és biztonságos jövő(képe)t kereső kisebbségideológusként” munkálkodott a trianoni trauma után, és aki a „hívó szívvel modernnek lenni és magyarnak maradni” gondolatot hirdette (Cseke. 1997: 6. sic.).

A harmincas évek első felében, amikor végképp szertefoszlanak a kisebbségi kérdést Trianon után még körülvevő illúziók, és Erdélyre menthetetlenül, teljes súlyával nehezedik rá a kisebbségi élet összes problémája – már generációs kérdések is felmerülnek –, László új magyar ideológia megfogalmazását sürgeti. Véleménye szerint a revideálatlanul maradt Trianon utáni magyar öntudat rosszul értelmezett, nem szolgálja a kisebbségi magyarság érdekeit; mi több, legalább annyira kártékony, mint azok a külső erők, melyek a magyarságot a trianoni helyzetbe juttatták. Kemény megállapítás, mert épp a nemzeti önazonosság az (töb-

bek között), ami újrafogalmazandó, vagyis önrevízióra van szükség. A kisebbségi lét mibenlétét is másként definiálja: „a kisebbségi élet igazi szemléletéhez mindekelőtt úgy juthatunk, ha kisebbségi voltunkat nem a többségi magyarsághoz, hanem a körülöttünk élő többségi románsághoz való viszonyunkból állapítjuk meg. Nem azért vagyunk kisebbségi magyarok, mert a többségi magyarságtól különválasztva élünk, hanem azért, mert országunkban a tizenötmillió államalkotó románsághoz képest kisebbségben vagyunk” (László, 1935: 89.). Határozottan új elem tehát, ahogyan a kisebbségi lét alapkérdését felfogja: meg kell ismerni az új hatalom rendszerét és megragadni benne a kisebbségi továbbélés lehetőségét. Az ő szemében ezek lennének a kisebbségi lét „ajándékai”.

A Trianon utáni erdélyi irodalom általam eddig (másutt) taglalt példáiban vannak olyan figurák, akik (önként vagy az új hatalom vagy a gazdasági körülmények által kényszerítve) megpróbálják megismerni az új állam rendszerét, szerepet vállalnak benne. Nyíró Józsefnél, Ignác Rózsánál, Kacsó Sándornál, Bözödi Györgynél látunk erre több példát. Az eredmény azonban, elég egyértelműen és egyöntetűen az, hogy a közösség a renegátság vádjával illeti ezeket a figurákat, akik némi identitástévelygést és identitásválságot követően vagy visszatérnek a székelymagyar közösségbe, vagy feladják székelymagyar identitásukat, és (színlelő mimikrirel vagy kénytelen-kelletlen, vagy önként, sőt meggyőződésből) identitáselhagyó konformistákká válnak. László nézetrendszerében viszont árnyaltabban vetődik fel a kérdés: megfelelő identitásvédő stratégia alkalmazása lehetőséget teremthet ahhoz, hogy az új szerepvállalás ne társuljon törvényszerűen identitáselhagyó konformizmussal.

A politikai nemzetfogalmat László nem fogadja el. Egyrészt azért nem, mert a régi magyar állam szellemiségének fenntartásában egyenesen az elemi fennmaradáshoz szükséges kisebbségi létforma kialakításának akadályát látja. A Trianon előtti szellemiség nem tesz lehetővé olyan stratégiákat, melyekkel a kisebbségi érdekek sikeresen érvényesíthetők; és az a kisebbségi létezés, mely erre épül, működésképtelenné teszi az önazonosság-alapú túlélést. Másrészt azért nem tartja elfogadhatónak a politikai nemzetfogalmat, mert a Trianon után létrejött nemzetállamok a hozzájuk csatolt magyar részek bekebelezésére törnek. Szó sincs tehát arról, amivel vádolták, hogy László ne ismerné fel a román államhatalmi gépezet erőszakos asszimilációs törekvéseinek jeleit.

Abból, amit Cseke Péterből kiindulva László Dezsőről most mondtunk, saját terminológiánk szempontjából egyvalami feltétlenül kikristályosodik. Mintha László a MI-identitás átdefinálásában látná a jövő lehetőségét. Amíg eddig a pontig eljut, a következő utat teszi meg: 1929-ben egyenesen úgy érzi, hogy az összmagyarság egyetlen, határoktól független lelki testet alkot – László tehát elválasztja a „nemzet” és az „állam” fogalmát egymástól; és úgy írja körül a nemzeti önazonosságot, mint országhatároktól független jelenséget. Adytól és Szabó Dezsőtől átveszi a „faji” kifejezést, és ezen szellemi, kulturális és lelki egységet ért (Cseke, 1997: 9.).

Amint azonban figyelmesen követjük az antológiában megvalósuló lászlói gondolkodást, megerősödik bennünk az érzés, hogy azzal kapcsolatban, ami az antológiában kikristályosodik, jogos a „mintha”. Ez akkor is kiderül, amikor azt elemzi, miért nem akar az új helyzetbe került magyarság a román „fajba” asszimilálódni. László a Trianon által a magyarságra mért kisebbségi sorsot

megmásíthatatlannak érzi, ugyanakkor annak, hogy egy nép a természetileg és történelmileg meghatározott helyén maradjon és éljen, szerinte nincs alternatívája. Ebből kiindulva úgy véli, hogy az „egyfajú”, homogenizált országot az a veszély fenyegeti (vagyis Romániát, amennyiben felszámolja kisebbségeit), hogy a belső folyamatok ellanyhulnak, kevesebb lesz az életinger, és a belső verseny hiánya az állam fejlődőképességét gátolja. A sokszínűségben (mai terminológiával élve: a multikulturalitásban) erőt sejt. Megítélésében a kisebbségeket felkaroló ország igazi nagysága abban rejlik, hogy mekkora életlehetőséget biztosít a más nemzetiségűeknek.

A lászlói gondolatmenet szerint, ha kisebbségként más országhoz csatolnak egy népcsoportot, a továbbélés alapvető feltétele a többségi kultúra és nyelv megismerése mellett az, hogy jó állampolgárokat neveljen fiaiból, vagyis legyen lojális a többségi kultúrához. Mindezt azonban úgy kell tenni, hogy ne jelentse a kisebbségi nyelv feladását, a kultúra megtagadását. Ez az a pont, ahol igazolódik a fenti fogalmazásunkban szereplő „mintha”. A nemzeti értékek, mint a nyelv, a népkultúra, az irodalom, a nemzeti múlt és a történelmi emlékek, a keresztény értékek és az egyházak, ápolásra szorulnak, ezért a magyar kisebbségnek is tudatosan kell védelmébe vennie ezeket a kincseket (László, 1935: 90–91.).

Túlélési elképzelése szerint a kisebbségi magyar járjon magyar iskolába, ápolja hitét és anyanyelvét, őrizze kultúráját, de ezekkel együtt sajátítsa el a többségi nemzet nyelvét, ismerje meg a román kultúrát, vagyis legyen képes az interkulturális kommunikációra és együttélésre. Ehhez a kisebbségi magyarnak nem kell feladnia MI-identitását. Akkor miről van itt szó? Amit ez az interkulturálisnak elképzelt jövő jelentene, és mint fentebb láttuk, László azonosságtudat-revíziót vár el hozzá; és nála ez nem érinti, mi több, óvja a nemzeti azonosságtudatot. Amit túlélési programként javasol, az tulajdonképpen az ÉN-identitás *személyes szegmensének* átírását jelentené. Nincs szó MI-identitás-szintű konformizmusról, csupán a MI-identitás önazonosságát nem érintő, a közösségi tudatot érintetlenül hagyó túlélési alkalmazkodásról az egyén ÉN-tudatának személyes szegmensében. Utóbbi csupán annyiban közösségi – gondoljunk vissza az assmanni felfogásra –, amennyiben az *egyén* létmódjának és társadalmi kapcsolódásának érintkezési felülete. A lászlói elképzelés szerint ez a modell akár működhetne is – ha a többségi nemzet részéről is meglenne az akarat és a megértés. A valóság azonban ennél sokkal egyszerűbb és az elképzelt modell ellentéte, amint az általam elemzett művek szinte mindegyikében (is) bebizonyosodik. Nevezetesen, hogy a többségi állam nem az ÉN-identitás személyes szegmensének átalakításában segítkezik, hanem minden elképzelhető eszközzel próbálja megsemmisíteni a MI-identitást.

László jól látja, hogy a többkultúrájú Erdélyben az interkulturális együttélés lenne a jövő, a kötet egyik tanulmányának címével szólva: „Erdély útja”. A helyzet valóban (mai kifejezéssel) multikulturális, de ezeknek a népeknek az együttélésében korántsem a multikulturalitás az, ami megvalósul. László azonban elképzei, hogy megvalósulhatna, és azon is gondolkodik: hogyan? A természet topográfiai jellegzetességeiben, ezek ellentétes voltában is az egység megnyilvánulását látja, mert közösen alkotják az erdélyi táj jellegzetességeit. Elképzelése szerint az együtt élő népek ellentétei ugyanúgy egységgé oldódhatnak fel, mint ahogyan a természetben harmónia áll elő a sokféleségből.

Az együtt élő népek ugyan számosabbak háromnál, de László három nagy népcsoportban gondolkodik, ahogy ez általában is szokás (pedig nem fair a még kisebbekkel szemben). Ezek a magyarok, a románok, a szászok; és László úgy tartja, hogy közülük egyik sem „erdélyibb”, mint a másik. Egyházaik is különböznek, két nagy egyház a románok, négy egyház a magyarok és szászok szolgálatában áll. Ebben a szűk és kicsi világban az itt élő népek békéje mindig attól függött, hogy mennyire és milyen módokon tudták az egymás között feszülő ellentétek közötti egyensúlyt a kultúrák közötti kommunikációval fenntartani. Mennyire tudtak elfogadók és toleránsak lenni. Az évszázadok során mindig a másság, a másik nép jogainak, vallásának, kultúrájának tisztelete és megbecsülése jelentette a békés együttélést (László, 1937a: 116.).

Ha ezt a megállapítást nem finomítjuk, ahogyan László sem teszi, kérdőjeleket hagy maga után az, amit itt ő megállapít. Annak alapján, hogy a jogok kölcsönös és maradéktalan tiszteletére alapítja a békés, interkulturális együttélés programját, felvetődhet a kérdés: nem látta volna, hogy a román többség megfosztja a magyar kisebbséget jogaitól? Nem vette volna észre az erőszakos román asszimilációs törekvést? Igenis észrevette, de feltételezte, hogy a többségi agressziót megállíthatja a kellően átgondolt és alkalmazott kisebbségi politika.

Úgy vélem, abból kell kiindulnunk, hogy a trianoni trauma gyökeresen megváltoztatta a korábbi helyzetet. Az addig viszonylag működő interkulturális kommunikáció más alapokra helyeződött, az identitáskolonizálás eleinte lassú, majd egyre felgyorsuló folyamata a kulturális mimikri különböző formáit hozta. Ezeket a formákat a magyar és a szász kisebbség egymástól eltérően alkalmazta. Ennek példáit látjuk Ignác Rózsa *Anyanyelve magyar* c. regényében, a multikulturális Kolozsváron. Ezek: a többfokozatú, kisebbségi-identitás-menedzselési kényszer (a regényben szereplő magyar diákoké); a többségi együttműködés, zéró identitás-menedzselés (a román diákoké); a Monarchiából hozott szellem visszazárkózása a kulturális emlékezet múltjába a jelen identitás-kihívásai elől (az idős magyar arisztokraták); identitásválság-menedzselést nem igénylő, immunizált kisebbségi kulturális tudat (a ifjú magyar arisztokrata); a csoportmimikriben transzcendáló identitás-menedzselés (a regénybeli szász).

Az identitás-menedzselési skála szélessége azt bizonyítja, hogy mondjuk az „Erdély útja” c. László-írás pontos kortársa, az Ignác-regény (hiszen megjelenésük éve azonos: 1937), a kisebbségi sorsot életközeli valóságában megragadva, valóságosabb és összetettebb képet fest a Trianon utáni magyar kisebbségi identitásválságról, mint amilyennek László politikai-ideológiai alapon látta. Az *Anyanyelve magyar* megjelenése óta eltelt sok évtized is Ignácot igazolja.

László ideológiai alapú elképzelése ugyanakkor (azzal a gondolattal, hogy kellő politikai manőverezéssel feloldhatók a többség és a kisebbség között feszülő ellentétek) mintha a transzilvanizmus körében mozgó, utópisztikus nézeteket fogalmazna meg. A transzilvanizmus egyébként fel is lépett a maga programjával – ha a Kós Károly-féle transzilvanizmus némileg el is tér László elképzelésétől –, és hozott is eredményeket, főleg az irodalomban. A politikai szintéren azonban többség-kisebbség összebékíthetlensége a mai napig fennáll.

Ne feledkezzünk meg viszont a többségi-kisebbségi viszony egykorú politikai környezetéről, mely Lászlót a többkultúrájú békés egymás mellett élés programjának kialakítására indította. 1935 Romániája olyan politikai környe-

zetet jelentett, melyben joggal hihette, hogy a román alkotmány biztosította a jogokat és a törvényes védelmet ehhez. Egy nagy létszámú kisebbség jelenléte a többségi államban törvényi szabályozást kíván. A törvény viszont nem elég. Megfelelő anyagi feltételeket és intézményrendszert kell mellé rendelni, és meg kell hagyni a kisebbség szellemi szabadságát. László Dezső úgy gondolta, hogy a román állam ezen a téren védelmező szerepet fog játszani, hiszen (akkor úgy tetszett) világosan érti a magyar kisebbség célját. Ez a cél László felfogásában így hangzik: „nem akarunk állam lenni az államban, hanem jogi alapon álló kisebbségi kulturális és vallási közösség [...]. Országunk törvényei azonban ennél több jogot és lehetőséget biztosítanak nekünk, többek között a székelység kulturális autonómiáját...” (László, 1935: 92.).

László tehát a kisebbségi sorsban azt kereste, ami – a tanulmánygyűjtemény címének kifejezésével élve – annak ajándékává válhatna. Pozitív hozzáállással teszi mérlegre a helyzetet, bízván abban, hogy a román állam és a nagyszámú magyar kisebbség között működni fog az interkulturális kommunikáció; az erdélyi magyarság által elszenvedett traumából felépül a közösség, hogy a konfliktusoktól terhelt helyzetből elmozduljon majd az interkulturális konszenzus felé.

Nem lenne korrekt László hibájának betudni, hogy megoldhatónak látta azt, ami már akkor, sőt, jóval azelőtt antagonisztikusan megmutatkozott: a kulturális és identitáskolonizáció folyamatai már a két világháború között erőteljesen érvényesülnek (ahogyan ezt az általam korábbi tanulmányokban elemzett szépirodalom is előrevetíti és diagnosztizálja), fokról fokra ellehetetlenítve a kisebbségi kultúrát, minden területen. A kultúra vertikális szerkezetében létrejött változás (Trianon) nyomán természetesen megmutatkoztak a horizontális (jelen-társadalmi és kulturális) hatások is.

Irodalom

- Assmann, Jan (2004) *A kulturális emlékezet*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó
- Bertha Zoltán (2006) *Erdélyiség és modernség*. Irodalmi tanulmányok, Csíkszereda, Pallas-Akadémia
- Bhabha, Homi K. (1998) *The location of culture*, New York, Routledge
- Bloom, William (1990) *Personal identity, national identity and international relations*, Cambridge, Cambridge University Press
- Cseke Péter (1997) „Hívó szívvel modernnek lenni és magyarnak maradni”: jegyzetek a kisebbségi életmodellben gondolkodó László Dezsőről, in: *A kisebbségi élet ajándékai. Publicisztikai írások, tanulmányok 1929–1940*, Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület, 3–14.
- Cseke Péter (2003) *A népi irányzat erdélyi sajátosságai*, in: *A Tizenegyek: egy / antológia / elő / és / utóélete*, Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 227–241.
- Cseke Péter (2003) *Így szólt az idő általuk: az első paradigmaváltó erdélyi írónemzedék fellépése, fogadtatása, utóélete*, in: *A Tizenegyek: egy / antológia / elő / és / utóélete*, Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 5–8.
- A kisebbségi élet ajándékai. Publicisztikai írások, tanulmányok 1929–1940* (1997) (szerk. Cseke Péter), i. m.
- Pomogáts Béla (2008) *Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944)*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó

N. Lakatos Zoltán

Zách Klára é!

Zách Klára történetét kevesen ismerik. Ahhoz képest mindenképpen kevesen, amennyiben – sok egyéb mellett – a nemzet történelmi tudatának része kellene hogy legyen. Akik ismerik, elsősorban Arany János balladája alapján tudnak róla. Ez a vers manapság nem kötelező tananyag, tanárja, illetve diákja válogatja, hogy eljut-e hozzá a gyönyörű költemény. Így hát nem csoda, ha ez az izgalmas történet sem része az átlagember kultúrkincsének. Pedig maga a vers is annyira lenyűgöző, hogy szinte minden magyar embernek ismernie kellene. A balladai tömörség csak sejtetni engedi a cselekményt, amely fokozatosan áll össze és rajzolódik ki belőle a szereplők drámája. Mint Arany János legtöbb balladájában, itt is megvan indításként a kellő felütés. Az első versszak sokat sejtetően határozza meg a környezetet, ahol majd a cselekmény játszódik. A királyasszony kertje, a buja rózsakert jelenti a királynét körülvevő megszemélyesített rózsaszálakat, a szebbnél szebb udvarhölgyeket is. És máris indul a bonyodalom. A királyné öccse, Kázmér megkívánja a legszebb rózsaszálat, Zách Klárát. Majd rögtön utána a fenyegető veszély, amire ráérez a királyné: „Félek, bizony gyász ér!”

De ez az összeállítás nem irodalmi elemzés kíván lenni, hanem történelmi tudatunk alakítója.

Anyagi jólétet hajszoló, szétesett világunkban elkelne egy kis közösségi életérzés. Jövőnk építéséhez jobban kellene ismerni a múltunkat. A legutóbbi évtizedek azonban nemhogy nem kedveztek a közösségi élménynek, de sokkal inkább tudatos háttérbe szorítását éltük meg a nemzeti összetartozás érzésének.

Nézzük tehát először a verset!

Arany János

Zách Klára

Énekli egy hegedős a XIV-ik században

Királyasszony kertje	„Jaj! öcsém, Kázmér,
Kivirult hajnalra:	Azt nem adom százér! –
Fehér rózsá, piros rózsá...	Menj! haragszom... nem szégyelled?...
Szóke leány, barna.	Félek, bizony gyász ér!
„Királyasszony, néném,	Sietős az útam,
Az egekre kérném:	Reggeli templomra;
Azt a rózsát, piros rózsát	Ha beteg vagy, hát fekügy le
Haj, be szeretném én!	Bársony pamlagomra.” –
Beteg vagyok érte,	Megyen a királyné,
szívdobogást érzek:	Megyen a templomba;
Ha meghalok, egy virágnak	Szép virágok, deli szűzek
A halottja lések!”	Mind követik nyomba.

Könyörögne, – nem tud,
Nem tud imádkozni;
Olvasóját honn feledé:
Ki megyen elhozni?

Harangoznak délre,
Udvari ebédre;
Akkor mene Felicián
A király elébe.

„Eredj fiam, Klára,
Hamar, édes lányom!
Megtalálod a térdeplőn,
Ha nem a díványon.”

A király elébe,
De nem az ebédre:
Rettenetes bosszuálló
Kardja volt kezébe’.

Keresi a Klára,
Mégsem akad rája;
Királyasszony a templomban
Oly nehezen várja!

„Életed a lányéért
Erzsébet királyné!”
Jó szerencse, hogy megváltja
Gyöngé négy ujjáért.

Keresi a Klára,
Teljes egy órája:
Királyasszony a templomban
De hiába várja.

„Gyermekemért gyermek!
Lajos, Endre, halj meg!”
Jó szerencse, hogy Gyulafi
Rohan a fegyvernek.

Vissza se megy többé
Deli szűzek közzé:
Inkább menne temetőbe
A halottak közzé.

„Hamar a gazembert...
Fiaim, – Cselényi...!
Ott levágták Feliciánt
A király cselédi. –

Inkább temetőbe,
A fekete földbe:
Mint ama nagy palotába
Ősz atyja elébe!

„Véres az ujjad,
Nem vérzik hiába:
Mit kívánsz most, királyi nőm,
Fájdalom díjába?”

„Hej! lányom, lányom!
Mi bajodat látom?
Jöszte, borúlj az ölemre,
Mondd meg, édes lányom.”

„Mutató ujjamért
Szép hajadon lányát;
Nagy ujjamért legény fia
Borzasztó halálát;

„Jaj, atyám! Nem – nem –
Jaj, hova kell lennem!
Hadd ölelem lábad porát, –
Táposson engem...!”

A más kettőért
Veje, lánya végét;
Piros vérem hullásáért
Minden nemzetségét!”

Rossz idöket érünk,
Rossz csillagok járnak:
Isten ója nagy csapástól
Mi magyar hazánkat! –

Arany János visszaviszi olvasóját a XIV. századba, az alcímmel behatárolva a kort, amikor a történet játszódik. Együttal azt sugallja, mintha egy középkori kobzos, lantos vagy épp hegedős regölésében hallanánk az eseményeket.

Hogy a valóságban volt-e akkor ilyen énekmondó, aki az országot járva ebben a formában teljesítette hivatását, és tartotta életben ezzel a történettel is a nép lelkületét, nos, ezt nem tudjuk biztosan, mégis feltételezhető. Hála ezeknek az ismeretlen dalnokoknak, a néplélek megőrzött sok más történetet is. Így Arany János mellett több reformkori költőnk érzett belső készíttetést, hogy a gyér számban fennmaradt eredeti művek mellett, a népi hagyatékából előbányászva lírában írja meg visszamenőlegesen is gazdag hagyatékunkat, élesztgetve és ébren tartva történelmi tudatunkat. Hogy Arany János ezt mennyire elkötelezetten tette, az fennmaradt levelezéséből többszörösen bizonyítható. Álljon itt néhány gondolat egyik Petőfihez írott leveléből: „Ha én valaha népies eposz írására vetném a fejemet... Festeném a népet szabadnak, nemesnek, fegyverforgatónak (...) Festenék szabad hazát, közös hazát; megtanítanám a népet, mikép szeresse a hont, melyért elődje vére folyt. Egy ily eposzt, remélem, vérré tanulna a nép, (...) s lenne a költészet nemcsak az *írastudók és farizeusok*, hanem a nemzet költészete.”

Mennyire időszerű gondolatok! Mégis, hol vagyunk ezektől!

Érdekes a nézőpont is, ahogyan a költő láttatja az olvasóval a történetet. Még csak véletlenül sem írja le sem a király, sem a királyné nevét. Ez is az előbbieket támasztja alá. Nem történelemkönyvet akar írni, hanem históriás éneket. A népek. Hogy legyen mire emlékeznie. Jóra is, rosszra is.

Sokan tették fel a kérdést az elmúlt mintegy másfél száz évben, vajon ismerte-e Arany János a *Képes Krónikát*? Vajon onnan merítette-e a történetet? Milyen más írásbeli forrásai lehettek? Nem tudjuk, ezért csak következtetéseink lehetnek. Kétségtelen, hogy a *Toldi* trilógiában, a *Buda halálában* és a töredékes *Csaba királyfi*-ben előforduló nevek egy része megegyezik a *Képes Krónika* által említett nevekkal, de az említett művek mellett éppenséggel Zách Klára története az, ahol mellékszereplőkként ugyan, de olyan nevek szerepelnek, amelyeket a *Képes Krónika* nem említ.

„Jó szerencse, hogy *Gyulafi*

Rohan a fegyvernek.”

„Hamar a gazembert...”

Fiaim, – *Cselényi*...!”

De nem szerepel a *Képes Krónikában* a királyné öccse, *Kázmér* neve sem, legalábbis nem ezé a *Kázméré*.

Vajon honnan vette Arany János ezeket a neveket? Arany balladája és a *Képes Krónika* írója között az is egy apró különbség, hogy Arany szerint udvari ebédre ment Felicián a király elébe. A *Krónika* írója határozottan azt írja, hogy reggelizés közben tört rá a királyi családra.

A legnagyobb különbség mégiscsak az, hogy a *Képes Krónika* semmilyen indoklást nem hoz fel Zách Felicián támadására, mintha tudomása sem lenne arról, mi történhetett Klára és Kázmér között, ami az atyát oly feneketlen mértékben felbőszítette. Mintha az ősz atya meghibbant volna, vagy az ördög szállta volna meg, pusztán csak azért tört rá a királyi családra. Igaz, Arany János sem írja le, hogy erőszaktétel történt volna, Zách Klára tisztességén mégis csorba esett. Arany még abban sem foglal állást, hogy a királyné és öccse, Kázmér között tudatos összejátszás eredménye lett volna Klára elcsábítása, sőt, szinte megjövendöli a királyné öccse számára a közelgő veszedelmet, mégis

azt érezzük, nem lehet véletlen, hogy éppen őt küldi vissza a talán tudatosan otthon felejtett olvasójáért. A sejtetések sorozata csak erősíti a ballada irodalmi értékét, mert az olvasóra bízva a történetek értékelését, ki-ki fantáziájára hagyva a részleteket.

Ha a mostani filmipar készítené ilyen történetről filmet, akkor szinte biztosra vehető, hogy a csúcspont Kázmér és Klára testi kapcsolatának aprólékos bemutatása lenne, nem mellőzve a csábítás és erőszak tétel részletes és brutális bemutatását. Állítólag manapság erre van igény. Tán elsősorban azoknak, akik ezt sugallják.

De térjünk vissza az eredeti műhöz.

Tehát ismételten feltehetjük a kérdést: honnan az őstudás? Arany János idejében ismertek voltak-e más források is? Ha igen, hol vannak ezek? Ha nem, úgy valóban az össznépi tudat őrizte meg a történet drámáját, bűvópatak módjában felbukkanó ismeretlen dalnokok, mesélők ajkain?

Mert száll az ének szájról szájra. Hála Arany Jánosnak is.

Sajnálatosnak tartom, hogy történészeink és irodalomtörténészeink jelentős része hajlik arra az álláspontra, mely szerint mindazt, amiről nincs egyéb írásbeli bizonyíték, nincs felmutatható forrás, azt – úgy vélik – korábbi krónikaíróink, de főleg reformkori költőink hazafias túlbuzgóságától vezérelve, kitalált történetként írták meg.

A Képes Krónika. A *Képes Krónikát* még annál is kevesebben lapozgatják, mint Arany János költeményeit. Pedig manapság már több kiadásban is hozzáférhető. Annyi bizonyos, hogy az olvasásra még valamilyen szinten igényt tartó, de a bulvársajtóhoz szokott emberek nemigen vesznek kézbe ilyen műveket. Iskolában meg még kevésbé tanítják, mint Arany Jánost. Hivatásos történészeink versenyre kelve kritizálják a *Krónikát*, annak egyes részeit nyugati forrásokból való szimpla átvételnek, más részeit pedig koholmánynak tartva. Ugyanakkor más népek, akiknek nincsenek fennmaradt krónikáik, visszamenőleg írnak maguknak történelmet és krónikaszerű históriákat, hitelesként beállítva azt ország-világ előtt.

A *Képes Krónika* ismeretlen szerzője (közmegegyezés szerint Kálti Márknak hívták) azzal kezdi művét, hogy 1358-ban kezdte írni a magyarok történetét. Ez tehát Nagy Lajos királyunk kora. Feltehetőleg a krónikás már átélte azokat az eseményeket 1330-ban, amelyek Zách Klára személyéhez kötődtek. Valószínűsíthető ez abból is, hogy bár a krónikás – talán a hitelesség alátámasztására – szinte végig személytelenül, értekező stílusban beszél el a magyarok cselekedeteit, két helyen mégis kivételt tesz. Az egyik ilyen mondat nem tartozik Zách Klára történetéhez, mégis érdemes megemlíteni. Rögtön – a prologus végén – egyes szám első személyben jelenti ki, hogy ezt a művet „a szent tanítók históriái alapján fogom előadni”, vagyis hivatkozik elődei munkáira. A másik személyes hangvételű mondat pedig a mű vége felé már saját korára, pontosabban az 1310-es év utáni időszakra vonatkozik. Egy közbevetett epizód kapcsán ezt írja: „Később azonban ennek a rengeteg kincsnek semmi nyilvánvaló eredményét nem láttuk”, tehát többes szám első személyt használ. Ez arra enged következtetni, hogy Zách Klára történetét is már az általa átélt időszakban, közvetlen benyomások alapján írhatta meg.

Az itt következőkben nem lehet cél a *Képes Krónika* teljes idézése Károly Róbert koráról, csak a téma szempontjából lényeges elemeket emeljük ki öszszevontan, de változtatás nélkül.

Elvileg felróhatnánk a krónikáíró számlájára, hogy időben túl közel voltak még az események, tehát Nagy Lajos királyunk idejében még tartózkodhatott attól, hogy atyjáról, Károly Róbertről, illetve közvetlen családjáról bármiféle kellemetlen esemény kapcsán őszintén beszéljen. Ennek viszont ellentmond az a tény, hogy a későbbi történeésekről, benne a király cselekedeteiről – mint látni fogjuk – a krónikás egyáltalán nem hízelgően tudósít.

De ki is volt ez a Zách Felicián, akinek ilyen szabad bejárása volt a királyi udvarba? Ehhez vissza kell mennünk az Árpád-ház kihalásának történetéig. Néhány kanonizált véleményre meg tankönyvekbe került adatra, és ezáltal a közvéleményben általánosan elfogadott tételre is rá kell irányítanunk a figyelmet.

Az Árpád-ház utolsó egyenes ági királya IV. (Kun) László. III. András már csak unoka, igaz, férfiági unoka, még hozzá II. András (Endre) királyunk unokája. Őt viszont a magyar főurak egy csoportja nem fogadta el, mert apját sokan nem tartották II. András hiteles utódjának, ezért még életében, 1299-ben a pápától kértek új királyt. A *Képes Krónika* szerint a pápa a szicíliai (más források szerint nápolyi) Nagy Károly dédunokáját, egy bizonyos Carobert nevű tizenegy éves fiúgyermeket küldte Magyarországra, akinek viszont nagyanyja Árpád-házi királyleány volt. A magyarok őt akkor még csak Károlynak nevezték, ám az utókor Károly Róbertként tartja nyilván, és Anjou-házi uralkodónak tekinti. Érdekes, hogy a kortársnak mondható *Krónika* szerzője még csak véletlenül sem említi az Anjou nevet, viszont azt írja, hogy Nagy Károly az egyház adományából lett Szicília királya. Ez a Károly csak bonyolult oldalakon kapcsolható a korábbi Anjou-házakhoz.

Közben a magyar főurak több pártra szakadtak, hogy ki a leginkább hiteles Árpád-házi leszármazott, mert több jelölt és önjelölt is felbukkant. Károlyt végül csak 1310-ben fogadták el egyhangúlag a Rákos mezején tartott országgyűlésen, amit követően Fehérváron hivatalosan is megkoronázták.

Mindezekből egy érdekes következtetés adódik.

Károly Róbert leányágon Árpád-házi leszármazottnak tekinthető, mi mégis Anjou-házi királyokról beszélünk. Mintha az Anjou-ház előkelőbb lenne, mint az Árpád-ház.

Meg is hálálták ezt nekünk a franciák. Igaz, Trianont nem lehet úgy egészében a franciák nyakába varrni, de a szemléletük jobb megértéséhez egy apró kitérőt kell tennünk. Egy régi ismerősöm az egyik vidéki városunk jó nevű néptáncsoportjának tagjaként még a hetvenes évek elején eljutott Párizsba. Szállásadójuknál valahogy szert tett egy ottani történelemtankönyvre (talán ajándékba kapta), amely a 12-13 éves francia diákok számára íródott. Ezt a tankönyvet hazahozva elajándékozta volt osztályfőnökének, aki magyar–francia szakos középiskolai tanár volt. A tanár úr átlapozta a tankönyvet, és talált benne egy rövid bekezdést, amely rólunk, magyarokról is megemlékezett a következőképpen: „Ázsiai eredetű sárga faj (sic!), amely csak a IX. század legvégén érkezett Európába. Feladva addigi nomád és rabló életmódját, egy évszázad elteltével a pápa közbenjárására saját törzsi vezéreiből állított királyt, és csak

nehezen tagozódott be a műveltebb életformába. Majd az Anjou-k segítettek nekik ebben, uralkodván rajtuk és kormányozván őket a megalapozott nyugati civilizáció irányába.” (Ennyi.)

Talán már kevesen emlékeznek rá, hogy a rendszerváltás tájkán, Pozsgay Imre államminisztersége idején, az ő személyes közbenjárására kerültek ki a francia tankönyvekből az ilyen és ehhez hasonló sommás vélemények Magyarországról és a magyarokról.

Amikor 1301-ben meghalt III. András, (Csák avagy Trencsényi) Máté, az ország minden tekintetben legelső főura ekkor még – másokkal ellentétben – Károly Róbert mellett foglalt állást. Nagyon érdekes a *Képes Krónika* írójának ezzel kapcsolatos megjegyzése, amely szerint a Károlyt ellenzők arra hivatkoztak, hogy mivel őt az egyház, illetve a pápa küldte, elfogadásával Magyarország szabad lakói éppenséggel szabadságukat veszítenék el, alávetvén magukat a pápának. Ez is egy elgondolkodtató adalék annak megítélésére, miért is nevezték hivatalosan Magyarországot apostoli királyságnak.

Károly aztán mégis ellene fordult, mert 1312-ben érkezettnek látta az időt, hogy végleg leszámoljon a felvidéki nagy hatalmú főurakkal, akiket ekkor már Máté is támogatt.

Zách Feliciánt korábban Máté emelte magához, ő csak középnemesi család sarja volt, azonban később is teljes egészében kitartott a király mellett, amiért a király annyira megkedvelte, hogy szabad bejárása volt hozzá, ajtaja mindig nyitva állt előtte.

Ilyen előzmények után történt Zách Klárával az, ami történt.

Képzelnék el a felbőszült atyát. Amikor lánya elzokogta nagy baját, a gyalázat mellett az is eszébe juthatott, hogy ez az a királyi család, amelyet ő feltétel nélkül szolgált, korábbi támogatója és felemelője ellenében is. A lelkiállapota érthető.

Klára nagy szegényéről a *Képes Krónika* egy szót sem szól. Az eseményt a következőképpen tálalja:

Amikor Magyarország a béke óhajtott nyugalmanak örült, a béke megbontója és a gyűlölet magvetője: az ördög, egy Zách nemzetségbeli Felicián nevű, életes és deresedő fejű nemes szívébe szállva azt sugallta, hogy ölje meg urát, Károly királyt, úrnőjét, Erzsébet királynét, és két fiát, Lajost és Endrét.

Midőn a királyi család az Úr 1330. évében Visegrádon a vár alatt lévő házában reggelizett, Felicián észrevétlenül belopózva odalépett a király asztala elé, és éles kardjával veszett kutya módjára meg akarta ölni a királyt, a királynét és fiaikat. Isten irgalmából mégsem tudta végbevinni, amit akart. A király jobb kezét kissé megsebesítette, a királyné jobb kezének négy ujját azonban levágta. Amikor az ott álló királyfiakat is meg akarta ölni, a gyerekek nevelői, Kenezicsi Gyula fia (Aranyánál valószínűleg ő a Gyulafi) és Miklós, János nádorispán fia közbeléptek, és bár az említett gyermekek megmenekültek, ők halálos sebet kaptak a fejükön. Ekkor a királyné al-étékfogója bátran rárontott Feliciánra, és csákányával keresztüldöfte, majd a földre terítette. Ekkor már berontottak a király vitézei is, és ízekre kaszabolták a nyomorultat. Fejét Budára küldték, két kezét és két lábát pedig más-más városokba: legyen a világ előtt szóbeszéd tárgya és a hűtlenek számára tanulság. Felicián egyetlen serdülő fiát és hú szol-

gáját, akik futásnak eredtek ugyan, de mégsem tudtak megmenekülni, lovak farkához kötötték, így vonszolva őket, míg ki nem múltak. Kuttyák falták fel az utcán holtestüket, csontjaikkal együtt.

Klára nevű gyönyörű leányát kivonszolták a királyi udvarból, orrát meg ajkát megcsonkították, hogy csak a fogai látszóttak, kezeiről négy-négy ujját levágták, úgy, hogy csak a hüvelykujjai maradtak, majd több város utcáin és terein végighurcolták lóháton, és kényszerítették a félholt szerencsétlent, hogy ezeket a szavakat kiáltsa: „Így lakoljon, aki hűtlen a királyhoz!”

Felicián idősebbik leányát, aki egy Kopay nevű nemesnek volt a felesége, Léva vára előtt a vár kapitányának parancsára lefejezték, és maga Kopay is rabbilincsben végezte be életét. Kopay fiait, tehát Felicián unokáit a keresztes lovagok egy lakatlan tengeri szigetre szállították, hogy sohase lássák viszont szülőföldjüket. Feliciánnak a nemzetségéből akit elértek, mindenkit felkoncoltak. Alig hihető, hogy egy ilyen szörnyű tett egy napon megtörténhetett – fejezi be a történetet a krónikás.

Nem csoda, hogy jelentős festőinket is megihlette a sorstragédia, számos maradandó képzőművészeti alkotás őrzi a drámát egy másik művészeti ágban is.

Történéseink jelentős része úgy tartja, hogy Árpád-házi királyaink idejében ilyen minőségű bosszú nem fordult elő. Voltak korábban is súlyos és véres leszámolások, de a kegyetlenségnek ezek a válogatott formái ilyen mennyiségben addig nem voltak szokásban Magyarországon. És itt vissza kell utalnunk a francia tankönyvekre, az ott barbárként jellemzett magyarokra, akiket az Anjouk vittek be a művelt nyugati világba.

A száműzetéssel kapcsolatban pedig ismét Arany Jánoshoz kell fordulnunk. Időben kissé előremenne, a *Toldi szerelmében* Lajos király nápolyi hadjárata idején felbukkan egy vándorló kobzos, aki Arany szerint nem más, mint Zách Felicián száműzött unokája. A férfi meghallván a magyar szót, rögtön a sereg szolgálatába áll, hiába tudja, hogy Lajos király annak a Károlynak a fia, aki az ő családját írماغjáig ki akarta pusztítani. Magyarságtudata azonban erősebb minden személyes sérelemnél, és több cselekedetével is bizonyítja a király előtt a nemzethez való hűségét.

Amíg ezek a dolgok meg nem estek, Károly Róbertet minden dolgában nagy és nemes cselekedetek jellemezték. Építette az országot, templomokat, várakat emelt, a templomokat aztán Erzsébet királyné gazdagon feldíszítette, kegytárgyakkal látta el, a szegényeknek alamizsnát osztott. Az ország népe a béke nyugalmanak örült, ellenség sehonnan sem háborgatta.

De az eset után a forgandó szerencse elpártolt tőle. Mindenfelől háborúk kezdődtek, seregét legyőzték, a király megbetegedett, végtagjait erős fájdalmak kínozták. Ennek ellenére hatalmas seregeket gyűjtött, sok harcost küldött az ország határvidékeire, különféle hadi vállalkozásokra az ország ellenségei ellen. Maga pedig Bazarád ellen indult a vlachok földjére, hogy kiűzze Bazarádot arról a földről.

Bazarád származása nem egyértelmű. Vannak történészek, akik szerint kun vagy esetleg tatár ivadék volt. Sőt, magának a vlach népnek az eredete sem tel-

jesen tisztázott. Amennyiben elfogadjuk, hogy a vlachok a dákok utódai, úgy fel kell vetnünk azt a többek által hangoztatott vélekedést is, mely szerint a dákok a dacha nevű szkíta (hun) törzzsel lennének azonosak. Mindezek alapján azonnal érthetővé válik a *Képes Krónika* azon állítása, melyben a szerző a székely rovásírást a vlachoktól (dákoktól) eredezteti. Mindenesetre a román nemzeti öntudatot érheti még meglepetés ezen a téren is!

Amikor Bazarád megtudta, hogy nagy sereggel érkezik ellene Károly király, békét ajánlott, melyben elismeri a király fennhatóságát, és hogy hűségesen adót fizet neki, mint eddig is tette. Ezenfelül is nagylelkűnek mutatkozott. A király azonban gógösen visszautasította az ajánlatot, és ezt megismételte annak ellenére, hogy a kíséretében lévő főurak kérték az ajánlat elfogadására. Az ismeretlen hegyi terep viszont nehéz helyzetbe hozta a király seregét. Amikor a király felismerte, hogy kelepcebe került, már ő ajánlotta a békét, amit Bazarád látszatra el is fogadott, de olyan szűk völgybe csalta a királyi sereget, ahonnan az egyetlen kivezető utat a vlachok elállták, így a sereg szinte szabad prédává vált számukra, és halomra ölték a magyarokat. Maga a király csak úgy menekült meg, hogy egy hűséges emberével ruhát cserélt, az illető magára öltötte a királyi címeres mezt és fegyverzetet. A vlachok el is fogták, és kegyetlenül megölték, mivel azt hitték, ő a király. Károly királyt pedig legközelebb hívei fogták közre, úgy álltak körülötte, mint a kőfal. Így testükkel felfogták a rájuk záporként zúduló kardcsapásokat, lándzsákat és nyilvesszőket, sokan életüket áldozva a királyért. Közben a maradék sereg szó szerint karddal vágta ki a menekülés útvonalát.

A *Képes Krónika* írója szerint a tatárok támadása óta nem érte ilyen súlyos csapás a magyar hadsereget. Bár szerinte a vlachok embervesztesége is óriási volt.

Hát így érkezett vissza a király Visegrádra. A krónikás szerint mindezek azért estek meg, hogy a magyarok el ne bízzák magukat, vagy hogy megfenyíttessenek önteltségükben, tehát hogy alázatosságot tanuljanak. A *Képes Krónika* itt befejezetlenül véget is ér, de a további krónikák is csak Lajos király megkoronázásáig viszik tovább a történetet.

Árva Vince atya. Ha Arany Jánost egyre kevesebben ismerik, a *Képes Krónikát* meg még kevesebben, akkor sokszorosan igaz ez Árva Vince atyára és tevékenységére. Akik viszont őt a maga teljességében megismerhették, azok egy életre szólóan szívükbe is zárták. Persze, mint a legtöbb értékes embernek, neki is voltak hibái, ebből adódóan ellenségei, irigyei, meg nem értői.

Árva Vince atya saját magát tartotta az utolsó igazi magyar pálos szerzetesnek. Éppen ez az „igazi” szó váltott ki sokakból erős nemtetszést, sőt elutasítást. Ennek megértéséhez ismét vissza kell tekintenünk a régmúltba. Annál is inkább, mivel Árva Vince atya – pálos nevén Csaba testvér – egész életét a pálos rend fenntartására és a pálosok kutatására fordította.

Ha csak annyit tett volna, hogy a háború után, a kommunista hatalomátvételt követően – a legnehezebb időkben is – illegalitásban, nagy bátorsággal helyállt a pálos rend fennmaradása, a folytonosság biztosítása érdekében, már akkor is megérdemelné, hogy a nevét megőrizzük az utókornak. Ő azonban ennél jóval nagyobb hagyatékkal szolgált a jövő nemzedékeknek.

– Lefordította mai magyar nyelvre és megjelentette Gyöngyösi Gergely középkori latin nyelvű munkáját a pálos szerzetesrend magyarországi történetéről.

– A rend megalapítójának, Boldog Özsébnek életét és munkásságát részletesen felkutatta és feldolgozva előkészítette Özséb szentté avatásának teljes anyagát.

– A Pilist járva felkutatta azokat a remetebarangokat, amelyek lakóit hajdan maga köré gyűjtve Özséb elkezdte a rend megszervezését.

– Feltárta azt a kapcsolatrendszert, mely alapján Özséb és hívei thébai Remete Szent Pált tartották példaképüknek és rendjük névadójának.

– Megtalálni vélte Pilisszántó régi temetőjében Boldog Özséb sírját, melyet helyreállíttatott, és Rostás László építész barátját felkérve, Égerházy László faragó művész kivitelezésében díszes kereszt állításával jelöltetett meg.

Árva Vince atya különös ember volt. Aki egyszer közel került hozzá, azt lelkiileg megérintette, így érthető, hogy sokan közülük rajongójává váltak. Egyháza viszont nemcsak különöknek, de már-már eretneknek tartotta. Kutatómunkája közben rájött egy olyan dologra, ami alapvetően meghatározta további életét. Nem kevesebbet állított, mint azt, hogy az eredeti, ősi pálos rend nem ugyanaz, mint amiben ő a jelenben benne van. Már csak azért sem, mert még II. Józsefnek – a többi közt – a pálos rend feloszlatását célzó rendelete előtt a lengyelországi tartományi rend kivált a magyarországi központból, és önálló központú rendként működött tovább. Ebből következően, amikor a pálos rend visszatért Magyarországra, az már csak a lengyelországinak a filiája lehetett.

A másik felfedezése sem kevésbé érdektelen számunkra. Azt, hogy a kereszténység előképei jóval a Krisztus előtti időkre nyúlnak vissza, már sokan feltételezték, de az, amit Vince atya állított, hogy mindezek a pillérek szerves egységet mutatnak a feltételezett ősmagyar hitvilág alappilléreivel, főleg az egyházon belül meglehetősen rosszallást váltott ki.

Árva Vince atya Jézus Krisztus eljövételét és a Megváltó küldetését egy pillanatig sem megkérdőjelezve azt vallotta, hogy mindaz, amit az Újszövetség tartalmaz, csak részben vezethető vissza az ószövetségi hagyományokra, sok vonatkozásában azonban éppen az – egyébként vitatott – ősmagyar hitvilággal mutat rokonságot. Ezt a vonalat vélte kiolvasni már Remete Szent Pál tevékenységében is, aki a jelek szerint maga is szkíta származású volt, ezért véleménye szerint egyáltalán nem volt véletlen, hogy Özséb éppen őt választotta szerzetesrendjének példaképéül. Magát a keresztet is sokkal ősbibb szimbólumnak tartotta, mint hogy – meg nem tagadva – pusztán csak feszületként lehessen azt értelmezni. (Sokak állítása szerint Jézus keresztje nem is kereszt, hanem T alakú ácsolat volt, ilyen ábrázolások is vannak róla.)

A kereszt talán az emberiség legősibb szimbóluma. A végtelent emberi észszel nem lehet felfogni. Ki kell jelölni benne a teret; ősidők óta a két – egymást derékszögben metsző – egyenes teszi a teret értelmezhetővé. A matematikában ezt koordináta-rendszernek nevezik. Ez maga a kereszt. Igaz, végtelenbe futó és egyenlő szárú kereszt. De így lesz a kereszt a teremtés középpontja. Nem véletlen a magyar nyelv kifejezőerejét bizonyító népi megnevezés, melyet manapság már szintén csak kevesen ismernek. A keresztzemes hímzés alapelve, az egymást metsző két öltés az *ige*, tehát a teremtés lényege. Mert kezdetben vala az *Íge*. Természetesen a kereszt mint szimbólum beteljesül a világ bűneinek megváltására küldött istenfiú életáldozatával, a keresztfa vállalásával.

Árva Vince atya az általa megtalálni vélt vagy valós sírhelyet, melyben hite szerint Boldog Özséb nyugodott, egy nagyon széles körben értelmezett szimbólummal kívánta megjelölni. Az ezen a helyen megtalált kókereszt formája visszautal Boldog Özsébre éppúgy, mint Remete Szent Pálra vagy a Jézus előtti időkre, és ennek feltételezett ősi magyar kapcsolataira, a magyar ősvallásra, amely így együtt az általa is vallott keresztény szellemiséggel van átítatva. Ennek megfelelően, továbbgondolt jelképrendszerrel készítette el a sír megjelölésére szánt keresztet is. A katolikus egyház dogmatikája szerint azonban ez már szinkretizmus, ezért nem vállalható, mivel a bibliai tanokból közvetlenül nem olvasható ki.

Árva Vince atya tevékenysége a pálosok révén elvezet minket egy nagyon fontos történelmi korba, nevezetesen megérkezünk Nagy Lajos király korába, kijelölt témánk szereplőinek időszakába.

Történelmi tény, hogy a pálos rendet Nagy Lajos király idejében terjesztették el Lengyelországban, a király hathatós közreműködésével, melynek központja hamarosan Czechostowa lett. A pálosok lengyelországi megtelepedésével kapcsolatosan rendkívül izgalmas kérdés a czechostowai Mária-kegykép története, mely a pálosokkal került az ottani központjukba. A kép keletkezéséről a hivatásos kutatók álláspontja sem egységes, nem beszélve a lengyel népi hagyományokról.

Témánk szempontjából Árva Vince atya kutatásainak eredményei döntőek lehetnek a képről, ezeket az eredményeket azonban sajnos csak előadásaiból és baráti beszélgetésekből ismerhetjük. Nincs tudomásunk arról, hogy írásos hagyatékában fellelhetők lennének az itt elmondottak, bár az is kérdéses, hogy hagyatékát gondozza-e valaki.

Árva Vince atya halálát követően barátai és hívei szeretnék volna elérni, hogy végső nyughelye Pilisszántón legyen, kutatásainak helyszínén, és a számára oly kedves, az általa felfedezett Boldog Özséb nyughelyének közelében. Ezáltal akár egy nemzeti zarándokhely is kialakulhatott volna ezen a helyen. Még aláírásgyűjtést is kezdeményeztek ennek érdekében, de a katolikus egyház hajthatatlan maradt. Árva Vince teste ma jellegtelen helyen, a székesfehérvári papi sírkertben található, ahová tulajdonképpen az egyházmegyei hovatartozáson kívül semmi nem kötötte.

Árva Vince atya saját kutatásai alapján a következőket állította.

Amikor Zách Felicián bosszúját elkövette a királyi családdal szemben, a jelen lévő két királyfit, Lajost és Endrét is meg akarta ölni. Mint láttuk, a király hú emberei – Arany János szerint Gyulafi, Cselényi, a *Képes Krónika* szerint Kenezicsi Gyula fia és Miklós, János nádorispán fia – közbeléptek, és megmentették a haláltól a királyi család tagjait.

Sokkal érdekesebb azonban számunkra, hogy Árva Vince atya szerint az említett főurak valamelyike, azonnal észlelve a bajt, a két gyermeket a nagy ebédlőasztal lelógó terítője mögé bújtatta, így Felicián legalább nem a védtelen gyermekeken kezdte a mézszárlást.

Lajos volt a nagyobb, így a rémületen túl ő már felfogta a történet lényegét is. Mindent hallott, és később látott is. Látta a kegyetlen megtorlást, látta Zách Klára iszonyatos megcsonkítását és szörnyű halálát.

Nagy Lajos király élete vége felé leprás betegségben szenvedett. Még római zarándoklatot is teljesített, hogy betegségéből felgyógyuljon. Az isteni könyörületesség azonban váratott magára. Nagy Lajos ebből azt a következtetést vonta le, hogy átok van rajta Zách Felicián családjának kiirtása miatt. Ezért vezekelni kívánt. Hívatta udvari festőjét, aki még látta Zách Klárát a maga szépségében, és azt kérte tőle, fessen egy Madonna-képet, amelyen Mária arcvonásaiban Zách Klára képét örökítse meg. Nem tudjuk, ki volt a művész (egyesekek szerint itáliai festő), aki minden jel szerint eleget tett a kérésnek. Árva Vince atya szerint ezt a képet küldte ki Nagy Lajos király a lengyelekhez, és adták át a szintén Magyarországról küldött tizenhat szerzetes által frissen alakult ottani pálosoknak azzal a küldetéssel, hogy ez legyen templomuk kegyképe. Az általánosan elfogadott hagyomány szerint Nagy Lajos király lányának, Hedvignek az unokaöccse, Opuliai László herceg adta át a képet a lengyelországi pálosoknak.

A czechostowai Madonna tehát Zách Klára mártíromságát is hordozza.

A lengyel kutatók különböző időpontokra helyezik a kegykép eredetét. A legenda szerint a képet Szent Lukács evangélista festette, bár ilyen legendát Európában több Madonna-képről is számon tartanak. Vannak, akik bizánci keletkezésűnek, mások oroszországi, ruténföldi eredetűnek tartják. Vannak, akik csak a XV. századra teszik eredetét. Egy dolgot semmiképp nem lehet elvitatni. A Madonna palástja nagyon jellegzetes. Kék alapon aranyozott Anjou-liliomok díszítik. Ez pedig mindenképpen utal Nagy Lajos királyunkkal való valamiféle kapcsolatára. Hasonló korban, hasonló stílusban készült az aacheni kápolna és a máriacelli templom számára készült Mária-kép is, szintén Anjou-liliomokkal. Elképzelhető, hogy ugyanattól a festőtől.

A másik jellegzetesség a Madonna arcának jobb oldalán lévő két vágás (heg?), amelyet a legenda úgy magyaráz, hogy a husziták támadása alkalmával 1430-ban el akarták rabolni a kegyképet, de amikor kocsira rakták, az nem akart megmozdulni. Ezért bosszúból több kardvágást ejtettek a Madonna arcán. Később restaurálni akarták a képet, de a vágásokat nem lehetett helyreállítani, mert a festék lepergett róla. Így a vágások jelenleg is láthatók.

Árva Vince atya felvetése ezzel a ténnyel kapcsolatban is érdekes. Sokan osztják ma is azt az álláspontját, mely szerint a vágások a kép készítésekor eleve rákerültek az arcra. Ugyanis bizonyos szkíta-hun hagyomány szerint, ha egy anya tragikus körülmények között elveszítette fiúgyermekét, akkor bánata jeléül megvágta arcát. Lehet, hogy a kép készítője ismerte ezt a hagyományt?

A pálosok életében a kezdetektől nagy hangsúlyt kapott a Mária-tisztelet, melyet magukkal vittek Lengyelországba is. A czechostowai Mária-ikon tisztelete is így már kezdettől fogva nagyon magas szinten állott. Később a lengyel történelem folyamán egyre több legenda kapcsolódott a kegyképhez, miközben Patrona Hungariae így vált Regina Poloniae-vá, egyre inkább a lengyel nemzeti öntudat és egység első számú jelképévé. És egyben a lengyel-magyar barátság örök szimbólumává.

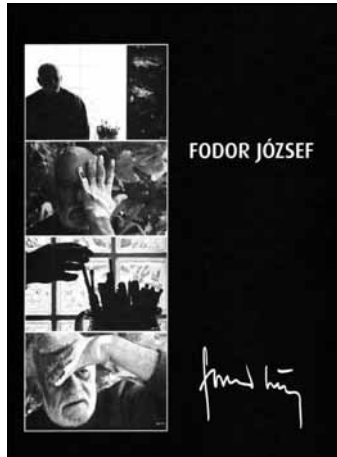
Zách Klára megdicsőült.

Aki nem hiszi, járjon utána!

Fodor József redivivus

Manapság, amikor a művészet és az újdonság szinte szinonim fogalmakká lettek, ha nem állnak lelkes szószólók valamely, a versenyből már kiesett, lezárult vagy befejezett életmű mellé, könnyen a feledés homályába veszhetnek tegnap még nagyra becsült művészi teljesítmények is. Minden elismerést megérdemel tehát Hódmezővásárhely önkormányzata, amely a város 2007-ben elhunyt jeles festőművésze, Fodor József

emlékét ébren tartandó, gonddal kivitelezett könyvet jelentetett meg a megdöbbenő hirtelenséggel távozott mester életútjáról és életművéről. A művész özvegyének támogatásával kiadott munka csaknem másfél száz kép és fél tucat baráti visszaemlékezés tükrében idézi fel Fodor József rokonszenves emberi habitusát és sokarcú művészi világát – a kiadvány élén egy kritikai igényű portré tanulmánnyal (*Fodor József a krónikás festő*). Ennek megírására Feledy Balázst kapott felkérést, ami két okból is szerencsésnek mondható. Egyfelől azért, mert Feledy jó szemű és széptollú kritikus, másfelől amiatt, mert a város nevével fémjelzett pikturális koncepciót illetően semleges műítesznek számít, nem tartozik sem az itteni törekvések elfogult híveinek, sem ellenfeleinek táborába. Írásából kitetszik, hogy az őszinte megismerés

Fodor József a krónikás festő.

Portré Fodor József festőművészről, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, Hódmezővásárhely

szándékával, befolyásmentesen, a saját judiciumára támaszkodva alakította ki véleményét, ezért is tudott egyéni szempontú, de a tárgyilagosság kritériumait sem mellőző értékelést adni Fodor József majd félszázados munkásságáról.

Fodor emberi és alkotói alapállását meghatározandó, jó érzékkel a festő önvallomásaiból indul ki, azokra az első ízben 1964-ben megfogalmazott, majd az évek során többször is meg-

ismételt teoretikus, ars poetica súlyú megnyilatkozásokra támaszkodik, amelyek magyarázzák és igazolják a képeken megnyilvánuló gesztusokat. Önvallomásaiban Fodor rendre vásárhelyi identitásáról beszél, azokról az érzelmi, szellemi és etikai kötődésekről, életpélményekről ad számot, amelyek hatására már pályakezdőként eldöntötte, hogy szűkebb pátriája, az itteni táj- és embervilág festő-krónikása kíván lenni. Így amikor az ötvenes évek végén, szegedi tanulmányait befejezve bekapcsolódik a művészeti életbe, nem kérdés számára, hogy hol a helye: magától értetődő természetességgel csatlakozik az alföldi hagyománykört megújítani szándékozó „vásárhelyi iskola” programjához, tudatosan vállalva az irányzat tematikai, szemléleti és stílusbeli jellemzőit is.

A következőkben azokat az eseményeket és indítékokat teszi görcső

alá Feledy, amelyek sorsformálónak bizonyultak mind a magánélet, mind a művészi fejlődés tekintetében mesterük számára. Sorsformáló volt már maga a származás is, a vásárhelyi születés és ifjúkor, a paraszti-kézműves ősök, a kisvárosi életforma szigorú, de vonzó erkölcsisége, a sajátos természeti környezet, a csaknem évtizedes tanítókodás, majd a fokozatos integrálódás a város kulturális és politikai közéletébe, amelyeknek az általa vezetett különféle művészeti szabadiskolák és lokálpatrióta akciók révén csakhamar maga is befolyásos alakítója lett. A vásárhelyi tradíciókat ébren tartó Füstös Zoltántól és Galyasi Miklóstól tanultak a szabad levegőjű tokaji művésztelepen kapnak először visszaigazolást, majd érnek be végérvényesen a Tornyai Múzeumtól szervezett rangos Őszi Tárlatokon, ahol az 1970-től hivatalosan is a helyi művésztelep tagjának számító Fodor József – mint az alapító generáció nyomába lépő második nemzedék kiemelkedő képviselője – 1984-ben elnyeri a kitüntető Tornyai-plakettet.

A sok ismeretlen adatot és összefüggést feltáró áttekintést Fodor József művészettörténeti helyének kijelölése, illetve művészetének kvalifikálása követi. Feledy Fodort népi beállítottságú mondanivalói és realista előadásmódja révén nemzeti festészetünk egyik meghatározó irányzata, a szociális elkötelezettségű alföldi pikúra jelenkori folytatójaként definiálja, aki azonban a jelzett szellemi mozgástéren belül meglehetősen szuverenitással mozog. Szuverenitásának kulcsa látásmódjának személyességében rejlik, amelynek stílusos ereje a „saját világ” élményével ruházza fel, azaz új feszültségekkel telíti a hagyományosnak elkönyvelt alföldi problematikákat. Helyesen állapítja meg, hogy a „helyi

jelleg” Fodor számára nem röghöz kötöttséget, provincializmust, hanem ihlető otthonosságot jelent, a helyi témák ürügyén tudja plasztikussá tenni lelkiségének és temperamentumának valós karakterét, a látottakhoz való érzelmi és szellemi viszonyát.

Feledy számára Fodor József teljesítménye a törekvések, logikák és meggyőződések imponáló folytonosságát mutatja, amit a művész magatartásának és koncepciójának következetességével magyaráz. Ebbeli nézetéből fakadóan eltekint a pálya történeti szakaszolásától, s az időrendűséget mellőzve csak globálisan, csupán az alapértékekben megnyilatkozó egyneműségekre figyelve kísérel meg az életmű minősítését. Sorra veszi a festőtől kultivált műfajokat, s valamennyi műcsoportból kiemel és kommentál néhány típusértékűnek tekinthető alkotást, majd az ezekben fellelt értékelemek általánosításával fogalmazza meg az életmű egészére vonatkozó elismerő ítéletét. Summázata szerint a Fodor-képek megtartó- és hatóereje a tartalom, a valóság tényeinek krónikás hűségű megjelenítése, a vizuális költészetté transzponált szociális dokumentáció.

Tekintettel az életmű sajátosságaira, illetve a választott megközelítési módra, ez a kvalifikációs módszer elvileg nem vitatható, hátulütője viszont, hogy homályba hagyja azt a fejlődési ívet, amelyet az évek során Fodor művészete befutott, s amelynek végkifejletként mesterünk festészete – anélkül hogy kilépett volna a természetelvűség kereteiből – az elvontság irányába modulált el. Az alapértékekben megnyilvánuló stabilitás mögött ugyanis állandó volt a mozgás, igazodni kellett az élet által felvetett új problémákhoz, ami szükségképpen egy és ugyanazon dolog új megköze-

lítésével, változó értelmezésével járt. Magyarán szólva: Fodor József festői pályája – hasonlóan nemzedéktársai többségéhez – korántsem volt egyenes vonalú, amint azt Feledy sejtetni engedti. Hullámhegyek és hullámvölgyek tarkították, amelyek mögött nem nehéz felfedezni a kor viharveréseit. Nemcsak sorsosainak múltbeli élete hagyott életre szóló nyomokat benne, de mélyen érintették azok a társadalmi, gazdasági és politikai természetű ellentmondások is, amelyek a hetvenes évektől kezdődően beárnyékolják a magyar vidék, sőt az egész ország életét. Előbb a mértékadónak tekintett paraszti kisvilág bomlása, majd a szocialistának mondott társadalmi formáció sorozatos megrázkódtatásai, végül a sokáig hittel támogatott, ám a történelem által megingatott társadalomcentrikus személyiségfelfogás válsága hatott rá deprimálólággal, s ez nem egy esetben a pillanatnyi kedélyállapotot híven tükröző téma-, műfaj- és stílusváltással is járt. A feloldódás csak a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján következett be, amikor a nyomasztó távlathányt megelégedve Fodor újragondolta éleateszményeit. A revízió nyilvánvalóvá tette, hogy a múlt tiszta képletei immár visszahozhatatlanok, s ezért a folytonosság csak spirituálisan, az élet etikai dimenzióiban juthat érvényre, s érvényre juttatása kompakt közösség híján óhatatlanul is az egyénre hárul.

A felismerés „intellektualizálta” mesterünk látványinspirációjú festészetét, míg korábban – képletesen szólva – kívülről befelé építkezett, azaz a konkrét élményekből kiindulva jutott el az ábrázolás lényegét adó gondolati általánosításhoz, most a lényegi mon-

danivalóból következtet vissza az élmény forrásául szolgáló valóságra. Ez a normatívnak elismert értékek vizuális érzékeltetésére törekvő, belülről, a gondolat felől eszközölt képfomálás szükségképpen elvonatkoztatásokhoz vezetett, sőt új karaktert adott a formának is, amely már nem – vagy legalábbis nem kifejezetten – a látványi tényezők mintájára, hanem a jelképes tartalomhoz idomuló formahűség kívánalma szerint alakult. A pálya utolsó évtizedéből számos példát hozhatunk erre a rejtett, a kép jelentésrétegének megtöbbszöröződéséből adódó absztrakcióra, most legyen elég csak Fodor csúcsteljesítményeire, a Vásárhely szellemi prominenseit megjelenítő remek portrészorozatra és a természet szellemi-pszichikai aspektusait is feltáró tájképlátomásokra utalnunk.

Az itt kifejtettek természetesen nem írják felül Feledy Balázs Fodor-értelmezését, mert amit a maga által vállalt műfaji keretben a mesterről és munkáiról elmond, az helytálló és igaz. Feledy írása ugyanis nem szak tanulmány, hanem esszé, az esszében pedig, tudjuk, sosem a kikristályosodott kánonnak, hanem a személyes benyomásnak, a találkozás primer élményének kell dominálnia. Ez pedig maradéktalanul megvalósult. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy nem állt módjában a teljes Fodor-hagyatékkal megismerkednie, csupán egy alkalmilag összeálló, s ráadásul datálatlan képkontingenst tanulmányozhatott. Teljesítménye így is figyelemre méltó: megtette az első lépést a Fodor-életmű tudományos igényű feltérképezése felé.

Tasnádi Attila

Jolanka Tišler

Bagrem

Kad su nanizani cvjetovi bagrema slali u mlaku noć gorke mirise meda, htjela sam se, samotna, preobraziti u zvijezdu, ušuljati se u mrak da ti olakšam san. Slaba se ruka dotakla lica tvog. »Neka ti laka bude noć« – šapnuh, ali me ote od tebe turoban lavež psa. Netko prolazi ulicom, nesložan ritam, šaren zvižduk – krčma je blizu.

Nemam snage da se vratim u noć. »Umrijet će netko« – vele starci kad tako laju psi. Slomljene želje žigošu živce žeravne.

Zakasnili smo. Raskršća, bespuća, trnje, kamenje, puteljci, šikara.

Sakrij se! Pazi! Trava talasa. Skloni lice!

Trava zelena, sočna, otpaci, maske, farbe, šminke. Izaberi, ali najbolju, svakom po volji! Pazi! Talasa trava, skloni lice!

Maska se sama nudi. Što ne bismo i mi? Izaberi, ali pazi na boju, u kožu se upija, do groba.

Sunce, vapaj, Sunce mi vratite! Mimo uzdiše bagrem. Nahranio je pčele, oslobodio se muka svojih slatkih.

Zagrli me, pritisni k sebi. Kada nabuja voda, okreni slavinu. Lezi na vodu. Želim te oprati kao majka nejakom dijete. Obrisati i sušiti kosu. Namješten je krevet, pokrit ću te, tiho, našim pokrivačem. Žedan si? Napij se s moga dlana. Slatko peče nemoć kada ležiš kraj mene.

Zuje razni kotači noći, bodu zvijezde. Ja sam bez tebe, a tko si ti?

Tislér Jolán

Akácfa

Mikor az akácfa roskadozó virágai mézük fanyar illatát ontották a langyos éjbe, én, ki magányosan bolyongtam, csillaggá akartam változni, belopakodni az éjszakába, hogy enyhítsem álmod. Gyöngéd kéz érintette meg arcod. „Jó éjszakát” – súgtam, de elszakított tőled a komor kutyaugatás. Valaki elhaladt az utcán, kalimpáló ritmus, tarka fütty, a kocsma közel.

Nincs erőm visszatérni az éjbe. „Valaki meghal” – mondják az öregek, mikor így ugatnak a kutyák. A kettétört vágyak megbélyegzik az izzó idegeket.

Elkéstünk. Keresztutak, úttalan utak, utacsók, bozótosok, kövek, cserjés. Rejtőzz el! Vigyázz! A fű hullámszik. Rejtsd el arcodat!

Fű, zöld, dús, szemét, álarok, festék, smink. Válassz, de a legjobbat, kinek-kinek kedve szerint! Vigyázz! Hullámszik a fű, rejtsd el arcodat!

Kínálja magát az álarok. Hát mi miért ne választanánk? Válassz, de vigyázz a színre, a bőrbe ivódik, a sírig.

A Napot, adjátok vissza a Napot! Csöndesen sóhajtozik az akácfa. Jólakatta a méheket, édes terhétől megszabadult.

Ölelj meg, szoríts magadhoz! Ha megtelik vízzel a kád, zárd el a csapot. Feküdj a vízre. Megfürdetnélek, mint anya csöpp gyermekét. Megtörölnélek és megszáritanám a hajad. Megvetve az ágy, betakarlak, csöndben, közös takaróval. Szomjas vagy? Igyál a tenyeremből. Ha mellettem fekszel, a tehetetlenség édes sajgása nehezedik rám.

Csattognak az éjszaka üres kerekai, a csillagok döfnek. Nélküled ím itt vagyok, s te ki vagy?

Lábnym

Homokban
Hagyott lábnymod
Többé nem a tiéd

Ne bánd

Kamarás István

A szó hatalma*

A kimondott szónak nagy hatalma van: képes embereket felemelni, boldoggá és sikeressé tenni, egyeseket szörnyszülötté zülleszteni, másokat pedig halálba küldeni.

Emlékezzünk egy hetven évvel ezelőtti eseményre! 1944. augusztus 2-án felszámolták az auschwitz–birkenai II/E cigánytábort, kivégezték annak utolsó 3000 lakóját. Ez a tábor csak egy volt a sok közül. Ebben a bizonyos cigány táborban nem volt magyarországi roma, most mégis itt Albertirsán emlékezünk, hiszen a vérségi kötelék összeláncol bennünket. A fájdalom közös és megrendítő!

Emlékezzünk, hogy a múltból a jövőbe tekintően óvatosságot tanuljunk, mert mi is bármikor ilyen szörnyszülöttekké válhatunk. Jézus a következőképp szól tanítványaihoz (Lukács 10,3): „Íme, elküldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé.” Nem a bárányokhoz, hanem a farkasok közé, mert valójában mindannyiunkban benne lakozik a farkas.

A holokauszt voltaképp nem 1944-ben kezdődött, sokkal előbb, a kimondott szavak kegyetlen hatalmával és annak erejével kezdett sarjadni. A korabeli Magyarország nagyjai, a magukat keresztény embereknek valló hatalmasságok már rég elindították a holokausztot kijelentett istentelen szavaikkal. Egy magyar egyházi vezető a következőt mondta: „Azt már világosan látjuk, hogy a magyar–cigány keveredés ártalmas, ennek megfelelő intézkedés még nincs.”

Dr. Vassányi István szolgabíró azt javasolta, hogy a romákat „hatéves kortól, nemre való tekintet nélkül eltávolíthatatlan vegyszerrel megjelöljék”. Endre László a harmincas években még főszolgabíróként azt követelte, hogy a „bűnöző oláh cigányokat” zárják koncentrációs táborokba, a férfiakat pedig sterilizálják.

A szavaknak hatalma van, könnyedén ordas eszmék táptalajává válhatnak.

Emlékezzünk, hogy a múltból a jövőbe tekintően óvatosságot tanuljunk, mert mi is bármikor szörnyszülöttekké válhatunk.

65 évvel az auschwitz–birkenai cigánytábor felszámolása és annak utolsó 3000 lakójának kivégzése után Magyarországon az ordas eszméknek újra halálos áldozata lett: 2009. augusztus 2-án, éppen öt évvel ezelőtt lőtték agyon kislétai otthonában, álmában a 45 éves Balogh Mária-t és sebesítették meg az akkor 13 éves kislányát szélsőséges nézeteket valló sorozatgyilkosok. Bűnük csak az volt, hogy a Jóisten cigánynak teremtette őket.

A véskorszak idején voltak igaz, keresztény emberek is, akik mentették az üldözötteket, sokszor saját maguk és családjuk testi épségét is kockáztatva. Rengeteg írást, dokumentumot találhatunk arra vonatkozóan, hogy miként mentették ezek az igaz emberek zsidó sorstársainkat. Azonban jómagam bármilyen mélyre is ástam a források tömegében, arról nem találtam említést, hogy a cigányokat miként mentették.

* Elhangzott: holokauszt-megemlékezés, Albertirsa, 2014

Meglehet, a történészeknek nem volt erre a munkára még idejük. Előfordulhat az is, hogy nem tartották fontosnak ezt a kutatási témát. Vagy talán nem is mentett bennünket, cigányokat senki, s ezért nincs erről semmilyen adat?

Nagy kérdések ezek, azonban ettől is nagyobb kérdés az, hogy képesek vagyunk-e mi, cigányok saját magunkat megmenteni, a lelkünket és fizikai életünket egyaránt?

Imádkozunk-e eleget Istenhez azért, hogy tisztítson meg bennünket, hogy megigazulva járuljunk színe elé? Keresztény emberhez méltó életet élünk-e, és képesek vagyunk-e ennek megfelelően nevelni gyermekeinket?

Fizikai értelemben tudunk-e, akarunk-e tenni azért, hogy mi is ki tudjuk menteni saját magunkat, vagy még mindig másra várunk? Képesek vagyunk-e összefogni, s ha a szükséges kényszer úgy hozná, meg tudnánk-e menteni gyermekeinket, családunkat, népünket? Vagy ismét lehorgasztott fejjel menénk a vágóhídra?

A szavaknak hatalma van!

Mostani nagyjaink is sokszor ejtenek ki etnikai ellentéteket gerjesztő szavakat. Az egyik nagyváros polgármesterjelöltje azt mondta, hogy „sokan nem hisznek a cigányokkal való együttélésben, miután tapasztalják, hogy az együttélés helyenként, városrészenként nem konfliktusmentes”. Akkor most mi történjen velünk, cigányokkal, ha nem lehetséges az együttélés, kérdezem én?

A megoldás nem tűnik könnyűnek, azonban ha tágra nyitjuk szemünket és körbenézünk a nagyvilágban, könnyűszerrel megtalálhatjuk a helyes megoldást.

Nem kell hozzá zsenialitás, a spanyolviasz feltalálása, csupán akarat és kis többletbátorság szükségeltetik. Akkor cigány zászlónkra tűzhetjük az Európában tudományosan bebizonyított legsikeresebb integrációs modult, az autonómiát. Gondolom, a sikeres integrációs akarat miatt szeretnék az autonómiát a székelyek, a kárpátaljai és vajdasági magyarok is. Mi, cigányok ezt az igényt elfogadjuk és támogatjuk.

Azonban nekünk, cigányoknak is ebben kell gondolkodnunk, ha menteni szeretnénk gyermekeinket, családjainkat és népünket, illetve, ha harmonikusan szeretnénk együtt élni a többségi társadalom tagjaival. Az autonómia igénylése nem szitokszó, nem ördögtől való, még a cigányok esetében sem.

A támogató szavak elhangzottak ismert magyar gondolkodók és véleményformálók szájából is. Engedjenek meg két példát:

Orbán Viktor 2008. április 11-én, a Magyar Tudományos Akadémián a következőt mondta: „Szavakkal sokra már nem megyünk. A cigány kultúrájának saját intézményrendszerre van szüksége” – majd hozzáfűzte azt is, hogy a cigány elit-utánpótlás kinevelése az autonómiának lenne a feladata.

Duray Miklós 2011. október 7-én kijelentette: „azt kell megfogalmazni minden társadalmi és gazdasági gond mellett, hogy a romakérdést alapvetően csak a cigány autonómia oldhatja meg”.

Emlékezzünk, hogy a múltból jövőbe tekintően óvatosságot tanuljunk, mert mi is bármikor szörnyszülöttekké válhatunk. Nézzünk bátran a jövőbe a múltból levont konzekvenciákkal, és tűzzük cigány zászlónkra a megmaradás jogos igényét, az autonómiát!

Oláh Tamás
Szeretted volna átélni

(Részlet)

Az alkony terítette rád véres ingét.

Az utolsó sikolyok után,
az emlékek
összeomlását követően,
csak a testek maradnak vissza.
Kiszámolták, a tetemeket
az utak mentén
egymás mögé fektetve,
az elesett katonák sora
681 km franciából, 1574 km angolból
és 3010 kilométer németből állhatott volna.

El tudod ezt képzelni?

S hová lettek a tornyok, a kecses hidak,
a cifra házak, az országokat
összekötő sínek fényes karjai?

Hallgatnod kell
a forgó körök szédületében
az elveszett évek távolodó lépteit,
a füledben zengő
meg sem született gyermekek
sírásait.
Nem csengett
magasabb hangon soha ének.

E számunk szerzői

- B. B. Nala** (1978) – szellemi szabadfoglalkozású, Sátoraljaújhely
- Bakos Zoltán** (1970) – tér-idő kutató, őstörténész, Székesfehérvár
- Barabás Irén** (1948) – titkárnő, Érd
- Barcza Katalin** – magyartanár, Budakalász
- Biacsi Mónika** (1975) – tudományos segédmunkatárs, Szeged
- Botos Ferenc** (1949) – középiskolai tanár, Budapest
- Bozgor Elián** (Zatykó István, 1948)
- Dani Erzsébet** (1968) – könyvtár-informatikus, Nagykovács
- Dett Liliána** (1983) – tanár, író, dramaturg, Szeged
- Dudás Sándor** (1949) – költő, író, Tápiógyörgye
- D-Vektor** (1939) – fotóművész, újságíró, Budapest
- Fajt Anita** (1987) – PhD-hallgató, Sopron
- Ferkai Luca Anna** (1995) – egyetemi hallgató, Budapest
- Galgóczi Máté** (1990) – egyetemi hallgató, Báránd
- Gelléri Andor Endre** (1906–1945)
- Gombár Endre** (1938) – író, műfordító, irodalomtörténész, Csobánka
- Győri László** (1942) – költő, Budapest
- Henigerné Barabás Marianna** (1953) – nyugdíjas, Budapest
- Juhász Anikó** (1965) – filozófiatörténész, műfordító, költő, Szeged
- Kamarás István** (1970) – történész, politológus, Albertirsa
- Kiss B. Zsolt** (1928) – nyugdíjas tanár, Érd
- Kolarics Andrea** (1993) – színész, énekes, Budapest
- N. Lakatos Zoltán** (1943) – orvos, író, Miskolc
- Lóska Lajos** (1951) – művészettörténész, szerkesztő, Budapest
- Martini Noémi** (1996), tanuló, Tahitótfalu
- Mátyás B. Ferenc** (1943) – író, Budapest
- Mohai Szilvia** (1973) – könyvtáros, amatőr költő, Szeged
- Németh István Péter** (1960) – könyvtáros, költő, irodalomtörténész, Tapolca
- Nyírfalvi Károly** (1960) – költő, író, mail-art művész, Budapest
- Oberczián Géza** (1961) – agrármérnök, Dunakeszi
- Oláh Dóra** (1993) – egyetemi hallgató, Újfehértó
- Oláh Tamás** (1944) – tanár, pszichológus, szerkesztő, Budapest
- Pápay Eszter** (1967) – költő, újságíró, Vác
- Pleyer Adrienn** (1986) – franciatanár, Budapest
- Sall László** (1961) – postás, Göteborg (Svédország)
- Stonawski József** (1948) – nyugdíjas vas-munkás, Martfű
- Szabó Jolán** (1952) – nyugdíjas üzemgazdász, Budapest
- Szlafkay Attila** (1953) – költő, műfordító, Budapest
- Tamás Ildikó** (1974) – nyelvész, néprajzkutató, Budapest
- Tasnádi Attila** (1937) – kritikus, művészeti író, Budapest
- Tislér Jolán** (1948) – tanár, költő, Tótszerdahely
- Triceps** (Lantos László, 1955) – rendező, performer, író, Budapest/Szabadka (Szerbia)
- Urbán László** (1950) – irodalomtörténész, Érd
- Vasadi Péter** (1926) – író, költő, esszéista, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zemlényi Csaba** (1943) – festőművész, Budapest

Bővéből szűkösen

„Jöttek sorban a helyzetek. / Nem vártak senkire. Nem / tudtuk őket kikokoskodni. / Sosem azok voltak s olyanok. / Hirtelen ez, itt, most s úgy. / Kész. Fogj hozzá. Ha nem...” (Vasadi Péter)

„A jugó gyufásdobozokon megjelennek a számozott színes képek: úrhajók, ragadozók, gombák, néphősök. Levágjuk őket, mindenki szortírozza a sorozatokat. Csereberélünk, de elismerést csak egy ritka, einstandolt kártya hozhat.” (Triceps)

„A föld fölött pár centivel állt meg, a kötél visszahúzta, vad lengésbe kezdett. Majd ez csillapodott, épp csak libegett kissé. Néhány magasabb fűszál elérte a cipője orrát, amelyen most kezdett száradni a sár.” (Oberczián Géza)

„A halandzsát sem lehet kizárólagosan bizonyos csoportokhoz vagy műfajokhoz rendelni. A közmondásferdítéstől a népdalig, a limeriktől a regényig bárhol találkozhatunk vele. A nonszensz vizsgálatában azonban két gócpont mégis mutatkozik: a gyermekköltészet és az avantgárd.” (Tamás Ildikó)

„Nagy kedvvel nyúlnak a jegyesmisztika eszköztárához, Jézus, Mária gyakran szerepel szerelmes kontextusban, ezzel összefüggésben az Énekek Éneke képei, hasonlatai gyakrabban fordulnak elő az imádságokban, mint a biblia egyéb helyei.” (Fajt Anita)

„Megihatom-e a napi whiskymet a borommal, amikor jólesik, vagy adnom kell ilyen szempontból is magamra? A csajok után mindenesetre nem fordulhatok már meg, ez majd az ő reszortja lesz egyszer. Amúgy békés, alvós egy lény, szép kis pofija van, és túlságosan nem érdekli a körülötte zajló cécó.” (Zalán Tibor)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA